

72.



könyv
könyvtár
könyvtáros

2002
március

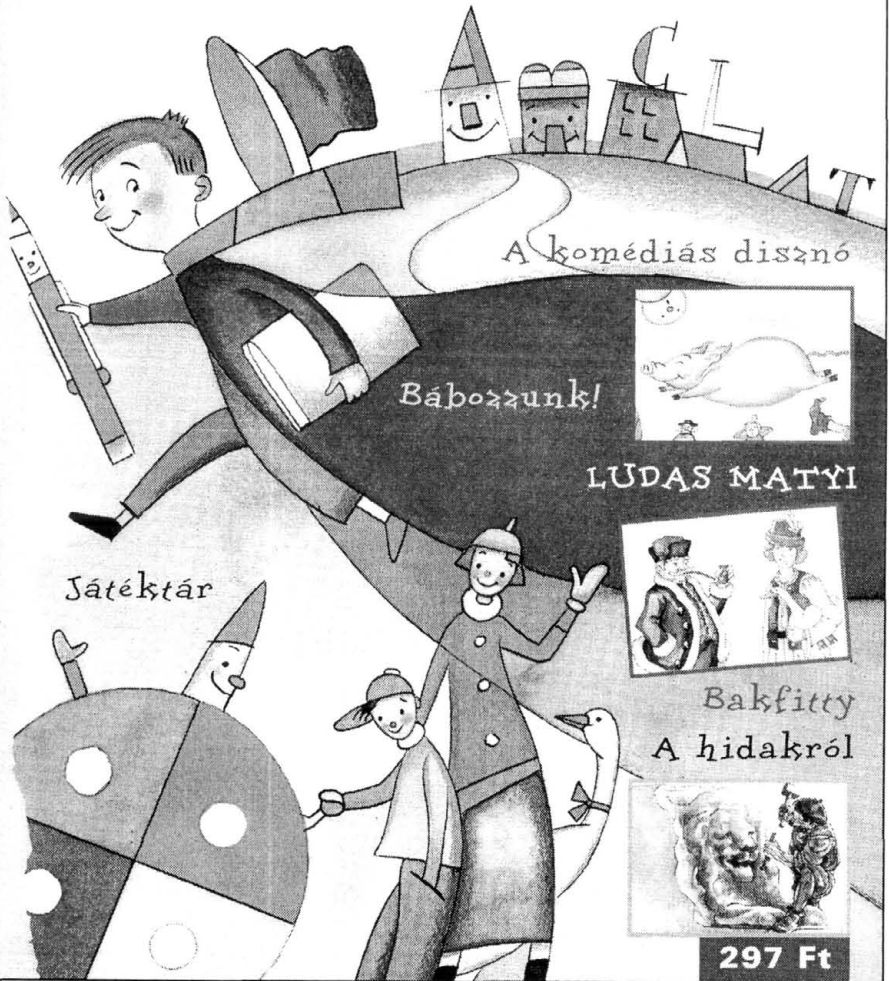


613 M. 822

A magyar mesekultúra és gyermekirodalom lapja, 3-9 évesek számára

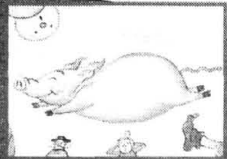


Gáboronias



A komédiás disznó

Bábozzunk!



LÚDAS MATYI



Bakfitty
A hidakról



297 Ft

2001. november, I. évfolyam, 3. szám

Játéktár

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

11. évfolyam 3. szám

2002. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Az Országos Könyvtári Kuratórium beszámolt 2001. évi munkájáról Rockenbauer Zoltánnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének 3
- Modern könyvtárrá válik a nemzeti könyvtár. Beszélgetés Monok István főigazgatóval 4
- Biczák Péter:** Néhány gondolat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tagdíjreformjáról 9

Fórum

- Kocsy Anikó:** Forgó bácsi, Benedek apó meg a többiek. A gyermek- és ifjúsági lapokról röviden 11
- Bácsvári Anna:** Gyorsfénykép a gyermek- és ifjúsági lapokról az Olvasás Évében 21
- Nagy Attila:** Szövegértés és periodikaolvasás középiskolásainknál 33

Műhelykérdések

- Sándori Zsuzsanna:** Mi a tudásmenedzsment? (II. rész) 38
- Bakonyi Géza:** Tájékoztató a MOKKA-projekt OSZK-ba kerüléséről 48

Könyv

- Futala Tibor:** Visszaemlékezés egy megcsonkított VKM-pályafutásra 52
- Pogány György:** Egyetemes könyv- és könyvtártörténeti szöveggyűjtemény 54

- Hírek a Könyvtári Intézetből..... 58

From the contents

- Annual report of the National Library Board to the Minister of Cultural Heritage, 2001 (3);
The national library to become a modern library. Talk with the Director-General, István Monok (4);
Forum on children's journals (essays by *Anikó Kocsy*, *Anna Bácsvári* and *Attila Nagy*) (11)

Cikkeink szerzői

Bácsvári Anna, az OSZK munkatársa; *Bakonyi Géza*, a MOKKA projektmenedzserre; *Biczák Péter*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója; *Futala Tibor*, az OMK ny. igazgatója; *Kocsy Anikó*, az OSZK osztályvezető-helyettese; *Nagy Attila*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Sándori Zsuzsanna*, a Richter Gedeon Rt. műszaki könyvtárának munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram



Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Az Országos Könyvtári Kuratórium beszámolt 2001. évi munkájáról Rockenbauer Zoltánnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének

Rockenbauer Zoltán dolgozószobájában fogadta 2002. január 30-án az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Könyvtári Kuratórium (a továbbiakban: Kuratórium) vezetőit. A megbeszélésen jelen volt *Ferencz I. Szabolcs* kabinetfőnök, *Ecsedy István* helyettes államtitkár, *Skaliczki Judit* osztályvezető. Az Országos Széchényi Könyvtárat *Monok István* főigazgató, a Kuratóriumot *Redl Károly* titkár képviselte.

Rockenbauer Zoltán felkérésének megfelelően a Kuratórium fő feladata a 2001. évben az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) stratégiai munkatervének elkészítése volt. A stratégia elkészült, a Kuratórium három ülésén részletes szakmai vitában tárgyalta, alakította a dokumentumot. A stratégia prioritása a gyűjteményszervezési program, kiemelt cél pedig a telematikai program és a beruházási program megvalósítása. A Kuratórium a végzett munkáról és a konkrét javaslatokról szóló írásos jelentését az ülést megelőzően benyújtotta. Monok István és Redl Károly rövid szóbeli kiegészítésükben elmondták, hogy az elkészült stratégiai munkaterv összhangban van a nemzetközi élvonalhoz tartozó könyvtárak hasonló dokumentumaiban megfogalmazott elképzelésekkel. A kitűzött célok megfelelnek a hazai és nemzetközi elvárásoknak.

Rockenbauer Zoltán az írásban benyújtott jelentéshez és a szóbeli beszámolóhoz kapcsolódva számos kérdést tett fel. Kérdései érintették az OSZK általános helyzetét, költségvetését, a gyűjteményszervezési program részleteit, a telematikai fejlesztés állapotát, a beruházási programot. Az OSZK elhelyezési körülményeinek tárgyalása kapcsán részletes tájékoztatást kért a mélyraktár építésének helyzetéről, a könyvtár stratégiai fejlesztésének lehetséges beruházási alternatíváiról. Kérte az ehhez kapcsolódó műszaki dokumentációk elkészítését. Ferencz I. Szabolcs felhívta a figyelmet a gyűjteményszervezési program fontosságára, különös tekintettel a határon túli magyar folyóiratok beszerzésére, a Kárpát-medence magyar könyvtárainak magyarországi dokumentumokkal való ellátására.

Rockenbauer Zoltán kijelentette, hogy a nemzeti kulturális intézmények sorában kiemelt figyelmet kíván szentelni az OSZK fejlesztésének. Támogatva a Kuratórium javaslatait írásos előterjesztést kért a stratégiai fejlesztésekkel kapcsolatos költségvetési igényekről.

Redl Károly – megköszönve a Kuratórium munkájának miniszteri támogatását – utalt arra, hogy a 2000. évi jelentésükben megfogalmazott javaslataik megvalósítását az elmúlt év során a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma kiemelten kezelte.

Modern könyvtárrá válik a nemzeti könyvtár

Beszélgetés Monok István főigazgatóval

– *Az Országos Könyvtári Kuratórium 2001. évi fő feladata – a miniszter felkérésének megfelelően – az OSZK stratégiai munkatervének elkészíttetése, megvitatása, kialakítása volt. A jelentésből következtethetően ezt a tervet a grémium elfogadta. Mint ugyancsak a jelentésben olvasható, „az elkészült stratégiai munkaterv összhangban van a nemzetközi élvonalhoz tartozó könyvtárak hasonló dokumentumaiban megfogalmazott elképzelésekkel. A kitűzött célok megfelelnek a hazai és nemzetközi elvárásoknak”. Hogyan foglalná össze ennek a stratégiai tervnek a lényegét, a „főcsapás” irányait, módzatait?*

– A 2001. év hosszan tartó feladata volt a stratégiai terv elkészítése. Természetesen elkészült a terv, kialakítottuk a rövid-, közép- és hosszútávra érvényes jövőképet, sőt elkészítettük a hozzátartozó költségvetéseket is. Első pillantásra ez nem tűnt olyan bonyolultnak. Én magam leültem, és megírtam egy rövid anyagot, amit a kuratórium ugyan nagy tetszéssel fogadott, ám azt a véleményt alakította ki, hogy mindezt részletesen, konkrét feladatokra lebontva kell összefoglalni, kidolgozni. Így azután olyan munka indult meg, amelyben a könyvtár összes osztálya részt vett, valamennyi részleg együttesen alakította ki a tervet. Bátran állíthatom tehát, hogy ez a stratégiai terv összhangban áll a könyvtár szakmai közvéleményével, szakmai koncepcióival. Nos, miben modern ez a stratégiai terv, milyen új irányokat szab meg? A stratégiai tervezésnek természetesen az a feladata, hogy az adott lehetőségek keretei közt szabja meg a feladatokat és a prioritásokat. Nagyon szeretném persze, ha – sok más nemzeti könyvtárhoz, elsősorban talán az osztrák nemzeti könyvtárhoz hasonlatosan – beérhetnénk egy szűkített tervvel is. Az osztrák nemzeti könyvtár esetében ez például azt jelenti, hogy az intézmény kap öt évre egy jelentős összeget, és azt a feladatot, hogy összes nyilvántartását, katalógusát (stb.) vigye a hálóra. Ez a feladata, ez a prioritás. És ennek következtében én hiába fordulok az osztrák nemzeti könyvtárhoz, hogy digitalizálják – a mi Corvina-digitalizálási programunk értelmében – az adott Corvina-korpuszt, az igazgatónő azt válaszolja, hogy közöljem vele a bankszámlaszámot, amelyről összegeket hívhat le, ő majd megbíz cégeket a feladat megvalósításával. A saját költségvetésből erre egyetlen fillért sem áldozhat mindaddig, amíg a saját stratégiai tervét nem teljesítette. Magyarországon nem ilyen egyszerű a helyzet, itt kissé másként történnek a dolgok. Nekem meg kell mondanom, hogy mit szeretnék, ezt meg kell pontosan terveznem a költségvetés szintjén is, ezek után kerül sor arra, hogy közlik velem, mennyi pénz áll rendelkezésre, a többi pályázati forrásból kell megvalósítanom.

Ehhez képest kellett nekünk kialakítani a stratégiai tervet, meghatározni a hangsúlyokat és a prioritásokat. Úgy döntöttünk, hogy a *legfontosabb a gyűjtemény-*

építés. A gyűjteményépítési tervek folytatása, az ezen a területen mutatkozó hiányok pótlása. Érthető ez. A nemzeti könyvtár nem helyettesítheti a dokumentumokat információval. Minden más könyvtár megteheti ezt, a nemzeti könyvtár nem. A nemzeti könyvtár gyarapításra fordítható összege jelen pillanatban alig több, mint egy kisvárosi könyvtaré. Ez pedig akkor is elfogadhatatlan, ha tudjuk, hogy a magyar dokumentumok csaknem száz százaléka köteles példányként jut el a nemzeti könyvtárba. Ez a helyzet bizonyosan nem tartható. Ez a terület igen csak eszközhiányos, és éppen ezért kell a szakmai munkában éppen ezt a területet megerősíteni, előtérbe helyezni. Meg kell erősíteni a köteleesszolgáltatást, a feldolgozás folyamatát olyanná kell tenni, hogy aktívan, intenzíven tudja segíteni a gyűjteményszervezési munkát. Tehát nem egyszerűen anyagi kérdésről van szó, hanem a gyűjtemény köré épülő munkafolyamatok átszervezéséről is. Hangsúlyoznám, és ez már a nemzeti könyvtár modernizálásával, modernné alakításával függ össze, hogy a stratégiai terv konkrét lépéseket fogalmaz meg arra nézve, miként lehet az on-line dokumentumokat, illetve az elektronikus dokumentumokat úgy beilleszteni a nemzeti könyvtár gyűjteményébe, hogy azok ne idegen test legyenek, hanem szerves, organikus részei a nemzeti könyvtár gyűjteményének, bekerüljenek a nemzeti bibliográfiai nyilvántartásba, a nemzeti könyvtár szolgáltatási rendjébe, rendszerébe, és ott, ahol ez jogilag keresztülvihető, az internetes megjelenítésbe is. És éppen ez teszi modernné a könyvtárat, a gyűjteményszervezési programot.

Van két idevonható terület, ahol nagyon határozottan szeretnénk előrelépni. Az egyik az audiovizuális dokumentumoké, a másik a fotóké. Külön programot foglalkozik a nemzeti könyvtár fotótárának a kialakításával. Ennek alapja a ma már létező jelenkori fotóművészeti gyűjtemény. Ezt szeretnénk úgy fejleszteni, hogy a különböző tárhelyekben (a kéziratárban, a színháztörténeti tárhelyben stb.) található fotókat kiemeljük (egy-egy másolat maradna a helyükön), és egy egységes feldolgozási rendszerbe, valamint a digitalizálási programba illesztjük bele. A filmek tekintetében természetesen függünk a Nemzeti Audiovizuális Archívumtól, annak megalakulásától, de mi ebben a kérdésben az előremenekülést választottuk. 2000. december 28-ától nonstop öt televíziós csatorna műsorát rögzítjük, 2001. december 28-ától pedig minden nap DVD-re írjuk az öt csatorna összes hírműsorát. Ellátjuk őket a minimális metaadatokkal, hogy ténylegesen szolgáltathatók legyenek. Az ilyen jellegű fejlesztés a stratégiai cél.

A modern könyvtárrá válás programja leghatározottabban a telematikai stratégiai programban fogalmazódott meg. Ennek természetesen több aspektusa, lényegi eleme van. Az egyik az *eszköztárban megerősített nemzeti könyvtár*. Pontosan kiszámítottuk, hány darab számítógép, milyen vonalak, milyen végpontok, milyen kiegészítő eszközök, a szolgáltatásban milyen szerverek szükségesek ehhez. Összesen 123 millió forintos beruházást igényel ez a terv, tehát nemzeti könyvtári léptékben igen kis összegről van szó. Az informatikai kormánybiztosság – reményeink szerint – ezt az összeget már az idén biztosítani fogja. Ez az első lépés, erre van szükség ahhoz, hogy a könyvtár modernizációját fel tudjuk gyorsítani. A másik kulcselem a nemzeti könyvtár katalógusainak retrokonverziója. Az informatikai kormánybiztossághoz benyújtott pályázatunk nyert, kidolgozhatjuk hát ezen a területen is a részleteket. Már a 2002. évben egy nagyobb mennyiséget konvertálunk, három éven belül a könyvek retrokonverziója elkészül. Ezt követi

majd – természetesen – a többi nyilvántartásunk hálóra kerülése, jelenlegi terveink szerint 2008-ig az összes nyilvántartás hálóra kerül. Becsléseink szerint az 1–1,1 milliárd forintba kerül, ami, bármily nagy számnak tűnik is, lényegében kicsiny összeg, ha – mondjuk – az osztrák nemzeti könyvtárával vetjük össze, ahol az éves költségvetés csak erre a célra 2 milliárd forint. Nálunk ez még mindig sokkal olcsóbb. És – elárulhatom – az osztrák nemzeti könyvtár katalógusát is itt, Budapesten konvertálják.

A modernizáció keretében gondoltuk át a Magyar Elektronikus Könyvtár helyét, szerepét is. Itt két véglet közt kellett megtalálnunk a helyes fölállást. Mert az is elképzelhetetlen, hogy az elektronikus könyvtár a nemzeti könyvtárnak csak egy osztálya, ám az is, hogy az OSZK válik a Magyar Elektronikus Könyvtárrá. A stratégiai terv azt mondja ki, hogy a nemzeti könyvtár valamennyi osztályának vannak feladatai, amelyek összefüggenek az elektronikus dokumentumokkal, illetve az interneten való munkálkodással. Egy egyszerű példa: az elektronikus kottakiadásokkal való foglalkozás a zeneműtár dolga. E tárnak a feladata ezeknek a kottáknak a felderítése, a nyilvántartása, az idementése, a gondozása. Ők fogják ellátni a megfelelő metaadatokkal is, amelyek alkalmassá teszik a dokumentumot arra, hogy belekerüljön a nemzeti bibliográfiába. Ettől kezdve azonban az elektronikus könyvtár „kezeli” a dokumentumot, valamilyen formában ő fogja karbantartani. Hisz a dokumentumokat tovább kell változtatni, különben 15 év múlva olvashatatlaná válnak, szolgáltatathatatlaná. Nem lehet elvárni a táraktól, hogy mindegyikük felkészüljön erre a feladatra, az egységes formátumba való konverzióra, az állandó karbantartásra stb. Ez már az elektronikus könyvtár feladata. Neki kell intraneten, majd interneten is szolgáltatnia a hálózaton elérhető folyóiratokat, periodikusan megjelenő kiadványokat. Ezek gyűjtésére és gondozására vonatkozik az ideai telematikai pályázat is. Persze a kötelespéldány-szolgáltatásnak is megvannak az idevonható feladatai. Tudnia kell az elektronikus, on-line folyóiratokról, reklamálnia kell a kiadóknál, be kell gyűjtenie azokat a nemzeti könyvtár szerverére, fel is kell azokat dolgozni ugyanúgy, ahogy a papíralapú dokumentumokat stb. A tárolási, szolgáltatási és állományvédelmi funkciók (elektronikus állományvédelem) természetesen már az elektronikus könyvtáráéi.

Hát ezek lennének a stratégiai terv főcsapásai, legfontosabb irányai és prioritásai. De persze vannak a tervnek kisebb fejezetei is. Összesen tíz csoportot alakítottunk ki. Gyűjteményszervezés, telematika, gazdálkodás, beruházás, humánpolitika, és a többi már ezekhez kötődik. Szolgáltatásbővítés, állományvédelmi program, hungarológiai program, kutatási, kiadási program, nemzetközi és hazai kapcsolatépítés, illetve a szervezeti rend átalakítása. (Ez utóbbiról csak annyit, hogy gyakorlatilag már megvalósult, nagyobb változásokat nem tervezünk, csak a fotótár kialakítása maradt hátra.) Külön fejezet a nemzeti könyvtári tervben a Könyvtári Intézet stratégiai terve.

– Rockenbauer Zoltán kijelentette, hogy a nemzeti kulturális intézmények sorában kiemelt figyelmet kíván szentelni az OSZK fejlesztésének. Mit jelent ez konkrétan? Mit jelent ez az OSZK hazai és nemzetközi „helyét”, rangját, lehetőségeit illetően? A jelentés említ bizonyos, az elhelyezéssel kapcsolatos alternatívákat, erre vonatkozó beruházási lehetőségeket. Miről van szó tulajdonképpen? Milyen lehetőségek kínálóznak ezzel kapcsolatban az OSZK számára?

– Ahogy a stratégiai tervről a kuratóriummal együtt a miniszter úrral beszélünk, az a benyomáson alakult ki, és ezt expressis verbis is megerősítette a miniszter úr, hogy a Nemzeti Színház, az Opera, a Filharmónia és egyéb intézmények után most egyéb nemzeti gyűjtemények rendbetételére kerülne sor. És ezek közt, nagy örömmre, a nemzeti könyvtár igen előkelő helyet foglal el. Ezzel kapcsolatban több változás is várható. Az egyik változás, amit igen szeretnék megvalósulva látni, a nemzeti könyvtár költségvetésével kapcsolatos. A dologi költségvetésre gondolok, a személyi ugyanis együtt változik a közgyűjteményi dolgozókéval, de a dologi költségvetést illetően olyan alulfinanszírozottság állapotában van ma a nemzeti könyvtár, amely tovább tarthatatlan. Ezt a fenntartó már tudomásul vette. Miről van szó? Arról, hogy a nemzeti könyvtárnak szakmai feladatokra nincsen költségvetési előirányzata. Ami rendelkezésre áll, az az épület fenntartására és az osztályok papírszükségletére elegendő csak. A szakmai feladatokra számszakilag húszmillió forintja van a nemzeti könyvtárnak, és harmincmillió a gyarapításra (ebben benne van a Könyvtári Intézet gyarapítási kerete is). A szakmai szolgáltatás húszmilliója pedig annak a függvénye, hogy teljesíti-e bevételi tervét a könyvtár. Ilyesmi pedig eddig még sohasem fordult elő. Gyakorlatilag tehát szakmai feladatokra nincsen pénz. Csak az, amit a tárca szaktörvényi pénzként, tehát a szakmai alapfeladatok forráshiány-pótlására elkülönített minisztériumi pénzügyi keretből támogat. Ez nem kevés, évi nyolcvan–százmillió forint, de persze messze kevesebb, mint a nemzeti könyvtár feladatigénye. A nemzeti könyvtár személyi állománya jelenleg helyben jár. Elvégzi a napi rutinfeladatokat, majd hazamegy. Pedig ahhoz, hogy az intézmény igazi nemzeti könyvtárként megnyilvánulhasson, másra lenne szükség. A találkozón, amelyről e 3K-szám élén beszámoló olvasható, a miniszter úr azt a feladatot adta, hogy fogalmazzuk meg konkrét igényeinket. Most számoltuk ki, hogy bázisszinten mekkora összegre lenne szükség ahhoz, hogy szakmailag jól működjön a könyvtár. Magam is meglepődtem, hogy milyen kevés pénzről, milyen, hogy úgy mondjam barátságos összegről van szó. Összesen, a Könyvtári Intézetet is ideértve, 287 millió forintról. Ez tényleg nagyon kevésnek tűnik, de persze csaknem megduplázza a dologi költségvetésünket, amely 426 millió forint. Ezt az összeget váránk hát a miniszter úrtól. Természetesen minimális bértömeg-emelésre is szükség lenne. A stratégiai tervezés során ugyanis kiderült, hogy a 902 főből 538 főre csökkentett személyi állomány „túlcsokkentett”. Mintegy tizennyolc fő hiányzik a könyvtárból. Belső tartalékaink ugyanis nincsenek már. Ez a 18 fő plusz (esetleg csak 15 főről van szó, három ember munkája ugyanis külsősökkel is elvégeztethető) lehetővé tenné, hogy a nemzeti könyvtár szakmailag tényleg színvonalas munkát végezzen, sőt nemcsak színvonalas, de attraktív is legyen. És itt kell szólnom a beruházási kérdésekről. Ma már közbeszéd tárgya, hogy a kulturális kormányzatnak, a magyar kormánynek tervei vannak a nemzeti könyvtárral. Felelősen mondhatom, hogy a kulturális tárca azon gondolkodik, miképp bővítheti a könyvtárat. A könyvtár funkciójában van ugyanis, ez a stratégiai tervezés során is kiderült, bizonyos elmentmondás. Sűrűlódás a nemzeti könyvtári jelleg és az egyetemi könyvtári felhasználás között. Ezt feloldani nem lehet, hiszen a nemzeti könyvtári gyűjtemény akkor lehetne egyetemi könyvtári jellegű, ha húsz évig ebben a szellemben gyarapítana. De a régi dokumentumok megduplázására akkor sem kerülhetne sor. Hiába, hogy némelyikük kötelező olvasmány. Az egyetemi szintű, jellegű felhasználás-

lásnak mi az elektronikus vonalon mehetnénk elébe. Mint mondtam, ez a gyűjteményszervezés terén a második stratégiai elem. De szeretnénk légtérben, megjelenésben, hozzáférhetőségben is elébe menni az egyetemi könyvtári funkcióknak, a hallgatói felhasználásnak. Azoknak, akik nem a táruk muzeális anyagának kutatásával foglalkoznak. Ezért tervezünk egy olyan bővítést, amely feloldaná az említett ellentmondást, funkcióbeli sűrűlődést. A nemzeti könyvtár reprezentatív tereit átadnánk kormányzati célokra (azért remélhetőleg a mi kezelésünkben maradnának), ezek felszabadulnának a könyvtári használat alól, és helyettük a Váralja út és a Palota út által határolt területen épülne egy új nemzeti könyvtári épület. Ide kerülnének a szolgáltató részlegek, és természetesen megmaradnának a toronyraktárak, sőt megépülne a mélyraktár is. Ez kettős bővítése lenne a nemzeti könyvtárnak, hisz helyet kapnának a szolgáltató házban nemcsak a szolgáltató részlegek, de duplájára nőne nemcsak az olvasói tér, de a prézens állomány is. Így a raktári forgalom is csökkenne, megkímélődnének a teleliftek. A két épületet egy alagút kötné össze, belépni csak az új épületben lenne lehetséges, aki pedig a főépületben lévő állományrészeket kívánja kutatni, innen jönne át a tárukhoz. Ez a terv mintegy 23 milliárd forintos beruházást jelentene, vagyis a töredékét annak, ami a budavári épület teljes, más célokra való átalakításához szükséges lenne. Ugyanakkor az a biztonság, amit nagyon jól megtervezett és kitűnően kivitelezett mostani raktáraink nyújtanak, csorbíthatatlanul megőrződnének. Sőt a jelenlegi raktárak kapacitása a mélyraktárak révén tetemesen kibővülne, közel száz esztendőre elegendő helyet biztosítva a nemzeti könyvtárnak. Ugye nem csekélység?

– *Eddig – javarészt – konkrétumokról, kész tervekről, fundált lehetőségekről és alternatívákról esett szó. Az OSZK főigazgatóját azonban szűkebb és tágabb közvélekedés is fantáziadús (szak)embernek, a nagy perspektívák férfitűjének ismeri. Vizualizálná-e a 3K olvasóinak valami távlatosat, az eddigieken – talán – túlmenőt?*

– Szóltam a nemzeti könyvtár bővítéséről. De persze nem csak bővítésről van szó. Lehetségekről, amelyeket nagyszerűen ki tudunk és fogunk használni. Az olvasótermek kibővülésével, valamint a digitalizálási és informatikai eszközpark segítségével ki tudnánk nyitni a nagyszámú, nem tudományos igényű olvasó számára a nem tári anyagot. A felfokozott nyilvánosság politikáját valósíthatnánk meg. A nemzeti könyvtár olyan kiállítótermeket is nyerne, amelyek révén eldugott kincsei megmutathatókká válnának. Az egyszerű adófizető állampolgár, aki kíváncsi arra, mi is, milyen is a nemzeti könyvtár, bejöhethet, megnézhetné, megcsodálhatná mindazt, amit a nemzeti könyvtár nyújtani tud. Egy könyvmúzeumot láthatna, pazar bőségű anyaggal, amelyet látogathatnának és látogatni is fognak turisták, középiskolás diákok, kiránduláson résztvevő iskolák, civil szervezetek stb. Ezek a kiállítások, a kiállítási katalógusok nagyszerűen bevinnék a közgondolkodásba, a köztudatba a nemzeti könyvtárát. Ma csak akkor jelenik meg a nemzeti könyvtár a sajtóban, ha valami botrány van körülötte. Ez alapvetően megváltozhatna. És nyernének a kutatók is, a táruk anyagában búvárkodók, hiszen elválasztva, csendben, optimális körülmények közt végezhetnék munkájukat, minden zavaró tényező kikapcsolásával. És intenzíven megindulhatna a nemzeti könyvtár tudományos tevékenysége is. Ebben az irányban is bővülne, előbbre lépne a nemzeti könyvtár. Erre pedig azért is szükség van, mert vannak immáron olyan tudományzakok, amelyeknek nincs aka-

démiai, intézeti, egyetemi, tanszéki képviselője. A numizmatika tudományát ma már csak múzeumokban művelik, a könyvtörténetét csak könyvtárakban. Ma már bizonyos feladatokat az akadémiai–egyetemi tudományosság képtelen felvállalni. Nem azért, mert munkatársai képtelenek lennének elvégezni, hanem azért, mert nincs idejük rá. Ha ma egy huszonöt éves doktoranduszt ráállítanak – mondjuk – arra, hogy kritikai jegyzéket készítsen 19. századi dokumentumokról, hogy ilyen típusú alapkutatást végezzen, akkor tudományosan halálra ítélték. Hisz a mai minősítési rendszer, követelményrendszer arra épül, hogy ki mennyit publikált, publikációit hányan idézték stb. Az ilyen típusú tudományos munka tehát beszorul a könyvtárak falai közé. Ezt persze tudatosítanunk kell a tudományos közvélemény számára is. Azt, hogy a nemzeti könyvtár tudományos alaptevékenységet végez, olyant, amit más, mások nem tudnak helyette, helyettük elvégezni. Ez a ténykedés persze szorosan kapcsolódik a hazai és a nemzetközi kapcsolatépítéshez is. A nemzeti könyvtárnak épp a tudományos kutatás terepében be kell kapcsolódnia a nagy akadémiai, egyetemi projektekbe. És ez persze tükröződik majd a kiadványozásban is. Lesznek szépséges, a nemzeti könyvtár kincseit bemutató kiadványaink és olyanok, amelyek kulcsinileg szerények lesznek, ám annál gazdagabbak tartalmilag, tudományos hozadékukat tekintve. De persze mindez nem távlati terv, nem vízió, hanem már ma is működő valóság.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Vajda Kornél

Néhány gondolat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tagdíjreformjáról

Nehéz feladatra vállalkozott a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége, amikor 2001 decemberében a közgyűlés napirendjére tűzte a tagdíjreformmal kapcsolatos javaslatát.

A tagdíjrendszer-változtatás, a díjmelés nem tartozott soha a hálás feladatok közé, részben mert senki nem szereti, ha a zsebében turkálnak, részben mert a könyvtáros szakma ma Magyarországon nem tartozik az agyonfizetett foglalkozások közé.

Mégis lépni kellett.

A tagdíjreform célja, hogy elviselhető mértékű tagdíjakkal, a begyűjtött tagdíjak nagyobb részének helyben maradásával segítse az egyesületi munka nagyobbik felét, a tagdíj beszedését végző szervezeteket. A javasolt és közgyűlés által elfogadott új táblázat megpróbálja a fenti célkitűzéseket érvényesíteni.

Ha valaki papírt, ceruzát és számológépet ragad, könnyen kiszámíthatja, hogy a kategóriánként megállapított tagdíj nem haladja meg az éves nettó jövedelem 0,05–0,08%-át.

Szintek	Jövedelmi kategóriák (Ft/hó)	Tagdíj (Ft/év)
I.	– 30 000	1 000
II.	30 001– 50 000	1 500
III.	50 001– 70 000	2 000
IV.	70 001–100 000	3 500
V.	100 001–150 000	4 000
VI.	150 001–200 000	6 000
VII.	200 000 felett	10 000
Testületi tagság		20 000
Határon túli magyar könyvtárosok tagdíja:		1 000

Újítás, hogy megszűnt az egyesület központjának befizetendő 40%, ehelyett minden fizető tag után a két legalacsonyabb kategóriában 400–400, a többi kategóriában 800–800 forintot kell csak átutalni a központi feladatokra. Minél magasabb bérű könyvtárosok fizetnek tagdíjat, annál több pénz marad meg a szervezetnek, amit programok és egyéb juttatások formájában vissza tud adni a tagoknak. Rajtuk múlik.

Az eddigi rendszerben egyaránt súlyos gondja volt a szervezeteknek és az elnökségnek a tagdíjak keresztül-kasul utalgatása, amely soha nem valósult meg a szabályoknak megfelelően. A jelenlegi rendszer ezt megszüntette. Hátrányba azok a szervezetek kerültek, amelyek tagsága nagyrészt olyanokból áll, akik más szervezeteknél vannak első helyen regisztrálva. A gyakorlat alapján ez a hátrány látszólagos, mivel e szervezetek eddig sem a 2. és 3. regisztráció után átutalt tagdíjakból, hanem pályázati pénzekből, nagyobb intézmények támogatásából szervezték programjait, konferenciáikat, a tagdíjhányad legfeljebb adminisztrációs költségeik fedeztetése volt elegendő.

A tagnak továbbra is jogában áll több szervezetbe regisztráltatnia magát, azonban tagdíjat fizetnie csak az első regisztráció helyén kell.

A testületi tagság díja 20 000 forint lett. Tapasztalati adat, hogy a nagyobb könyvtárak vállaltak testületi tagságot. Úgy véljük, nekik – hasonlóan más tagságokhoz (HUNGARNET, IKSZ stb.) – nem okozhat nagyobb gondot évi 20 000 forint kifizetése, illetve természetbeni megváltása.

Még egyszer érdemes hangsúlyozni, hogy az elnökséget két ok motiválta az új tagdíjrendszer kidolgozására és elfogadtatására:

- egyfelől az egyesület anyagi önállóságának javítása civil szakmai szervezeti létének megőrzése érdekében (vagyis a támogatási, pályázati források kiegészítői és ne alapjai legyenek a gazdálkodásunknak),
- másfelől az eddigi rendszer áttekinthetatlenné, ennek következtében működésképtelenné vált, fenntartani nem lehetett tovább.

Reménykedünk, hogy a tagdíjreformot rövidesen követi a bérreform, mely valamennyi könyvtáros s különösen valamennyi egyesületi tag figyelmét a kényszerű egzisztenciális kérdésekről a szakmai hiten alapuló, közösségért végzett munkára irányíthatja.

Biczák Péter

Forgó bácsi, Benedek apó meg a többiek

A gyermek- és ifjúsági lapokról röviden

„Felgyorsuló világunkban egyre több emberben fogalmazódik meg, hogy jó lenne egy kicsit megállni, meghittebben élni, lelassítani azt a folyamatot, mely elkerülhetetlenül az elsivárosodáshoz, elidegenedéshez vezet. Magam is nap mint nap találkozom a problémával, óvónőként, a gyermekek között. A társadalom területein jelentkező deviancia nem kerüli el a gyerekeket sem. Gyakoribbá váltak az olyan magatartások, melyekkel nem tud beilleszkedni a kisgyermek a közösségbe, feszült, ideges, kapkodó s következőképpen a csoporton belül peremhelyzetbe kerülő lesz. A gyakori történések, a megnövekedett információk a kisgyermek életében oda vezetnek, hogy egyre kevesebbet találkozzunk elmélyült játéktevékenységgel, meghitt gyermekbarátságokkal.”¹ – írja *Soponyai Rita* pedagógus. Mi könyvtárosok pedig már régen tudjuk – és ezt a „lelkek tudói”, a pszichológusok is alátámasztják –, hogy az örömmel, többek között az olvasás örömeinek milyen nagy szerepe van a fenti folyamat elkerülésében. Am az is ismeretes, hogy az olvasás szeretete a gyermekkorban, az egészen kicsi gyermekkorban kezdődik – ha kezdődik! Éppen ezért az Olvasás Éve alkalmából talán nem érdektelen számba venni, hogy min nevelődtek, min nevelődnek olvasóvá a mindenkori „potenciális olvasók”, a gyerekek, ám most kivételesen ne a könyvek, hanem a lapok, az ifjúsági és gyermeklapok vonatkozásában. Vajon mikor, milyen célkitűzéssel indultak útjukra a fontosabb, műfajukban meghatározó szerepet vállaló, gyermekeknek szóló sajtótermékek?

A 18. század végén a világ tudósai – filozófusok, orvosok, pedagógusok, művészek, irodalmárok – a tudományos felfedezésekkel párhuzamosan, azok következményeképpen – arra a felismerésre jutottak, hogy a gyermek nem kicsi felnőtt, tehát egészen másféle bánásmódot, foglalkozást igényel, mint azt odáig hitték és gyakorolták. Elsőként Németországban érezte hatását ez a szemlélet, ahol már ekkor megjelent a gyermekirodalom, és ezzel egy időben az új laptípus, a gyermeklap is. Angliában és más európai országokban – köztük Magyarországon is – ez csak valamivel később, a 19. század közepén, 1843-ban következett be az első – és tegyük hozzá, korában az egyetlen – hazai gyermeklap, a **Magyar Gyermekbarát** jelentkezésével. Ennek a Kolozsváron megjelenő szerény kis lapnak legfőbb célkitűzése az erényességre, erkölcsösségre való nevelés volt. Ezt fogalmazta meg *Szilágyi Ferenc*, a lap szerkesztője beköszöntőjében, de ez tükröződik – meglehetősen didaktikus formában – más írásában is.

„E magyar fiu- és leánygyermek számára közrebocsátott folyóirat célja, azoknak egy szívet nemesítő, értelmet fejtő, ébresztő, valamint hasznos ismeretekkel s igazságokkal gazdagító, szóval gyönyörködtetve oktató olvasást adni kezökbé; hogy jókor szokják meg becsülni, szeretni és sajátukká tenni, mi nagnak

és kicsinynek, gazdagnak és szegénynek, úrnak és szolgának földi boldogsága egyedüli alapját teszi, a z e r é n y t ; tanulják ismerni a józan okossággal bírót, s ezáltal Isten képére teremtett ember elhivatását, élte czélját; mi a *jobbá és tökéletesebbé létel.*”²

Pár évvel később, de már az 1848/49-es forradalom és szabadságharc után, 1851-ben jelent meg a **Fiatalság Barátja** Brassai Sámuel szerkesztésében. A szerkesztő és munkatársai célja – az önkényuralom éveiben – nem is lehetett más, mint a hivatalos használatból kiszorított magyar nyelv és a legkülönbözőbb módon támadott nemzeti öntudat ápolása. Brassai fontosnak tartotta ugyanakkor a műveltség és a könyvek iránti érdeklődés felkeltését is. Éppen ezért olvasói differenciált életkori sajátosságaira is nagy gondot fordítva a mesék mellett a serdülők kíváncsiságát kielégítendő, számtalan történeti és természettudományos írást is közölt. Egyes írásai jó pedagógiai érzékről tanúskodnak. Szerzői között szerepel Arany János, Gyulai Pál, Győry Vilmos, Szilágyi Sándor. Az érdeklődés csekély volta miatt a Fiatalság Barátjának mindössze 6 száma jelent meg, létét mégsem mondhatjuk hiábavalónak, hiszen belőle nőhetett ki az **Ifjúság Lapja** (1853–1854), amelynek hasábjain még több jeles író szót kaphatott, mint Tompa Mihály, Lévy József, Szász Károly stb. 1854. június 28-án bekövetkezett megszűnése után csaknem egy évtizedig nem akadt folytatása egészen az 1860-as évekig, amikor a gyermeklapok történetében komolyabb fejlődés látszott kibontakozni.

A kicsit felnőttébb ifjúság számára is megjelent az első füzetsorozat, a **Gyermekbarát** 1861-ben. Életrehívói Heckenast Gusztáv és Szabó Richárd voltak. A Figyelő újságírója így méltatta a lapot sok évvel megjelenése után: „A Gyermekbarát – mint úttörő ifjúsági közlöny – kétségkívül egyik legkitűnőbb helyet foglalja el ifjúsági lapirodalmunkban s első évfolyamait tekintve mind széptani, mind pedig nevelészetni szempontból elismerésre méltó sikert mutatott fel. Olvasóközönsége azonban sokkal csekélyebb volt ekkor is, mint hogy hosszú életre számíthatott volna, minek oka a leverő közöny, melyet a tanügy emberei s a szülők nagy része tanúsított, s fájdalom tanúsít még jelenben is, az ifjúsági olvasmányok iránt.”³

A vallásosság és a hazaszeretet jelszavával indult útjára 1867-ben a **Méhecske** Sz. Kalocsa Róza szerkesztésében és kiadásában, és ugyancsak ezeket tartotta elsőrangúnak Vachott Sándorné **Gyermek-világ** című lapja számára, amely egy évvel később, 1868-ban jelentkezett. A Méhecske második évfolyama elé írt előfizetési felhívásban már felfedezhetjük az első „csalít”, amely az előfizetők táborát növelendő, rendkívüli ajándékként minden hónapra „egy-egy gyönyörű olajsínyomású képet” ígér, „milyet még egyetlen magyar lap sem adott előfizetőinek”.⁴ A lap népszerűsége ezáltal valóban nőtt: az elért 3000-es példányszám viszonylag magasnak mondható.

A fenti előzmények után 1871-ben ismét szemléletváltásról beszélhetünk, amikor megjelent az első igazán jelentékeny gyermeklap a **Kis Lap**, „Képes gyermek-újság”, amelyet Forgó bácsi, azaz Ágai Adolf hívott életre a Deutsch Testvérek kiadói közreműködésével. Legfőbb erénye új pedagógiai szemlélete volt, amelyet így foglalt össze: „a gyermeknek nagy tisztelettel tartozunk”.⁵ Kis olvasói számára fontosnak vallotta, hogy „mulattatva oktassa, vonzó alakban a legkülönbözőbb ismeretekkel gyarapítsa”⁶ tudásukat. „Elbeszélésekben, leírásokban, költeményekben dús tartalommal s gyönyörű képekkel”⁷ jelent meg a lap, melyet kiadója félévenként díszes kötésben is árusított. Ágai ezzel a lappal valójában

műfajt, stílust teremtett. Igyekezett gyermekszemmel nézni a világot, kis olvasóhoz derűsen, szeretettel szólt, és közvetlenül „beszélgetett” is velük. Csupán a „Forgó bácsi postájá”-ban követte korábbi szerkesztőtársainak nevelést célzó törekvéseit. Képeit gyakran külföldi lapokból vette, írásait pedig idegen nyelvből fordította (amiért kortársai gyakran kozmopolitizmussal vádolták), de szerepeltek benne hazaiak is szép számmal. Sikerét mutatja, hogy egy ideig **Kleine Leute** címmel Lipcsében is megjelent, német nyelven.

Ugyancsak az 1871-es év terméke a „**Kis Tükör**, melybe nagyok is nézhetnek, képes gyermek heti lap”. Érdekessége, hogy nemcsak tanulásra, az ismeretek bővítésére biztatta kis olvasóit, hanem annak továbbadására is. „Akkor értetek valamit, ha azt másoknak (kedves szülőitek, testvéreitek, barátaitoknak) el tudjátok mondani, beszélni, mesélni. S midőn ezt teszitek, nemcsak magatoknak, de másoknak is használtok; és nemcsak tanulók, de egyszersmind tanítók – az igaz, hogy csak kis tanítók – vagytok.”⁸ A lap szerkesztője, *Márki József* a lap szerkesztésébe, írásába is bevonta kis olvasóit. Éves tartalomjegyzékében a következő csoportosítást találjuk, amely egyben tematikáját is jelzi: „Versek; Hasznos ismeretek főleg a természettudományból; Leírások, népszokások; Mesék, folyó beszédben; Elbeszélések; Adomák, életképek, történetké, állathistóriák; Életrajziak; Gazdászat, mesterség; Különfélék”. A „Hasznos ismeretek...” rovatban például szó van a „bival”-ról, a levegőről, a léghajóról, a konyhasóról, a madarak lakásáról és költözéséről, a magyarok eredetéről és rokonairól, Magyarország címeréről stb. Valódi ismeretterjesztés a gyermeki érdeklődésnek megfelelően, és ugyancsak a kis olvasók kedvéért képekkel gazdagon illusztrálva. Népszerűsége ellenére az előfizetők és rendszeres vásárlók pénzén kívül más erőforrásokra is szükség mutatkozhatott. Erre enged következtetni a címfejen olvasható felhívás, miszerint „Hirdetmények jutányosan közölnének.” De ennél sokkal „korszerűbb” módszerekre is látunk utalást a lap előfizetési felhívásaiban: miszerint aki előfizetőket toboroz a lapnak, az arany inggombot, cifra melltűt kap ajándékba. Sőt, aki a legtöbb megrendelőt „gyűjti”, azt a szerkesztő úr „lepingáltatja”, és arcképét a lapban is leközi. Az ilyen típusú felhívások 1872 második felétől szűntek meg a lapban, amikortól *Aszódy Mihály* vette át a szerkesztés munkáját.

Az ismeretek bővítése, valamint az iskolai tananyag kiegészítése volt a célja az imént említett *Aszódy Mihálynak* és szerkesztőtársának, *Dolinay Gyulának* az 1870–1873-ig megjelenő **Kis Újsággal**, amelyet 6–14 éves gyermekek számára szerkesztettek nagy gondtal és körültekintéssel. A szép metszetekkel illusztrált, meséket, verseket, történeteket, rejtvényeket, feladványokat, ismeretterjesztő írásokat közlő képes hetilap 1873-ban beolvadt a **Kis Lapba**, hogy azt erősítvén, egy színvonalra tudják állítani a külföldi gyermeklapokkal.

„Az olvasni szerető mindkét nembeli ifjúság és a nép számára” indította *Dolinay Gyula* a **Hasznos Mulattató** c. nagy sikerű lapját 1872 júliusában, majd 1875 szeptemberében ennek testvérlapját, a **Lányok Lapját**, amely az Athenaeum kiadásában jelent meg. A *Hasznos Mulattató* főként a serdülőknak szóló, mintegy háromnegyed részében irodalmi lap volt, kis részben szerepeltek benne ismeretterjesztő írások, földrajzi és természetrajzi közlemények. Hogy olvasói szórakoztatásáról se feledkezzen el, jelentek meg mindkettőben képrejtvények és tréfás mesék is. A *Lányok Lapja* jellegében, szerkezetében megegyezett „testvérel”, egy kifejezetten lányoknak szóló háztartási rovatval kibővíve.

Természetesen a legnépszerűbb családi lap – a Vasárnapi Újság – sem feledkezett meg a gyerekekről, és 1873. január 5-én újtára indította **Kis Vasárnapi Újság** – Képes hetilap az ifjúság számára című melléklapját, *K. Beniczky Irma* szerkesztésében. Szerkezetében, küllemében egészen a „nagyot” formázza. Az első szám tartalma: Petőfi Sándor. (Három képpel). – Kis magyar. (Vers). – A madarak mestere. Elbeszélés. (Képpel). – Jó keresztszülék. (Rege). – Kedves vendég. (Vers). – Indián főnökök. (Képpel). – A víziló a londoni állatkertben. – Egészségi tanácsadó. – Adomák. – Krónika. – A nagyvilágból. – Talányok. – A mindössze két évet élt lapról a Figyelő kritikusa – *Tóth József* – meglehetősen elmarasztaló ítéletet mondott lapjában: „Képei rendkívül rosszak és elmosódottak valának (mi gyermeknél nagy mértékben rontja a hatást), ismeretterjesztő cikkei pedig sohasem eredetiek, hanem más – legtöbbször felnőttek számára szerkesztett – encyclopaedicus lapok régi számaiból (igy például a Vasárnapi Újság-ból) voltak a képekkel együtt átvéve, a mi nem kíván bővebb magyarázatot. Néha-néha jó elbeszélések s ügyes regék jelentek meg benne, de versei botránosan rosszak voltak, majdnem kivétel nélkül, hírfüzerei pedig tapintatlanok, inkább politizáló nyárspolgárok, mint az ifjúság mulattatására.”⁹

E lapkísérletek után, a 19. század végére már az elméletek is megszülettek – pro és kontra – a gyermekirodalom, gyermeksjajtó céljáról, az újságírók feladatáról. Egészen szélsőséges nézetek is napvilágot láttak, mint *Csik János* igazgató–tanítóé a *Tanítóbarát* 1887 februári számában. A mai kor embere számára hihetetlen, hogy a gyermeklap műfaja, a gyermekek újságotolvasása szinte olyan indulatokat gerjesztett születésekor, mint amilyent manapság a televízió és legújabban a számítógép szokott kiváltani:

„Szerintem a gyermeklapok nem csak az elemi iskola alsóbb fokozatán, de még a felsőbb osztályokban is veszedelmes eszközt képeznek, nemcsak azért, mert az ifjúsági műveknek erős versenytársai s e versenyben hogy diadalt arathassanak, kénytelenek oly ingerlő alakot ölteni, mely a gyermek fejletlen érzelmét elbűvöli, megvesztegeti, hanem különösen azért, mivel növendékekben felköltik az újságotolvasás mániáját s meleg ágyai lesznek a malom alatti politikusok, az anarchisták, nihilisták, stb. férges hadának. ...nem szabad zaklatni a növendéket azzal, miszerint az az iskolán kívül üres idejét is könyvek és újságok társaságában a szoba falai között töltse ... És ha még holmi ingerlő lapok olvasására is csábíthatnak a növendékek mi marad nekik a mozgásra, játékra, üdülésre?”¹⁰

Váczy István ezzel szemben a *Népnevelő*-ben így határozza meg a gyermekirodalom ars poeticáját: „Mikor arra a gondolatra jöttek a filantropok, hogy a tudnivalókat a gyermeknek minél könnyebb alakban nyújtsák, ugyanakkor mások már azon is törték a fejüket, hogy még ezt a könnyed alakot is vonzóvá, érdekessé tegyék: ezek az elsők, akiknek agyában a gyermekirodalom megfogamzott... S hogy a XVIII. század vége felé a filantropok jól megdöngölt bázison állottak, már tisztában voltak a követendő főelvvel, hogy: 1. Igenis, a gyermek által elsajátítandók könnyítessenek, 2. Hogy a gyermekeknek szórakoztató és szellemképző iratok legyenek rendelkezésre. A második pontnál azonban megoszlott a vélemény aszerint, amint pusztán a szórakoztatás-t, avagy a szórakoztatva képzés-t követték. Végre is az utóbbi irány győzött. Ez adja meg manapság is a gyermek- és ifjúsági irodalom s itt a gyermeklapok tárgyának a motívumát. ... Én a közép-utat választom: a gyermeklapok célja az iskolában nyújtott ismereteknek élvez-

zetes alakban, gyermekies modorban való feldolgozása, mely ép azáltal az üdülés látszatával is bír, bár mellette tanít, oktat, nevel és vágyat gerjeszt az ismeretek megszerzésére; célja: az iskolai anyagon túl a gyermeki élet visszatükrözése, a gyermekvilág egy-egy eseményének festése, miáltal a kornak gyengéit akarja előtüntetni, az erőt, a nemest követetni, példaképet állítani a jóra és elrettentőt a rossztól, hogy így tárgyának a tanulsága erkölcsileg hasson; célja: a szívre, lélekre nemesítőleg hatni s a lelket így nemesen szórakoztatva képezni az egész embert.”¹¹

Az időszaki kiadványok mindenkor magukon viselik a kor fő eszmevilágát, célkitűzéseikkel mindig az aktuális igényekhez igazodva. A gyermeklapok műfajában is nyomon követhetők ezek a változások. Egy ilyen nagy korszakváltás következett be a 19. század 80-as éveinek végén, amikor 1889-ben megjelent minden idők legjellegzetesebb és legéletképebb gyermeklapja, **Az Én Újságom**. Már születésekor a korszak hangadóivá vált. Első szerkesztői – Pósa bácsi, polgári nevén *Pósa Lajos* és Benedek apó, vagyis *Benedek Elek* – igen nagy fontosságot tulajdonítottak a gyermekirodalomnak, gyermekszajtónak. Benedek Elek 1887-ben parlamenti felszólalásában is felhívta a Tisztelt Ház figyelmét e kérdés fontos voltára, megoldásának halaszthatatlanságára. „Az ifjúsági irodalom sivársága szégyene a kormánynak! Az iskolák könyvtár nélkül és értelmes könyvek nélkül vállalják az oktatást és a tudományok népszerűsítését. Gyermekirodalomról pedig Magyarországon évtizedek óta hallani sem lehet. A nevelésre legalább annyit kellene költenünk, mint a hadseregére.”¹² – mondta beszédében – hatástalanul. Szerencsére a jó ügy mindig megtalálja a maga embereit, így a gyermekirodalom, gyermekszajtó ügyében munkálkodó Benedek Elek is megtalálta Pósa Lajost, *Singer Sándort*, *ifjabb és idősb Wolfner Józsefet*. Pósa Lajos a szerkesztést, Singer Sándor és a két Wolfner pedig a kiadást vállalta magára. A lapalapítás után Benedek Elek társszerkesztőként szerepelt, ám néhány szám után lekerült neve a lapról, mivel egyéb elfoglaltságai miatt nem tudott időt szakítani a szerkesztésben való közreműködésre.

A másik alapító szerkesztő, Pósa Lajos egészen 1914-ig – haláláig – szerkesztette az újságot. Ő, minthogy eredetileg pedagógus volt, jól ismerte a gyerekeket, tudta, mi érdeklí ők, mire kíváncsiak, és azt is, mi szolgál épülésükre, szellemi gyarapodásukra. Programját, a gyermekköltészetről alkotott legfontosabb elveit a *Magyar Salon* hasábjairól ismerhetjük meg: „...egyről nem szabad különösen megfélemednie a gyermekköltőnek: ez a nemzeti szellem. Bármiről ír, bármiről zeng: a nemzeti géniusz csókja csillogjon minden során. A német gyermek legyen német, a francia legyen: francia, az angol: angol. Szívja magába mindazokat a



szokásokat, erkölcsöket, sajátos vonásokat, melyek nemzetének természetéből kiáradnak. Akkor lesz belőle fajáért lelkesülő, hazáját szerető s érte élni tudó s halni kész ifjú, férfi ...”¹³

Pósa hallatlan népszerűségnek örvendett elsősorban a gyerekek, de sok író társá körében is. *Gárdonyi Géza* szerint Pósa Lajos a magyar gyermekirodalom épületében „...nem is kő, hanem oszlop! Nem is oszlop, hanem fundamentum.”¹⁴ *Herman Ottó* pedig egyenesen irodalmi Nobel-díjra akarta jelöltetni 1910-ben.¹⁵ Persze akadtak ellenségei is, az ún. előkelő, tudományos, írói körökben együgyűnek és érzelgősnek tartották. Lapteremtői, szerkesztői nagyságán persze ez semmit sem változtat. Az *Én Újságom* fontos küldetést teljesített, és valóságos intézménnyé vált. Népszerűségéhez hozzájárult az is, hogy szerzői között az irodalmi és tudományos élet számtalan neves személyiségét megtaláljuk: *Jókai Mór*t, *Gárdonyi Géza*t, *Mikszáth Kálmán*t, *Krúdy Gyulát*, *Rákosi Viktort*, *Bródy Sándort*, *Sebők Zsigmondot* és *Herman Ottót*. Néhány érdekes rovata közül például a „Nagyapó tréfái”-t *Gárdonyi Géza* szerkesztette. Jeles összeállítások voltak az „Emlékezzünk régiekről” összefoglaló cím alatt megjelentek. Kiváló folytatásos regények is jelentek meg lapjain, mint *Bródy Sándor Egri diákok* vagy *Krúdy Gyula A komáromi fiú* és a *Csillag a Kárpátok felett* című műve. *Sebők Zsigmond* híres mackótörténetei is e lap hasábjain születtek, mint ahogyan *Móra Ferenc Csili-Csala-Csalavári Csala-vérje* is. 1956. október 31-én az Ifjúsági Könyvkiadó Forradalmi Tanácsa fontosnak tartotta a lap újraindítását – igaz, csupán egyetlen szám egyetlen lap erejéig. Ezt követően csak 1989-ben éledhetett újra, *Pósa Zoltán* közreműködésével. Beköszöntőjében ezt olvassuk: „... Az én újságom a Móra Könyvklub lapja, így vagy úgy, elsősorban (de nem kizárólag) könyvekkel, ismeretterjesztő és szépirodalmi alkotásokkal, az olvasási kultúrával szeretnénk foglalkozni. Vagyis olvasnivalót kínálunk és ajánlunk a sokat és rendszeresen olvasó gyerekeknek, tájékoztatjuk őket az újdonságokról, hiszen ők annál sokkal többet és többfélét akarnak, mint ami és amennyi a mi lapunkban elfér. Az ilyen vagy olyan oknál fogva kezdő olvasókat pedig olvasásra buzdítjuk, segítünk nekik elindulni, de magunkkal hurcolni semmiképpen sem akarjuk őket... Az egykori szerkesztők nagyon fontosnak tartották az eleven, közvetlen kapcsolatot olvasóikkal. Így aztán minden számban sok-sok kíváncsi gyerek érdeklődő levelére válaszolhattak. Mi is értékes irodalommal, hasznos és érdekes cikkekkkel fogjuk megtölteni lapunkat, és leginkább abban szeretnénk Pósa Lajos és Benedek Elek követői lenni, hogy népes olvasótábort szervezünk Az én újságom köré, akikkel szinte közösen szerkesztjük. Örülnénk, ha már a következő számunkban beindíthatnánk a levelezési rovatot...”¹⁶ Az *Én Újságom* hosszú élete 1889. december 15-étől 1944-ig tartott, majd ezt követően többször is újraéledt egy-egy rövidebb időre, mint már említettem 1956-ban, 1989-ben, majd 1992-ben történt megszűnése után 1995-ben ismét.

Ugyancsak legendás és hosszú életű ifjúsági lap volt a *Regnum Marianum* Egyesület által közreadott **Zászlónk**, amelynek szerkesztői között *Sík Sándor* neve is szerepel. Talán köztudott, és a közreadó egyesület, valamint *Sík Sándor* neve alapján is kitalálható, hogy elsősorban keresztény, tanító, nevelő, irodalmi lapként jelent meg 1902-től 1948-ig kisebb megszakításokkal. Hosszabb szünet után 1990-ben indult újra, ismét a *Regnum Marianum* közreadásában és *Varga Péter* szerkesztésében.

Érdemes megemlékeznünk egy – a fentieknél kevésbé ismert, de szűkebb környezetében jelentős szerepet vállaló – lapról is: a *Moson megyében* 1886 és 1917

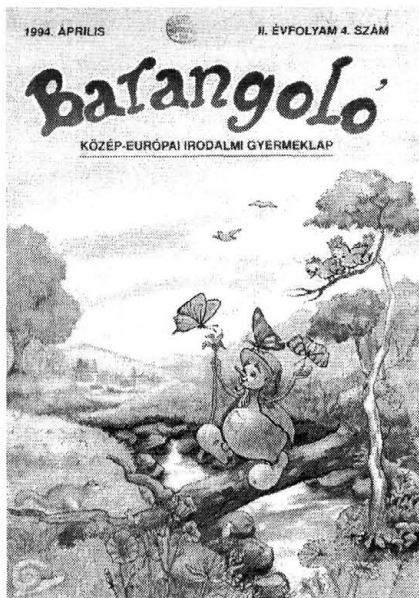
között megjelent **Órangyal** címűről, amelyet a magyarkimleai római katolikus plébániahivatal keltett életre *Gladich Pál* szerkesztésében. 31 éves fennállása alatt az ország szinte valamennyi régiójába, a határon túlra, sőt – levelezési rovata tanúsága szerint – a tengeren túlra, Amerikába is eljutott „a gyermekek barátja, tanítója és vezére”-ként.¹⁷

Az *En Újságom* szerkesztésében is tevékenyen részt vállaló Sebők Zsigmond 1909-ben új lap szerkesztését vállalta magára. E lap, a **Jó Pajtás**, már igazi újság volt, amely lépést tartott a közérdeklődést foglalkoztató eseményekkel is, így a gyerekek arról olvashattak a nekik szóló lapban, amiről a felnőttek is beszéltek, például a kecskeméti földrengésről, Mikszáth Kálmán, Gyulai Pál, Pósa Lajos haláláról, az 1912. évi olimpiáról. A lap népszerűségéhez hozzájárultak állandó szereplői, Kujon és Kaján, a két bohóc, Csutora Jancsi, a leleményes huszárkáplár, valamint a halhatatlan, Dörmögő Dömötör amely később, egy szintén jelentős gyermeklap névadója lett. A világháború alatt lapjai tele vannak háborús történetekkel, hírekkel, képekkel, amelyek gyakran az aktualitásra való törekvés túlzott megnyilvánulásai. 1925-ben szűnt meg.

Az első világháborút követő években ismét az erkölcsi nevelés került a gyermek- és ifjúsági lapok célkitűzéseinek élére, amelyben jelentős szerepet töltött be *Gombos Albin*, *Gombos Albinné*, *Harangi László* *Harangi Lászlóné* és lapjuk, a **Kis Pajtás** című heti-, majd havilap, amely 1907-től 1944-ig folyamatosan megjelent. Ugyancsak közkedveltségnek örvendett a Képes Krónika mellékleteként indult, majd önállósult **Tündérvásár** című gyermekújság 1925 és 1936 között. Ez utóbbi állandó kulcsszereplője Lekvár Peti volt, aki hamar a gyerekek kedvencévé vált. A Tündérvásár népszerűsége a Jó Pajtáséval vetekedett. Szerkesztője *Baranyai Lajos*, majd 1926 áprilisától Margit néni, *Altay Margit* volt.

Szintén **Jó Pajtás** címen jelent meg, egy évtizeddel a fent említett megszűnése után, „A magyar tanító írók gyermekújságja” alcímet viselő, Pista bácsi (*Keresztély István*) által szerkesztett lap, amely 1935 és 1944 között nevelte, tanította kis olvasóit. Az amúgy elődjénél kevésbé jelentős lap újdonságot is rejtett magában „A Jó Pajtás nyelviskolája” című rovatával.

Említésre méltó az Újvidéken 1955-től megjelenő **Mézeskalács**, valamint 1958-tól a **Jópajtás** c. hetilap is. Mindkettő fontos küldetést teljesít. Jó szívvel vállalt feladatuk a magyar nyelv ápolása, a magyar családok, a magyar gyerekek identitásának megőrzése. Azonos szerepet tölt be többek között 1957-től kezdve Nagyváradon a **Napsugár** vagy az ifjabb évjáratú, 1991-es indulású **Tücsök** Pozsonyban, a **Cimbora** pedig Sepsiszentgyörgyön vagy a **Hírhozó** Burgenlandban. Valamennyi gyermeknek szóló, határon túl megjelent és megjelenő újság felsorolása helyett szeretném még megemlíteni a **Barangoló** című közép-eu-



rópai gyermeklapot, amely „megjelenik a Tücsök, Cserkész, Tábortűz (felvidéki gyermeklapok), a Bóbita, Irka (kárpátaljai gyermeklapok), a Szivárvány, Napsugár, Szemfüles (erdélyi gyermeklapok), a Mézeskalács, a Jó Pajtás (vajdasági gyermeklapok), valamint magyarországi gyermeklapok szerkesztőségeinek közreműködésével.” Sajnos ez ma már múlt időben igaz, mivel ez a kitűnő, kedves és szép lapocskánk 1993 novemberi indulását követően, 1996 májusában már el is köszönt kis olvasóitól. Ez a példaértékű Kárpát-medencei összefogás, amely valóban élő kapcsolatot jelentett, nagyobb figyelemre és támogatottságra is méltó lett volna.

A **Pajtás** újság már sokunk számára ismerős lehet, hiszen a II. világháborút követően, 1946-tól játszott jelentős szerepet, elsősorban a gyermekek ideológiai nevelésében, mint ahogyan néhány évvel később, 1952-ben született laptársa, a **Kisdobos** is. Ez utóbbinak első felelős szerkesztője volt **Zelk Zoltán**, akit e pozíciójában **Gergely Márta** követett. Mindkét lap viszonylag hosszú életű volt, mert csak 1989-ben szűntek meg.

Ugyancsak ismerőse lehet az óvodáskorúaknak – és szüleiknek – az 1957-től a mai napig folyamatosan megjelenő **Dörmögő Dömötör**, amely kedves és szép meséivel, rajzaival, rejtvényeivel és „foglalkoztatóival” rászolgál a népszerűségére.

Az olvasóvá válás, az irodalommal való kapcsolatteremtés folyamatában nélkülözhetetlenek az irodalmi folyóiratok, a gyermekek számára készített irodalmi folyóiratok is. 1974-től van ilyen folyóiratunk is, mégpedig a napjainkban is megjelenő szép szerény szegedi folyóirat, a **Kincskereső**. Szerkesztőbizottságában **Darvas József, Fábíán Zoltán, Kováts Miklós, László Gyula, Miklósvári Sándor, Szabó Ferenc** és **Tatay Sándor** is tevékenykedett. Ez az újság jelenleg **Rigó Béla** szerkesztésében fontos szerepet tölt be a gyermekirodalomban, az általános iskolás korú gyerekek olvasóvá nevelésében. Az irodalomtanárok nélkülözhetetlen segítőit lennek benne, körülötte korábban komoly mozgalom is szerveződött. „A

Kincskereső olyan tágas irodalmi fészek, amely mértéktartóan, de helyet tud szorítani a kisebbeknek szóló gyermekköltészetnek is. A folyóiratban lapozgató 8–10 évesekből így felnevelődhet a mindenkori olvasótábor utánpótlása.”¹⁸ Színvonala tartósan magas, előfizetőinek száma ennek megfelelően tartósan alacsony. Hogy miért?

Ha egy kicsit az egészen közelmúltra is visszatekintünk, sajnos észre kell vennünk, hogy az 1980-as és még inkább a '90-es évektől nagy változásokon mentek át képeslapjaink, ezzel együtt gyermeklapjaink is. A szórakoztatás központi szerepe, a profit-, az extraprofit- és a még extrább profitszerzés leküzdhetetlen vágya nem hagyják nyom nélkül az újságkészítést, az újságolvasást és természetesen ezen keresztül az emberi, a gyermeki kultúrát sem.



„A megritkult családi kommunikáció helyét fokozatosan elfoglalja a tömegkommunikáció, amelynek az írott sajtó is része. Na nem főszereplője, hiszen a televízió és más audiovizuális lehetőségek előragott információkkal kétségkívül előnyt élveznek az alacsonyabb intellektusú egyének, így természetesen a gyermekek többségének választásában is.

Az újságnak azonban vannak sajátos hatásai is. Például lapozása, olvasása a két-személyes beszélgetés pótcselekvésének is felfogható. A gyermek nagyon vágyik a főszerepre, a lappal pedig általában kettesben beszélget. Miért nevezem a gyermeklap olvasását beszélgetésnek? Mert a jó gyermekújság nemcsak beszél, hanem kérdez is, válaszadásra és cselekvésre indít, foglalkoztat. Hatalmas előnye még az is, hogy a kis olvasó akkor veszi kézbe, amikor akarja, amikor kedve van hozzá, s olyan válogatásban, adagolásban, tempóban fogyasztja, ahogyan megfelelő a számára.

Sajnos a mai magyarországi gyermekfolyóiratokat áthatja és meghatározza az eladhatóság érdekében tett színvonalbeli engedmények serege. „Így alapvető funkciójukat, hogy nívósan tájékoztassanak, tanítsanak és szórakoztassanak, nem tudják betölteni.”¹⁹ – Ennek veszélyei, következményei sajnos már nem ismeretlenek számunkra.

1986-ban a *Kortárs* című lapban cikksorozat jelent meg az akkori gyermekújságok helyzetéről, sajátosságairól. Ebben *Deme Tamás* tollából megjelentek a leendő, a kívánatos, az „álombéli” gyermekújság paraméterei:

„... milyen újságot csinálnék... magam, ha a mesebeli tündér megengedné...

1. Adjon a lap valóságismeretet, de röviden, szellemesen, tárgyyszerűen.
2. Legfontosabbnak tartsa a képességeket fejlesztő gyakorlati ötleteket.
3. Mindenekelőtt szóljon a 8–10 éves korosztályhoz, mert nekik van a legnagyobb szükségük az időben fejlesztésre.
4. Szóljon a gyerekekhez, a tanáraihoz, a szülőkhöz és a gyerekekre figyelő nyugdíjasokhoz is!
5. Mutassa be valamennyi kulturális terület gyerekeknek ajánlható alkotásai-ból azt, amit színvonalasnak tart.
6. Foglalkozzon az amatőrökkel, a kézműves tárgyformáló játékokkal, a fizikai és szellemi önismerettel.
7. Ismertesse a haladó pedagógiai-művészeti újdonásokat, adjon fórumot, bemutatkozási lehetőséget a gyerektehetségeknek.
8. Közzöljön elméleti-kritikai oldalakat a tanároknak, szülőknak. Itt tömör értékelést találjanak a gyermekirodalom, gyermekfilmek, rádiós és televíziós műsorok, gyermekszínházi és játszóházi előadások, táncműsorok, tánc-házak, hangversenyek, kirándulási és túraajánlatok, tárgyi és szellemi játékok, tudományos, szakmai, szakköri programok – gyerekeket érdekelhetők – legfrissebb műveiről, termékeiről.
9. Lényegi újítást vezessen be: ne csak felnőtt alkotóktól, hanem gyermek alkotóktól is közzöljön! Képet, írást, ötletet.
10. Próbálja megvalósítani az igazi utópiát. Igyekezzen minél szélesebb olvasóközönséget teremteni, a lapot minél jobb minőségben s minél olcsóbban árúsítani.

S végül, végiggondolván a mindenkori utópiák három lényegi összetevőjét és megvalósulási szintjét, a kívánatos, a szükségest és a lehetségest: varázsoljon a

tündér olyan gyermekújságot, amelyben ez a három követelmény összeegyeztethető – mindannyiunk kultúrájának hasznára.”²⁰

Utópia? Tudjuk. Mint ahogyan az is köztudott, hogy „Isten malmai...” – Talán most! A 21. század küszöbén, az új lapok törekvéseit szemügyre véve a szakember már lát némi esélyt egy újabb korszakváltásra. Jó lenne, ha nem csalódná – nem csalódnánk!

JEGYZETEK

- 1 Soponyai Rita: Tallózás régi gyermekújságokban = Múzcumi Kutatások Bács-Kiskun Megyében. 1990. Megj. 1992. 221. p.
- 2 Szilágyi Ferencz: Szülékhez és Tanítókhöz. = Magyar Gyermebarát. 1843. 1. f. év jan./jún. [3]. p.
- 3 Tóth József: Ifjúsági lapirodalmunk 1848 után. I. = Figyelő. 1875. Febr. 28. 5. évf. 9. sz. 97. p.
- 4 Előfizetési felhívás „A Méhecske” című ifjúsági hetilap, második félévi folyamára = Méhecske. 1868. jún. 21. 1. évf. 30. sz.
- 5 Forgó János: A gyermekről = Magyarország és a Nagy Világ. 1872. máj. 5. 8. évf. 18. sz. 208. p.
- 6 Uo.
- 7 Kis Lap. 1871. Első kötet. 1–26. füz.
- 8 A „Kis tükör” olvasóihoz = Kis Tükör. 1871. april 2. 1. évf. 1. sz.
- 9 Tóth József: Ifjúsági lapirodalmunk 1848 után. II. = Figyelő. 1875. mártius 7. 5. évf. 10. sz. 110. p.
- 10 Csik János: A gyermeklapok = Néptanítók Lapja. 1886. decz. 18. 19. évf. 101. sz. 801–802. p.
- 11 Váczy István: A gyermeklapok-ról = Népmvelő. 1898. máj. 22. 4. évf. 21. sz. 171. p.
- 12 Gárdonyi József: Az Én Újságom születése = Magyar Gyermekevelés. 1939. máj. 206. p.
- 13 Pósa Lajos: Hogy kell írni a gyermekeknek? = Magyar Salon. 1890. XII. 138. p.
- 14 Gárdonyi Géza: Gyermekek költője. In. Tíz esztendő. Emléklapok Az Én Újságom tízéves fennállása alkalmából. Singer és Wolfner, Bp., 1900. 8–9. p.
- 15 Balogh Lídia: Pósa bácsi postája = Iskolakultúra. 9. 1999. 12. 103. p.
- 16 Kedves barátom! = Az én újságom. 1989. okt. 1. évf. 1. sz. 2. p.
- 17 Horváth József: Órangyal. Egy katolikus gyermekújság a századfordulón = Kisalföldi Könyvtáros. 1993. 2. 17. p.
- 18 Czirba Zsuzsa: Kincskereső – irodalmi gyermekfolyóirat. I.rész = Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka. 1992. 1. 61. p.
- 19 Lévy Erzsébet: Gyermekújság. Nyelv. Hagyomány = Somogyi Kultúra. 1995. 3. 48. p.
- 20 Deme Tamás: A szüzességét veszített gyermeksjtó = Kortárs. 1986. máj. 30. évf. 5. sz. 146–147. p.

Kocsy Anikó

Gyorsfénykép a gyermek- és ifjúsági lapokról az Olvasás Évében

„A gyerekek számára nemcsak jobb, de más lapokat lehetne és kellene szerkeszteni, mint a felnőtteknek. Egy gyerek még nem sznob, még nem cinikus és nem unott. De mert roppant plasztikus lény, ezért elrontani is könnyű.”

(Ancsel Éva)

A XIX. század végén még arról folyt a vita, hogy a szórakoztatás vagy a szórakoztatva képzés legyen-e a gyermeklapok feladata.¹ Érvényesülés-, pénz- és fogyasztáscentrikus világunkban már nincs szükség ilyen vitára. Úgy tűnik, a kérdés határozottan és hosszú időre eldöntetett egy harmadik irányba. A cél – néhány eredeti, jó szándékú és hasznos vállalkozástól eltekintve – egyértelműen adott: a lehető legrövidebb idő alatt elérhető legnagyobb nyereség. Azt persze be kell látni, hogy a rendszerváltással egy időben függetlenedett sajtó a pénztől nem lehet független, de ez a minden más viszonyt maga mögé utasító kapcsolat különösen a gyermek- és ifjúsági lapok esetében – finoman fogalmazva – nem igazán előnyös. (Legalábbis az olvasók felől nézve). Egy 1998-ban készült felmérés szerint a médiumok közül elsőként „privatizált nyomtatott sajtó nagyon erős pozíciókat tudott szerezni a reklámpiacon.” A rádiót, a plakátokat és a televíziót is megelőzve a reklámtorta 44,1%-nyi szeletét birtokolta, és az egymáshoz viszonyított arányok máig sem változtak jelentősen.² A gyermek- és ifjúsági lapok igyekeznek ennek a kívánatos tortaszületnek minél nagyobb darabkáját bekebelezni. Ezt a törekvést az általuk kínált olvasnivaló is szépen tükrözi.

De ki akar itt olvasni? – tehetjük fel a kérdést az olvasók tábora felől megközelítve a témát. Mielőtt megkísérelnénk a válaszadást, olvasóimat egy röpké múltbéli „kitekintésre” invitálok. Feldolgozó munkám során akadtam az *Új Idők* 1901. december 15-i számában a „Hogyan olvasson a gyermek?” című írásra, melynek szerzője – az Igric írói álnév mögött – Endrődy Sándor költő, író, irodalomtörténész volt. Több szempontból is érdemes és érdekes idézni az írás egy részletét: „Panaszos levelet írt nekem egy anya, hogy szeretné kigyógyítani gyermekeit az olvasási dühből. Se nem látnak, se nem hallanak, ha könyv kerül a kezükbe, és minden egyéb szórakozásról szívesen lemondanak az olvasás kedvéért. Nem is nagyon válogatósak, hanem a nyomtatott betűt egyaránt falják, akár újság, kalandos útleírás, mese, regény vagy népiesített tudomány Kérdi tőlem: mit tegyen? Nem volna-e legjobb, ha egy időre legalább, egészen szellemi koplalásra fogná a gyermekeit és kivétel nélkül indexre tenne minden könyvet? Azt az egyet tudja, hogy ha a gyomrárt

elrontotta a gyermek, koplaltatni kell, de vajjon a szellemi táplálkozással járó bajoknál is beválik-e ez a módszer? ...Csak azt ne tegye asszonyom! Ha van egy kertje, melyben sok szép virág mellett gyom is terem, nem fogja az egész kertetől elzárni a levegőt és a napfényt, hogy a gyomot elpusztítsa. Az olvasmány szeretete nagy kincse a gyermeknek, nagy segítség a nevelésében, úgyhogy olvasásra nevelni, okszerűen nevelni szükséges a gyermeket, de kinevelni belőle sohasem szabad.”³ Nos, éppen száz év elteltével mi azt tapasztaljuk, hogy „az informatikán, elektronikán, vizuális kultúrán felnövő fiatal nemzedék ... már nem ragaszkodik annyira a nyomtatott sajtóhoz, hiszen csökken a szövegolvasási hajlandósága [milyen szép szinonimája született a potenciális analfabétizmusnak]. Az interaktivitás kultúrája rendkívüli módon erősödik, s a hagyományos sajtónak igen nagy hátránya, hogy ilyen tulajdonsággal, lehetőséggel nem rendelkezik”.⁴

Ezután a szándékosan lényegre törő, minden árnyalás nélküli helyzetkép után lássuk a 2001. júniusától 2002. júniusáig tartó Olvasás Évének tényleges gyermek- és ifjúsági lapkínálatát. A gyorsfelvétel elkészítéséhez négy eszközt használtam:

- a félévenként megjelenő *Média Ász* 2001. márciusában megjelent évi első számát,
- az Országos Széchényi Könyvtár szolgálati periodikakatalógusát,
- a témával kapcsolatos néhány internetes oldalt,
- és természetesen magukat a kiadványokat.

Ma Magyarországon 7–800 között mozog az élő periodikumok száma (ez az adat persze az országos és megyei terjesztésű lapokra vonatkozik, amelyekkel többnyire az újságosstandokon is találkozhatunk; ha az ország teljes periodikumkiadásáról beszélnénk, nyugodtan szorozhatnánk tízzel). E szám hetente változik, ezért a lapok pontos számbavétele reménytelen vállalkozás lenne. Természetesen kisebb, de el nem hanyagolható méretekben igaz ez a gyermek- és ifjúsági lapok esetében is. 1989 óta az egy-két számot vagy néhány hónapot megért próbálkozások tucatjaival találkozhattunk.

Most tehát a 2000–2001. évek kínálatát próbálom feltérképezni, a könnyebb áttekinthetőség érdekében önkényesen kialakított hat kategóriába sorolva azt.

1. Ingyenes tájékoztató, szórakoztató, oktató, nevelő, kulturális, szabadidős, valamint programokat, továbbtanulási- és munkalehetőségeket kínáló hetilapok, magazinok, lényegében reklámújságok. Sokan vannak, mondhatni óvodától egyetemig segítve ifjúságunkat az evezésben az élet tengerén. A terjesztés szerint vannak közöttük országos megjelenésű, régiós, fővárosi, városi kiadványok.

A **Junior** című színes illusztrált füzetke hetente országosan 110 000 példányban megjelenő ingyenes ifjúsági és szabadidő magazin. Egy fővárosi és két vidéki variánsa van. 32 oldalán találunk rövid írásokat a nagyvilág eseményeiről, sztárokrol, a természet világáról, program- és könyvajánlót, rejtvényt és olvasói leveleket, vicceket. A „fontos” üzenetek ezek között vannak elhelyezve és többnyire így kezdődnek: „Végre megvásárolható..., kapható CD-n és kazettán!, szerezd meg mind!, játssz velem és nyerd meg..., ...most nyerhetsz!, nyerj... ha összegyűjtösz..., máris tiéd...”. Évi 4990,- Ft-ért pedig már a Junior Klub tagja is lehet a junior, „névre szóló menő tagsági kártyával” és számos előnnyel kecsegg-

tetve indul a fogyasztói közösséggé formálás. 2001 novemberének hétfőjén öt-
ves születésnapját ünnepelte a lap olvasóközönségével a főváros és az ország hat
nagyvárosának plazáiban, természetesen sztárvendégek műsorával.

Igen jellemző ebben a kategóriában a Promix Média „sulí csomagja”: „Egy-
dülálló – országos hatósugarú – lehetőséget kínál a 6–25 éves korosztály elérésére.
A különböző korcsoportokat megcélzó magazinokat (három van belőlük) hatéko-
nyan egészíti ki a plakátok elhelyezésére szolgáló iskolai keret hálózat. A két
média [!] együttes használata jelentősen fokozza a figyelemfelkeltő és emlékezeti
hatást.”⁵

A **Mijamanó** című lap (olvasni és írni tanulók számára nem a legszerencsésebb
címválasztás) alcíme szerint „a kisiskolások magazinja. Az általános iskolák alsó
tagozatainak szóló országos terjesztésű, ingyenes, időszakos magazin.” A szülői
pénztárcákat nyitogatni próbáló lap 40 000 példányban, a nyitogatásra legalkal-
masabb időszakokban jelenik meg (karácsony, húsvét, gyermeknap, iskolakez-
dés). A magazin tematikája: „szórakoztató, játékos, oktató, nevelő, készségfej-
lesztő”. Tulajdonképpen teljesítené is mindezeket 32 színes oldalán, ha az adott
témákról valóban a kisiskolások szintjén és nyelvén szólna. A fogalmazás, a szó-
használat, az esetenként nehezen olvasható betűtípusok alkalmazása azt jelzi, hogy
az „írók” elfelejtették, kikhez is szólnak tulajdonképpen. „Biztosan ismered a
Bon-Bon együttest, és annak frontemberét.” „Ha két pár, színre, anyagra és sza-
básra teljesen egyforma cipőket [!] raknak eléd ... melyiket választod? ... sze-
rinted mennyire befolyásolja a divat vásárlási szokásainkat? A márkás ruhák au-
tomatikusan jobb minőségűek? És egyáltalán, te mennyire vagy »márkafüggő«?”

A **Sulí Magazin** „középiskolákban terjesztett ingyenes havi magazin”. A leg-
befolyásolhatóbb korosztály számára már sűrűbb a megjelenés, és a példányszám
is ennél a lapnál a legmagasabb (77 000). Tematika szintén van: „szórakoztató,
oktató, nevelő, informatív, tesztek, nyereményjátékok”. Itt már több a reklám, a
sztár, a szex, az internet, az erőszak – szóval minden, a tizenéveseket érdeklő és
érintő téma.

Végül a Promix lapcsalád harmadik tagja a **Unit** című „országos, ingyenes,
havi életmód magazin egyetemistáknak, főiskolásoknak, fiatal értelmiségi pályá-
kezdőknek. Terjesztése egyetemeken, főiskolákon, irodaházakban, kávéházakban
folyik, példányszáma 50 000. A szerkesztőség szándéka „egy igényesen szóra-
koztató informatív képes magazin” megjelentetése. Az értékelés itt már az olvasók
dolga.

Szintén egyetemisták és főiskolások ingyenes országos havi magazinja a **PHD
UniverZoom**. Kis formátum, interjúk, programajánló, még több internet, még
több reklám, ráadásként majdnem vagy egészen pucér lányok.

A **Junior**, a **Sulí Magazin** és az utolsóként említett lap már az interneten is
olvasható.

Ezek a kiadványok továbbtanulásról, munka- illetve álláslehetőségekről is tar-
talmaznak információkat, de leginkább csak hirdetés és reklámriport szintjén. Aki
részletes, megbízható, sok szempontú tájékoztatásra tart igényt, annak már pénzért
kell lapot venni. Ilyen kiadvány a **Továbbtanulás** című országos diáklap (ez is
megtalálható az interneten) és a **Diákinfo** – a felsőoktatás hallgatóinak közéleti
lapja. Utóbbinak **Helykereső** című melléklete ingyenes állásajánló pályakezdő
diplomások részére.

2. Képregények „piciknek”, „gyermeknek”, „kislányoknak”, „tinédzsereknek”, „fiúknak”, „lányoknak”, valamint kortól és nemtől függetlenül mindenkinek havonként, illetve kéthavonként.

Az 1980-as évek második felében indult hozzánk a képregényözön a fejlettebb nyugati kultúrák felszínéről, és azóta is érkeznek rendületlenül az újabb és újabb sztárok. Már csak halványan él emlékezetünkben **Alf, Menő Manó, a Rózsaszín Párduc, Maja, a Méhecske** és **Tumak**, az inka indián. Viszont rendületlenül kitart **Donald Kacska, Tom és Jerry, Garfield, A csodálatos pókember, Superman & Batman. A Csillagok háborúja** folytatódik a **Star Wars**-mesékben, kis pihenő után **Snoopy** is visszatért barátaival. A TV sorozatból „átköltözött” **Dragon Ball** képregény élvezetért már komolyabban meg kell küzdeni, mert „hátról előre felé kell olvasni, ugyanúgy, mint Japánban.” És megérkezett **Ai, a videolány**, történetei „tizenéves fiúk és lányok álmairól, szerelmeiről, örömeiről, bánatairól” szólnak. A **Sailor Moon** főhősének „történetei biztosíthatnak arról, hogy bárki is légy, mindig érhet meglepetés és kiderülhet Rólad is, hogy rendkívüli vagy. Az igazságért, jóért harcolni nemes dolog, a szeretet döntő fontosságú az életben.”⁶ Csak egy a bökkenő: ezek a füzetek nem vezetnek sem az olvasás öröméhez, sem az irodalom, az igazi értékek megismeréséhez. Ráadásul itt már az árak is szépen alakulnak: füzetenként 297–427,- Ft között mozognak.

Ezt a sok szórakozást, élvezetet és izgalmat két cég – az Adoc–Semic Kiadói Kft. és az Egmont–Hungary Kft. szolgáltatja, ketten uralják a képregény műfaját, bár a gyermeklapok piacán az előbbi érzi magát piacvezetőnek Magyarországon. „Céljának tekinti a cég eddigi presztízsének, megbízhatóságának, eredményességének megőrzését, fejlesztését. Újabb és újabb kiadványokkal igyekszik kielégíteni az olvasók és a megrendelők igényeit.”⁷ Az Adoc–Semic Kft. jelenteti meg egyébként a következő kategóriában sorra kerülő **Dörmögő Dömötört**, a **Kretén** című „másfélkegyelmű humormagazint” és különösebb jelét nem adva a tudathasadásnak az **Óvodai Nevelés** és a **Tanító** című módszertani szaklapokat is.

Közös jellemző ebben a kategóriában: reklámok csak a borítókön szerepelnek. Az Egmont–Hungary Kft. esetében például 145 000–560 000,- Ft+ÁFA térítés ellenében.

3. „Játékos foglalkoztató, képességfejlesztő, ismeretterjesztő, kulturális, szórakoztató”, nyelvtanulást segítő magazinok, „óvodai, iskolai, otthoni, használatra”.

Sok szép, színes, vidám borító kápráztatja a szemet. Szinte ösztönösen kerestem olyat, ami nem valamilyen nélkülözhetetlen portékát kínál megvételre a gyerekeknek, *csupán* magára akarja gyönyörködtetve felhívni a figyelmet. És találtam ilyet!

Leginkább a **Koala** tetszett. Ez a „képességfejlesztő gyermekmagazin óvodások és kisiskolások részére” a Szívbeteg Csecsemőkért Alapítvány és a Grant Kiadó gondozásában jelenik meg negyedévenként. Kívül-belül nagyon szép, jó arányban szerepelnek benne mesék, versek és feladatok. Az ára sajnos – az átlagos pénztárcához mérve – magas, éves előfizetési díja 3600,- Ft.

Az **Óvodás Boa** és az **Iskolás Boa** is szép kiállítású, üdítően reklámmentes. A játék és korai tanulás módszertani folyóiratai 4–7, illetve 6–8 éves korig. A szép borítók és a szépen illusztrált tartalom nagy része is azonos a két kiadványban. Nem értek az oktatáshoz, de szerintem ez az „egy rókáról két bőrt” tipikus esete.

A **Panni és Peti** a szegedi Novum Kft. havonta megjelenő országos terjesztésű kiadványa, 7000 példányban adják ki. „Játékos foglalkoztató sorozat 4 éves kortól”, egy rövid mesén kívül valóban csak feladatokat tartalmaz, reklámot viszont egyáltalán nem.

Székesfehérvári megjelenésű, de országos terjesztésű a kéthavonként 28 000 példányban megjelenő, 2001-ben 9. évfolyamát „taposó” **Tapsi** című gyermekmagazin. Színes, fényes borítói sajnos kívül-belül reklámfelületek, belső lapjait gyengébb minőségű papír, fekete-fehér, szerény kivitel, de igen gazdag változatos tartalom jellemzi és intenzív kapcsolat a gyerekekkel. A szépirodalom viszont nagyon hiányzik belőle. A magazinnak **Tapsi vicces** címmel évenként kétszer szórakoztató zsebkönyve is megjelenik.

A **Tappancs** című „foglalkoztató gyermekmagazin” havonként jelenik meg 55 000 példányban Debrecenben, de szintén országos terjesztésű. Ebben már akad kevés reklám („tappancs dalai CD-n és kazettán”), viszont van egy **Tappancs plusz** című fekete-fehér, csupa feladat melléklete. Ugyanitt jelenik meg a kisebbeknek (3–7 évesek) a **Jóbarátok, Mini Manó** című foglalkoztató, képességfejlesztő lapocska. Egy kis olvasnivaló is kerülhetett volna bele! Nemcsak a megjelenési helyük, a kiadójuk is azonos (Graph-Art Stúdió Kft.).

1996-tól jelenik meg és azóta sokat fejlődött a **Biga-Csiga** című képességfejlesztő magazin 4–7 éves gyermekek részére Székesfehérváron. Kedves, színes borító, gyengébb minőségű, szerény kivitelű, de igen változatos, jó tartalmú lapocska. Főleg foglalkoztató, de vers, mese, játék, ismeretterjesztés is található benne. A reklám szerencsére teljesen elkerüli.

A **Tudorka** a debreceni Graph-Art Stúdió harmadik kiadványa, havilap, amelyet ugyancsak országosan terjesztenek 55 000 példányban. Ez már nagyobbaknak készült ismeretterjesztő magazin. Szép színes, szó esik benne történelemlről, természetéről, sportról stb. Több lapja már az internetes oldalak dinamikáját idézi. Nagyon jó a **Suli Mozaik** címet viselő szerény, de esztétikus, kétszínnyomásos melléklete. Rovatai: rejtvények, humor, harmadik és negyedik osztályosok tanulmányi versenye, postaláda – itt levelezőpartnereket, a csereberézt pedig cserepartnereket lehet találni.

A szegedi Novum Kft. **Manó** című, csak játékokat, feladatokat tartalmazó kiadványa a kicsiknek készül. **Tarkabarka** címmel jelenteti meg a kisiskolások magazinját, színes oldalai szintén internetidézők. Az 1996 óta megjelenő 8–10 éveseknek szánt lap színvonalas, változatos. Én ugyan csak a 2001-es év számait láttam, de ezek valóban remek. Tematikus számai egy-egy országot és annak lakóit, szokásait, történelmét mutatják be, de ötletesen, eredetien, játékosan, szellemesen, szóval a korosztályt megragadó formában és stílusban. A lap közepén kiemelhető kétszínnyomásos oldalakon feladatok, játékok, mesék találhatók. Ez a kft. 7000 példányban megjelentet egy rejtvényeket, játékokat tartalmazó, **Csalfinta** című kiadványt is.

Az **Új Én Újságom** Budapesten jelenik meg az Ifjú Vesebetegek, Transzplantáltak és Barátaik Egyesületének kiadásában. 2001 decemberében indult a Pósa Lajos alapította nevezetes gyermeklapot idéző kiadvány. Első 3 száma ígéretes: színes borító, fekete-fehér szépen illusztrált belső, mese, játék, rejtvény, az irodalmi pályázatára érkezett írások, kis műfordító verseny (angolról magyarra), mini tenisz iskola, kis technikatörténet, a szerkesztő, Gergely deák postájában válaszok, üzenetek.

Itt említek meg még egy – eddig egyedülálló – nagyon ötletes, nyelvtanulást segítő kiadványt. A velencei Somhegyi Kft. kiadásában kéthetenkénti megjelenést ígér a **Kilincs és a macska** címet viselő rajzmesesorozat, magyarul és angolul egy füzetben. A 2000-ben indult lap első két számához volt szerencsém.

És most lássuk a nagy kiadók nagy példányszámú, színes magazinjait.

Legrégibb és legismertebb kétségtelenül a **Dörmögő Dömötör**, a havonként 48 000 példányban megjelenő „szórakoztató gyermeklap 3–7 éveseknek”. A neves szerzők, rajzolók munkái a korosztályi sajátosságokat követik. Egyszerű, rövid meséket, verseket, rejtvényeket, fejtörőket találnak a gyerekek, színes illusztrációkkal. Dörmögő Dömötör figuráját Sebők Zsigmond a **Jó Pajtás** című lapban keltette életre. Az ő kései leszármazottja a mai Dörmögő. Szegénynek nagyon sok sztárvetélytárrsal kell megküzdenie hónapról-hónapra. Bizonyára ezzel magyarázható a mai Walt Disney-stílust utánzó köntöse is. Ez éppen nem hiba, de nem is használ a Dörmögő család egyéniségének.

Vetélytársai közül elsőként említem a másik medveújságot, a **Buci Macit** (az érdeklődők nagyon jó, szellemes értékelést találhatnak az interneten Tóta W. Árpádtól „Maci maci ellen” címmel a <http://index.hu/kultur/media/dormibuci> címen). A többi újabb keletű sztárt is bizonyára mindenki jól ismeri akarva-akaratlanul, mert moziban, TV-ben, újságárusok standjain, reklámokban, ezen kívül meglepetésszerűen bárhol találkozhatunk velük. Ezért csak felsorolom a címeiket: **Barbie**, (427,- Ft-os árával ő a csoportelső), **Mici Mackó magazin**, **Dumbó magazin**, és végül a legifjabb a 2000 októberében indult **Teletubbies magazin**. Róla csak annyit – hátha valaki még nem ismeri –, hogy egy újabb rajzfilmsorozat hőseiről van szó, és 2001-ben már **Teletubbies évkönyv** is kapható 1799,- Ft-ért. Véleményem szerint sem a magazin, sem az évkönyv tartalmát, szellemi színvonalát nem lehet nyomdafestéket tűrő szavakkal ecsetelni.

Felsorolni sem győzném, mi mindent kínálnak ezek a magazinok ráadásként. Így csak egy-két kiragadott példa: Micimackó Könyvklub (ajándék sporttáskával), Barbie Klub (ajándék divattáskával), plüss Buci Maci és Buci Maci póló stb., és mindezekkel persze a vásárlás bizonyos értelemben valóban végtelen élményét. A felsorolt magazinok reklámárjai 110 000–490 000,- Ft+ÁFA között vannak.

Itt említek meg még néhány gyerekek számára készült rejtvénymagazint. A **Kvíz kölyök** az IQ Press Lapkiadó havonként megjelenő lapja, régi ismerős a **Kis Füles**, de él egy szerényebb **Skandika** című rejtvényújság is. A tatai megjelenésű, negyedéves **Szófacsarót** is itt sorolom fel, bár kilóg egy kicsit a sorból. Alcíme szerint „nyelvi fejtörők, furfangok, rejtvények, elsősorban, de nem csak 8–14 éveseknek.” Sajnos csak Komárom-Esztergom megye iskolásai találkozhatnak a kis füzettel. Szerkesztője „civilben” magyar nyelv- és irodalomszakos általános iskolai tanár. Ő és munkatársai készítik a feladatokat, és a pályázó kedvű gyerekek megoldásait is ők értékelik, javítják a nyeremények odaítélése előtt. Biztató, hogy a 2001-es év első számában már megjelent a kiadvány internetes címe is, remélhetőleg ezzel jelentősen bővül a játszva, rejtvényeket megoldva, pályázva tanuló anyanyelvét szerető, ápoló gyerekek tábora.

Kizárólag a természetéről és annak védelméről csak két kiadványt találtam. A sokak által ismert **Sümit** – a Göncöl Alapítvány és a Fővárosi Állat- és Növénykert kéthavi gyermekmagazinját, ezt az igazán gyönyörű és tartalmas lapot, melynek

célja a gyerekek természeti nevelése és környezettudatos szemléletformálása. Az 5–12 éves gyerekek számára készülő lap „a »mesebeli ismeretterjesztés« köntösében vezeti kis olvasóit az ember és környezete közötti harmonikus viszony helyreállítására felé.”⁸

Sokkal szerényebb külsőben, de gazdag tartalommal szólítja meg olvasóit az óvodásoktól a középiskolásokig a **Zöld szívkiüldi**, a Zöld Szív Ifjúsági Természetvédő Mozgalom lapja, amely már az interneten is megtalálható.

És itt a csattanó: a gyűjtőlapok. Nevezetesen **Mókus Luca tanodája**, „Játsszunk és tanuljunk együtt!” alcímmel és **A tudás fája**, alcíme: „érdekes tudnivalók mindenkinék”. Mindkettőt ugyanaz a cég (Marshall Cavendish Magyarország Fióktelep) adja ki hetenként, egy példány ára mindkét lap esetében 320,- Ft. A tartalmukkal most nem szeretnék foglalkozni, talán nem is érdemes, inkább számolok egy kicsit. A Mókus Luca évi 52 száma 16 640,- Ft-ba kerül, így hát a bolondnak is megéri, hogy előfizessen egy évre, így tudniillik már 14 400,- Ft-ból megússza a vásárlást, ráadásul ajándékba kapja a gyűjtődossziét, egy jelvényt és egy sapkát.

A *tudás fáját* (ez jóval korábban, 1998-ban indult) én a 169. számig láttam. Aki idáig módszeresen eljutott a vásárlásban, tudásáért 53 980,- Ft-ot fizetett, és ő is egy ajándék gyűjtő dosszié boldog tulajdonosa.

A *Kortárs* 1986-os számaiban többen megfogalmazták gondolataikat, véleményüket az ifjúsági- és gyermeksjátról. Ma – tizenöt év után – újraolvassuk ezeket az írásokat sok örökérvényű megállapítással találkozhatunk. Ansel Éva így írt: ... gyerekek számára lehetséges, szükséges, sőt kötelező jobb lapokat szerkeszteni, mint a felnőtteknek. Lehetséges, mert az egészséges gyerek érdeklődésének felkeltéséhez nem kellene rafinált fogások. De talán fölkelteni sem kell az érdeklődést, hanem elég jól ismerni azt, őrizni, tágítani és magas színvonalon ki-elégíteni. A gyerekeket ugyanis az egész világ, és ezen a világon minden érdekli... Legalábbis addig, míg rá nem szoknak, hogy a világ dolgai tárgygyak, rovatok határai közé tartoznak – s kíváncsiságuk csapongásait is meg kell fékezni. A gyerekek számára nemcsak jobb, de más lapokat lehetne és kellene szerkeszteni, mint a felnőtteknek. Egy gyerek még nem sznob, még nem cinikus és nem unott. De mert roppant plasztikus lény, ezért elrontani is könnyű. ... A gyerekek nagyon komoly lények. Képzeletük sem szorul annyi mankóra, amennyit ez a rengeteg magazin képanyagban kínál. ... a gyerekekkel mindig történik valami – s ebből, ami viszont *csak* velük történik, ebből kellene többet, mélyebbre hatolva és az irodalmat sokkal jobban bevonva nyújtani.”⁹

Az olvasás örömét, gyönyörűségét az alsó tagozatban kell, kellene felfedezni. Nem vitatom, hogy az életben feltétlenül szükség van idejében megszerzett információkra, a folyamatos, sokoldalú tájékozódásra is. Ennek jó, hatékony technikáját sem árt idejekorán megtanulni. A gyermek- és ifjúsági sajtó a magas színvonalra és az egészséges arányok kialakítására törekedve sokat tehet(ne) a teljes emberré fejlődés érdekében.

4. Ifjúsági magazinok, általános és tematikus tartalommal.

A **2zsiráf** című diákújság 1994-ben indult, és havonként jelenik meg, méghozzá – az országban egyetlenként – Braille-írásban is, vakok és gyengénlátók részére. Havi 35 000 példányának becsült olvasótábora 150–180 000 fős, 10–16 éves diákok és a körülöttük élő felnőttek. Szép, jó minőségű papírra készül és formai



igényessége tartalmival is párosul. A gazdagon, szépen illusztrált magazin már a papírhordozón is idézi egy kicsit internetes változatát, de ez nem zavaró. Kifejezetten növeli értékét – színvonalas tartalma mellett – a divat és sztárkultusz mérsékelt jelenléte és a rekláminimum. Igaz, a kolofonban hosszú támogatói névsor szerepel. Sokan azt mondanák, hogy fgy könnyű – mármint szép és jó lapot csinálni. Nem lenne igazuk, ez csak az egyik – belátom, nélkülözhetetlen – feltétel. Hirdetési tarifája (csak a borítókon) 300–350 000,- Ft.

Az itt következő címek elé kívánczik egy 1986-ban született írás részlete, aktualitásából semmit nem veszített, sőt! „A megritkuló családi kommunikáció helyére nyomult a kortárs csoportok tevékenysége, amelyek belső vilá-

gágában nagyon fontos a tömegkommunikáció hatása. E csoportokon belül kitüntetett jelentőségű mozzanat a divatkövetés, a divatmozgás, ami nemcsak az öltözködés, a zene, a nyelv világát érinti, de – mint magatartásminta – az életfelfogás kérdését is. Az együttfogyasztott tömegkommunikáció azzal jár, hogy a csoporthatások sokszorosára fokozzák fel az üzenetek eredeti hatását.”¹⁰ Íme a nagy kiadók nagy példányszámban (73 000–89 000) megjelenő országos terjesztésű ifjúsági magazinjai: a **Popcorn**, a **100xszép** („kívül-belül pont, mint te”), a **Bravo** („nemzetközi zenei és ifjúsági magazin”) és a **Bravo girl!, im** („Mádnivaló lánymagazin”). A **Bravo** kéthetenként jelenik meg, a többi havonként. Öt magazin, egy rövid összegzés: divat- és sztármániák tömegpszichózisa, mesterségesen felszított, külsőségeken alapuló sikercentrikusság. Egy rövid idézet a medveújságokkal kapcsolatban már említett Tóta W. Árpádtól a **100xszép** című magazintról: „Mit tegyünk, ha kamaszodó gyermekünk 100xszép magazinért rimánkodik? Bármit, de ne engedjünk neki, ha lelki érettségét nem akarjuk kockáztatni. Magyarázzuk el a csoportnyomás lényegét. Adjunk a kezébe tetriséget. Végző esetben inkább vegyünk neki cigarettát, és hagyjuk felnőni.”¹¹ Ezeknél a magazinoknál a reklámtarifa 85 000–1 120 000,- Ft+ÁFA között mozog.

Határozottan szebb és tartalmilag is elfogadhatóbb, színvonalasabb, „nyugodtabb” és még reklámmentes két új kiadvány. A **Tinimix** („királykoktél kamaszoknak”) 2001 szeptemberében jelentkezett első számával. Havi magazin, kiadója a Sitkei Ifjúsági Kör–TÁVTÉK Kft., Celldömölkön szerkesztik. A főszerkesztő tanár, mellette állandó diákszerkesztő működik. 2001. novemberi (3.) számában már országos műveltségi versenyt hirdet.

A másik „újszülött” az **OKÉ** („az új generáció magazinja”), a már említett debreceni Graph-Art Stúdió kiadványa.

A tematikus lapok közül elsőként a **KIDS** címet viselő ifjúságvédelmi életmód magazint említtem, amely elsősorban a drogfogyasztás veszélyeire hívja fel a figyelmet, és a bűnmegelőzésre helyezi a hangsúlyt. De állandó rovataiban film- és könyvismertetést, riportokat, változatos ismeretterjesztő írásokat találhat a fiatal olvasó. A lap az interneten is felkereshető.

A **Bike Magazin** havonta jelenik meg a kerékpár (főleg a mountain bike) rajongóinak. Az erősen sportos jelleg miatt olvasói bizonyára elsősorban a fiatalok közül kerülnek ki.

Végül a manapság legdivatosabb, mindent megelőző témában – számítástechnika – internet – számítógépes játékok területén – nagy a választék. A **Computer panoráma** 2001-ben már a 12. évfolyamába lépett. A **PC world** és a **PC guru** 1992 illetve 1993 óta jelenik meg. Fiatalabb laptársuk a **Computer aktív**. „A PC játékrültek magazinja” az **576 Kbyte**, az **576 konzol** pedig a „megszállott játékosok magazinja”. A **Klikk** könnyed informatikai magazin, természetesen sztárokkal. És kínálja magát a **PlayStation**, a **GameStar**, a **PC.Games**, a **Playtime!** – csupa-csupa számítógépes-játék magazin.

5. Felekezeti és mozgalmi gyermek- és ifjúsági lapok

Az Országos Széchényi Könyvtár állományában csak katolikus lapokat találtam ebben a kategóriában.

A legfiatalabbakat szólítja meg a **Regnum Marianum Bocs** című lapocskája. 2001-ben már a 11. évfolyamát kezdte meg. Harmadik–negyedik oldalán minden számban Jézusról szóló történet szerepel, természetesen meseszerű feldolgozásban. A lap többi része bármelyik kicsiknek szóló kiadványban szerepelhetne: mese, vers, rejtvény, kézimunka, mesés ismeretterjesztés.

A **Zászlónc** című katolikus diáklap nagy múltra tekinthet vissza. 1902–1948-ig élt, és 1990-ben indult újra. Ez a lap is a **Regnum Marianum** tulajdona, és a kicsik lapjával együtt a **Zászlónc Stúdió** adja ki. Havonként jelentkezik 36 oldalon, gazdag, változatos tartalommal, egyszerű külsővel.

A **Magyar Cserkész** – a Magyar Cserkészszövetség havilapja – szintén nagy múltú lap. 1920–1946 között 27 évfolyama jelent meg. 1989-ben indult újra.

6. Kultúra, mese, szépirodalom gyerekeknek.

Ezeket a lapokat igen könnyű számba venni – kevesen vannak –; fenntartani, rendszeresen megjelentetni viszont nagyon nehéz. Pedig a színvonalas irodalmi folyóirat – ha forgatják, olvassák – fontos ízlés- és tudatformáló lehet, segít az igényes és értő olvasók nevelésében. Elismerem, üzleti szempontból ezek az érvek nem szólnak igazán kiadásuk mellett.

E kategória koronázatlan királya kétségtelenül a **Kincskereső**¹² című folyóirat. Megérdemli hát, hogy néhány mondatban összefoglaljam eddigi történetét. Pályafutása 1971-ben kezdődött, amikor Hegedűs András – a Szegedi Tanárképző Főiskola tanára – útjára bocsátotta. Ő volt a lap fő- majd felelős szerkesztője, az első kilenc számot Csukás István és Kormos István szerkesztette. 1971–1972-ben példányszáma 2000 volt, ez 1973–1974-ben 3000-re emelkedett. A lap célja kezdetül a kisiskolások és a serdülők igényes olvasókká formálása. Erről így írt Grezsa Ferenc, aki 1982-től 1991-ig volt a folyóirat főszerkesztője: „a **Kincskereső** a tizenévesek lapja ... az irodalomolvasás szabadiskolája: a szájbarágó didaxis helyett rugalmasabb, kötetlenebb eszközeivel az irodalom értésére és szeretetére nevel. ... a lélek is olyan, mint a test, gyermekkorban kell a fertőző betegségek ellen védőoltásokkal immunizálni, növekedését vitaminokkal serkenteni – azaz a szubliteratúra csábításaival szemben az értékekre, az igazi irodalomra rákapatni.”¹³

A lap 1974 októberétől jelent meg a Magyar Úttörők Szövetségének „irodalmi, művészeti, kulturális folyóirata”-ként, így országos terjesztésűvé válva a Csongrád megyei Lapkiadó Vállalat kiadásában elérte a 45–50 000-es példányszámot, évenként 10, majd 1977-től máig évenként kilenc számmal jelentkezve. A támogatással, terjesztéssel, értékesítéssel már akkor is gondok lehettek, mert Grezsa Ferenc szavai szerint „... kelendősége kizárólag a pedagógusok (többnyire a magyartanár) fakultatív jóindulatán és áldozatkészségén múlik.” Somos Ágnes pedig, a **Pajtás** újság főszerkesztője ugyanekkor (1986-ban) így vélekedett: „... minden lehetséges anyagi és erkölcsi erőt összpontosítani kellene, hogy a **Kincskereső** – mint a tizenévesek egyetlen, avatott s e célra alapított irodalmi folyóirata – olyan népszerű lehessen, amelyet megérdemelne. Ennek szükségszerűségét senki sem vitatja, még sincs előrelépés. A **Kincskereső** továbbra is szűk lehetőségek között vergődik.”¹⁴

A folyóirat 1988 szeptemberében a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó gondozásába került a kulturális tárca támogatásával. Anyagi hiányra hivatkozva a kiadó 1991-ben meg akarta szüntetni a lapot. Szerencsére 1992-ben átvette, és 1995-ig meg is jelentette az előbb francia, majd német tulajdonú Délmagyarország Könyv- és Lapkiadó. A lap kiadását azonban ez a cég sem kívánta tovább folytatni, és megvenni sem akarta senki. 1996 januárja óta létét Komáromi Gabriella magán-alapítványának köszönheti (ennek hivatalos neve Szegedi Kincskereső Gyermeke-irodalmi és Művészeti Magánalapítvány). Jelenleg 3000 példányban jelenik meg, és előfizetőinek száma 2100–2200 között mozog (ezek főleg könyvtárak és iskolák, az egyéni előfizetők száma néhány százra tehető). 1994-től a folyóirat egyik szerkesztője, 1995-től felelős, 1996-tól pedig főszerkesztője Rigó Béla. Elmondása szerint az alapítványi lét óta a folyóirat a tengeren hánykódik, de eddig minden katasztrófát megúszott. A nadrágszűj meghúzását jelzi, hogy egyre gyakrabban jelennek meg összevont számok.

A 48 oldalas folyóirat anyagának nagy részét a szerkesztők maguk írják, illetve kortárs írók, költők alkotásai itt jelennek meg először. A lap anyagának körülbelül csak egyharmada szekunder irodalom. Az indulástól találkozhatunk oldalain a klasszikus, időközben klasszikussá vált magyar és külföldi szerzők műveivel.

A **Kincskereső** indulásától jeles művészeket nyert meg az illusztrációk elkészítésére. Ezek a grafikák segítik az olvasók vizuális fejlődését. Napjainkban még nagyobb hangsúlyt kap az illusztráció, Rigó Béla főszerkesztő szavaival élve ez „az üzenetek képi támasza”, mert „a mai gyermekolvasó a »csak szöveget« átlapozza”. Takács Zoltán, a lap művészeti vezetője gyorskezü, szellemes, gyerekekhez értő pedagógus–grafikus. Illusztrációi rendszeresen megjelennek a lapban. Csak a borítók színesek, de az ötletes, eredeti, fekete-fehér belső kifejezetten üdítően hat a színorgiák korában.

A folyóirat kapcsolata olvasóival indulásától közvetlen. Országszerte alakultak Kincskereső-klubok, ezek a lapban számoltak be működésükről. A folyóirat minden nyáron szervezett olvasótábort a legeredményesebben működő klubok képviselői számára. Nem tudom, manapság van-e erre lehetőség?

Állandó rovata az Olvasólámpa: könyvismertetéseinek célja természetesen a figyelemfelkeltés, az adott mű részleteinek közlésével fokozva a hatást. A feladott irodalmi rejtvényekkel éves előfizetés is nyerhető a lapra.

A 2001. januári számból, a „Kedves Olvasó!”-hoz szóló szerkesztői levélből idézek: „Januári számunkat nem kellett összevonnunk. Februári számunk is önállóan

jelenik meg. Ami utána várható, azt nem tudjuk megjövendölni, legfeljebb bizakodunk.”

A pedagógusok kezében az irodalom- és nyelvtanórákon igen hasznos segéd-, illetve kiegészítő eszköz lehet ez a folyóirat, elsősorban a felső tagozat osztályában. A szerkesztők szomorú tapasztalata, hogy középiskolai tanár nem veszi kézbe a lapot. Pedig közvetítésükkel a 15–16 évesek is találhatnak benne kedvükre valóit.

Itt említem meg a **Garabonciást**, amely a magyar „mesekultúra és gyermekirodalom lapja 3–9 évesek számára”. Egészen új, havonként megjelenő kiadvány, 2001-ben indult. Csukás István és Lázár Ervin szerkeszti, főszerkesztője Rácz András. Előfizethető az iskolai terjesztőknél és a szerkesztőség címén – olvasható többek között az impresszumban.

Az eddig megjelent három számot lapozgatva az a gondolatom támadt, hogy megszületett a **Kincskereső** kistestvére. Igényes, ízléses egyéni külső, gazdag, színvonalas tartalom, a mese, a játék, az ismeretterjesztés és foglalkoztatás jól ellátalt aránya jellemzi a 32 színes oldalt. Júniusi bemutatkozó számában ízibe rajz- és meseíró pályázatot is hirdetett óvodásoknak és kisiskolásoknak. A második számban már pályamunkák is helyet kaptak. Nagyon szépek és kedvesek a Pósa Lajos szerkesztette **Az Én Újságomból** vett oldalak – hűen idézve az eredeti kiadvány jellegét – „képes gyermeklap dédanyáink idejéből” alcímmel.

Szívből kívánok a készítőknél és a remélhetőleg minél népesebb olvasótábornak sok-sok évfolyam **Garabonciást**.

Feltétlenül itt kell megemlítenem – bár nem kifejezetten irodalmi lap – a **Szivárvány heted 7 határon** című gyermekfolyóiratot. 1997 szeptemberétől jelenteti meg a celldömölki székhelyű Apáczai Kiadó. Alapítója és szerkesztője Esztergályos Jenő volt, ma ő a kiadó ügyvezetője. Beköszöntőjében így szólította meg olvasóit: „A Szivárvány heted 7 határon gyermekújságot nektek, a 7–12 éves lányoknak és fiúknak készítjük. Amint a neve is elárulja, szeretnénk egy formájában színes, tartalmában változatos, érdekes lapot készíteni számotokra. Ez az újság érettetek született, nektek készül, rólatok szól. Azt szeretnénk, ha minden Kedves Kis Barátunk megtalálná benne a kedvenc időtöltését. ... Kérünk Benneteket, hogy küldjétek be kéréseiteket, ötleteiteket, hogy együtt szerkeszthessünk olyan újságot, amely minden kedves Olvasónknak kedvence, hűséges »társa« lesz! ... A mi örömlőnket szolgálja, és a Ti sikeretek is lenne, ha megfogalmaznátok érzéseiteket, vágyaitokat, leírnátok élménybeszámolóitokat: »Így írunk mi« rovatunkban közöljük majd írásaitokat.”¹⁵ És így is lett – teszem az idézet végére ezt a népmesei fordulatot –, mert már az 5. évfolyam számait lapozgatom, és az ígérethez képest csak annyi változást találtam, hogy a beküldött írások élén – az egyébként sokkal jobb – „Ti írtátok” rovatcím áll.

A **Múltidéző** című kiadvány sem tartozik kifejezetten ebbe a kategóriába, de úgy érzem, feltétlenül itt van a helye. Tartalmát és színvonalát tekintve egyaránt egyedülálló művelődéstörténeti kiadvány „12 éves kortól általános- és középiskolás tanulók számára”. Célja az iskolai tananyag kiegészítése, az általános műveltség gazdagítása. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Komárom-Esztergom megyei Egyesülete adja ki Tatabányán negyedévenként. 36 oldalán rövid írásokat közöl a történelem, irodalom-, zene-, filozófia-, vallás- és művészettörténet köréből, ajánlott irodalommal, fekete-fehér, szép illusztrációkkal. Minden

számhoz beküldhető megoldó-lap is tartozik. Az 1999-ben indult kiadvány példányszáma szomorú tendenciát mutat. Az első számok 1000 példányával szemben a 3. évfolyam induló száma már csak 500 példányban jelent meg.

Végül itt kell bemutatnunk az ismereteink szerint legfrissebb – 2001 októberében indult – **Csodaceruza** című folyóiratot, amely a szülők és pedagógusok gyermekirodalmi lapja. Tegyük gyorsan hozzá, hogy a gyermek-könyvtárosoké is! A főszerkesztő, Sándor Csilla beköszöntője szerint a folyóirat szerzői „a gyermekirodalom legjobb szakértői”, könyvajánlataik „biztonságos kiindulópontot nyújtanak a választáshoz, ha ízlésükre támaszkodunk, biztosak lehetünk abban, hogy könyvtárunkat a lehető legjobb példányokkal gyarapítjuk”. Segíteni kíván a lap a gyermekek olvasóvá nevelésében is ötletekkel, módszerekkel. A lap gyermek-könyvtári programokat, szerzők és illusztrátorok bemutatását is ígéri. A közepéről kiemelhető 4 oldal a gyermekeké, az ezeken szereplő illusztrációk alatt üresen hagyott helyre történetet, mesét írhatnak a képek alapján. Az összegyűjtött lapokat a szerkesztőség bekötve küldi vissza a „szerzőknek”, a legjobbkat jutalmazva.

JEGYZETEK

- 1 Népnevelő. 1898. máj. 22. 171–172. p.
- 2 <http://www.cegnet.hu/cv>
- 3 Új Idők. 1901. dec. 15. 7. évf. 51. sz. 536. p.
- 4 <http://www.cegnet.hu/cv>
- 5 <http://www.promix.hu/old/media>
- 6 <http://www.semic.hu/kiadvanyok>
- 7 <http://www.semic.hu/rolunk>
- 8 <http://www.zpok.hu/suni>
- 9 Ancsel Éva: Gyermeklapok – valóban gyerekeknek? = Kortárs. 1986. ápr. 30. évf. 4. sz. 136–138. p.
- 10 Csatáry Ildikó–Kéri László: Az ifjúsági sajtó szerepéről. = Kortárs. 1986. febr. 30. évf. 2. sz. 128–135. p.
- 11 <http://index.hu/kultur/media/100xszep>
- 12 A folyóirattal kapcsolatban itt közölt adatok forrásai:
 - a) Országos Széchényi Könyvtár – szolgálati periodikakatalógus,
 - b) Czirba Zsuzsa: Kincskereső – irodalmi gyermekfolyóirat. I–2. = Hajdú-Bihar megyei könyvtári téka. 1992. 1. 61–69. p., 2. 55–59. p.,
 - c) Rigó Béla főszerkesztő előadása (Országos Széchényi Könyvtár – Hírlapkönyvtárosok találkozója, 2001. szept. 28.),
 - d) A Kincskereső 2000. évi számai.
- 13 Grezsa Ferenc: Irodalom tizenéveseknek. = Kortárs. 1986. ápr. 30. évf. 4. sz. 139. p.
- 14 Somos Ágnes: Hol az a farkas? = Kortárs. 1986. nov. 30. évf. 11. sz. 143. p.
- 15 Szivárvány heted 7 határon. 1997. szept. 1. évf. 1. sz.

Szövegértés és periodikaolvasás középiskolásainknál

Gyenge szövegértés

Szeretjük magunkat oktatási nagyhatalomnak minősíteni. Legjobb diákjaink a nemzetközi versenyekről rendre csillogó érmekkel térnek haza, gyakran emlegetjük a Nobel-díjjal kitüntetett magyarok és az összlakosság számarányát. Bizonyára tehetséges nép vagyunk!

De most ismét itt van egy kiváló alkalom a tükörbe nézésre. Az Új Pedagógiai Szemle 2002. januári számában Vári Péter és munkatársai tollából terjedelmes cikk jelent meg az úgynevezett PISA 2000 (Programme for International Student Assessment) című nemzetközi kutatás eredményeiről, melyet 32 ország több mint kétszázhatvanötezer 15 éves tanulóval végeztek el. Hazánk 4200 megkérdezettel szerepelt a résztvevők között. Az OECD által szervezett összehasonlító vizsgálat adatai mindnyájunk számára súlyos figyelmeztetéseket tartalmaznak. Például a matematikát illetően minden korábbi, hasonló kutatásban a legjobbak közé sorolták gyerekeink teljesítményét, most az átlag alatti szintet értük el, az olvasásban pedig kifejezetten a sereghajtók között a helyünk a lengyelekkel, a görögökkel és a portugálokkal egy csoportban. (A sor legvégén Mexikó és Brazília található.)

Vigaszt jelenthet, hogy a természettudományos ismeretekben elértük az átlagos szintet. A mélyebben érdeklődők figyelmét ismételten felhívjuk az eredeti közleményre, de itt és most még néhány percet időzzünk el az olvasást jellemző adatok felvillantásával. Ezek szerint az OECD országok tanulóinak átlagosan 10%-a érte el a legmagasabb (5-ös szint) teljesítményt, míg Magyarországon csupán a tanulók 5 százalékáról mondható ugyanez. A mindennapi életben való boldoguláshoz szükséges 3-as szintet az OECD országok diákjainak 60 százaléka teljesítette, itthon ez mindössze 52%-nak sikerült.

Miközben a nehezen olvasók és a funkcionális analfabéták aránya a legjobban teljesítő országokban (Finnország és Korea) 6–7%, addig ez hazánkban az érintett korosztály csaknem negyedére (23%) jellemző. Hadd emlékeztessük az olvasót Terestyéni Tamás néhány évvel korábbi közleményére, mely szerint a magyar felnőtt népesség 20–25 százaléka gyanúsítható a funkcionális analfabetizmus valamilyen mértékével. Íme közben csaknem egy évtized telt el, ma sokkal többen kerülnek a közép- és felsőoktatásba, mint 10–15 évvel korábban, s mi mégis makacsul „gondoskodunk az utánpótlás” megszervezéséről. A jelenség sajnos jól magyarázható, hiszen minden hasonló kutatás a szülői háttér (iskolázottság, beszédstílus, attitűdök stb.) meghatározó erejét tartja a legfontosabb független változónak.

Egyébként a matematikában elért meglepően gyenge eredményeinket is az olvasási, nyelvi készségek szintjével magyarázzák. Nevezetesen: a szöveges felada-

tok megoldásában éppen az anyanyelv és az algebra nyelve közötti átjárhatóság lenne a legfontosabb követelmény. Itt vannak súlyos hiányosságaink.

Hogyan lehetne végre a fenti összképen változtatni? A sokféle feladat (részben ismételt) megjelölése helyett itt és most hadd koncentráljak egyetlen, halaszthatatlan tennivalóra. Az élmézőnyben végzett országok (a skandináv országok, Korea, Kanada, Japán, Új-Zéland, Ausztrália, Egyesült Királyság stb.) iskoláiban napi gyakorlat az addig ismeretlen szövegek olvasása, olvastatása minden előzetes magyarázat nélkül, csupán egy ráhangoló, érdeklődést keltő bevezető beszélgetés után az információk visszakeresése, jelentéstulajdonítás, összefüggések keresése, a reflektálás és a mérlegelés. Vagyis ott másra trenfrozják a diákokat, mint mi. Nálunk az elméleti és a memoriter típusú feladatok dominanciája a jellemző. Úgy tűnik azonban, éppen a fenti és korábbi nemzetközi összehasonlító kutatások negatív eredményei vezetnek (vezették?) el a magyar közoktatás irányítóit egy radikális döntés meghozatalára: 2005-től az érettségi követelmények sorába iktatják az idegen, ismeretlen szövegek értő olvasását. Nem lesz idő előre megtanulni a jó válaszokat. Ott azonnal érteni, értelmezni és reflektálni (vitatni és kérdezni) kell! Az akkor érettségizők már a 9. osztályba járnak! Tehát legfőbb ideje a gyakorlatok elkezdésének!

Miként? Például a legfrissebb hetilapok, folyóiratok, de akár a napilapok igényesebb cikkeinek felhasználásával, a tankönyvek szándékos, korrekzív kiegészítésével. Az Élet és Tudomány, a Filmvilág, a História, a National Geographic, a PC World, a Rubicon, a Természetbúvár, a Hitel, a Holmi, a Kincskereső, a Kortárs, a Lyukasóra, a Nagyvilág stb. olvastatásával. Gondoljuk csak meg: hogyan lehet ma a diákokban érdeklődést kelteni, a legfrissebb felfedezések, vélekedésváltozások, újszerű gondolatok vagy csupán irodalmi stílusok, irányzatok, tendenciák iránti kíváncsiságot felébreszteni?

Periodikaolvasás 2001 tavaszán

Amint arról már korábban hírt adtunk (Könyv és Nevelés 2001. 3. szám), 2001 április dereka és május 10. közötti hetekben az ország 8 kisvárosában (Kőszeg, Sopron, Tapolca, Kiskunhalas, Hatvan, Berettyóújfalú, Biharkeresztes, Vásárosnamény) összesen 1102, 9. és 11. osztályába járó gimnazistát, szakközépiskolást és szakképző intézeti tanulót kérdeztünk meg többek között sajtóolvasási szokásaikról. Kutatásunk anyagi háttérét a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának köszönhetjük.

Az alábbiakban a legfontosabb eredményekről szeretnénk összefoglalót átnyújtani, biztatásul a fiatalok közelében dolgozó közkönyvtáros és könyvtárostanárok kollégáknak. Hol tartunk ma? Honnan kell magasabbra lépnünk? (Ha el akarjuk érni a fenti mutatókban a fejlett nyugat-európai országok polgárainak szövegértési és szövegalkotási készségszintjét. Ha fel szeretnénk készíteni fiataljainkat a rájuk váró tanulási, átképzési, érdekképviseleti, érdekvégyesítési küzdelmekre. Ha hiszünk abban, hogy az olvasás olyan általános jellegű kulturális kompetencia, mely mind ezeknek előfeltétele.)

„Szokott-e Ön sajtóterméket olvasni, s ha igen, milyen gyakran?” – szölt kérdővünk 8. tétele, s a könnyebb válaszadás kedvéért előre külön sorokban felírtuk a napilap, hetilap és folyóirat szavakat, függőleges rácsoszással pedig a gyakorlati lehetőségeket (*nem olvas, nagyon ritkán, időnként, rendszeresen, nem válaszolt*).

Az alábbiakban többnyire országosan összesített táblázatokat, adatsorokat mutatunk be, mert többszöri ellenőrzés után rendre ugyanaz derült ki: a nemek között nincsenek igazán radikális eltérések, a nyugat-magyarországiak enyhe fölénye szinte minden esetben egyértelmű, de a legerősebb különbségek az iskolatípusok mentén ragadhatók meg leginkább.

Napilapok

Mint minden kategóriában, itt is a gimnazisták a legjobbak. Rendszeres és időnkénti újságolvasónak vallja magát az ide tartozók több mint 68 százaléka, míg ugyanezt a választ a szakképző intézmények tanulóinak valamivel több mint fele adta (53%). A jelentős mértékű különbség éppen a napilapokat nem olvasók arányában van: gimnazisták = 9%, szakmunkástanulók = 22% (a szakközépiskolások minden esetben a gimnazistákhoz közelebb eső sávban helyezkednek el).

Vessünk egy pillantást a leggyakrabban említett napilapok listájának százalékos megoszlására!

A leggyakrabban említett napilapok rangsora

(A megkérdezettek százalékában)

(100% = 1102 fő)

	%
1. Helyi lapok	61
2. Országos napilapok	11
Népszabadság	9
Népszava	0,8
Magyar Hírlap	0,7
Magyar Nemzet	0,7
3. Blikk	10
4. Mai Blikk	9
5. Mai Nap	5
6. Szabad Föld	5
7. Nemzeti Sport	5
8. Mai Lap	1

Jóval 1%-os szint alatt, 1-2 említéssel szerepel még a Metró, a Magyar Fórum, a Színes Mai Nap, a Napi Tőzsdei Hírlevél és a Szuperinfó. (Egyébként érdekes módon a 332 kelet-magyarországi interjúalany között egyetlen egy sem akadt, aki a Magyar Nemzet olvasójának vallotta volna magát. Túlságosan kicsi lett volna a mintánk?)

A későbbiekben még néhány mondat erejéig visszatérünk a vizsgálatban használt kontrollcsoport (összesen 105 főt ugyancsak megkérdeztünk két felekezeti iskola 11. osztályosai közül Debrecenben és Pannonhalmán) válaszaira, de egyetlen mozzanat erejéig már itt szeretnénk bizonyos tendencia jellegű eltérésekre felhívni az olvasó figyelmét.

Náluk az országos napilapok említési aránya 55% s ezen belül a Magyar Nemzet 35% a Népszabadság 16%, a Magyar Hírlap 3%, a Népszava pedig a Magyar Fórumhoz hasonlóan mindössze 1-1 db, azaz 1%-nyi említést kapott, a Nemzeti

Sport viszont 27-et. A helyi lapok egyébként körükben is népszerűek, ellentétben a Blikkel, a Mai Blikkel, a Mai Nappal.

Hetilapok

Az olvasási gyakoriságokat bemutató táblák szinte refrénszerűen ismétlődnek, csak az olló szárai még inkább szétnyílnak. A gimnáziumi tanulók 68 százaléka számol be rendszeres és időnkénti hetilapolvasásról, míg ugyanezt a szakképző intézmények tanulóinak fele vallja magáról. A nemleges választ adók esetében viszont már 2:1 a szakképzősök javára (22% kontra 11%). (A szakközépiskolások most is közvetlenül a gimnazisták „sarkát tapossák”). Innen kezdve a különbségek látványosabbak lesznek, ezért két rangsort mutatunk be párhuzamosan: az országos minta és a kontrollcsoport adatait.

A legolvasottabb folyóiratok listái (A megkérdezettek százalékában)

Országos (100% = 1102 fő)		Felekezeti (100% = 105 fő)	
1. Story	13	1. HVG	32
2. Kiskegyed	12	2. Élet és Tudomány	29
3. Tvr-hét	11	3. Nők Lapja	18
4. Nők Lapja	8	4. Story	11
5. Meglepetés	5	5. Newsweek	6
6. Sztár Sport	3	6. Autó-motor	5
7. Halasi Tükör	2	7. Demokrata	5
8. Színes RTV	2	8. Kiskegyed	4
9. TV Újság	2	9. Meglepetés	3
10. HVG	2	10. Színes RTV	3
11. Tina	2	11. Híres Festők	2
12. Hölgyvilág	2	12-13. Reformátusok Lapja; Új Ember	2-2

Jól tudjuk, hogy az összevetést sokkal árnyaltabban, bontottabban is be kellene mutatnunk. Mégis egyetlen példával világítsuk meg a fentiek jelentőségét. A HVG esetében az országos mintában szereplő 2%-os arány pontosan 24 tanulót képvisel az 1102-ből. A megkérdezettek között itt 187 fő volt 11. osztályos gimnáziumi tanuló. A felekezeti 105 megkérdezettből 32-en írták be ennek a lapnak a címét. Vagy a Nők Lapja esetében 88 áll szemben a 18 szavazattal. Az eltérések tehát egyértelműen szignifikánsak!

Folyóiratok

A gimnazisták válaszadói hajlandósága, címetek leíró kedve mit sem csökkent ennél a kérdésnél, ellentétben az érettségi bizonyítványt nem adó iskolatípust látogatókkal.

Vigyázat! Itt nem az iskolatípus egészét minősítjük, de esetünkben kizárólag a 9. és a 11. osztályt látogatók kerültek a megkérdezettek mintájába. Tehát a folyóiratok

olvasását firtató kérdésünkre a gimnazisták 65%-a időnkénti (33%) és rendszeres (32%) olvasónak vallotta magát, ellentétben a szakképző intézetek tanulóinak 35 százalékával. Még nagyobb a feszültség, ha a nemmel válaszolókat (34% szakképzős kontra 13% gimnazista) állítjuk szembe egymással. A kontrollcsoportból 5% tartozik ebbe (a folyóiratokat egyáltalán nem olvasók) kategóriájába.

Listáinkban a Cosmopolitan és az FHM a két „legkisebb közös többszörös”. Radikálisan különböző struktúrák feszülnek egymással szemben, holott az egységes Nemzeti Alaptanterv áll a teljes magyar iskolarendszer háttérében.

(Azonban a címeket közelebbről vizsgálva, a rövidítéseket feloldva: FHM = For Him Magazine, magyarul Férfiak és Hímek Magazinja, CKM = Céltudatos, Kalandvágó Férfiak Magazinja eléggé egyértelmű, hogy a nemi szerepek kialakulásának viharos időszakában az érdeklődés, bizonyos fokig az iskolatípustól függetlenül, sajátos olvasói profillal jár együtt.)

Most szinte csak emlékeztetőként idézzük fel (amint erről már előző cikkünkben bővebben szóltunk: Könyv és Nevelés 2001. 3.), hogy egyik kérdésünkkel kifejezetten az internethasználat részleteiről tudakozódva, a sajtó ilyen jellegű olvasása külön tételként szerepelt vizsgálati apparátusunkban. Ott is a gimnazisták (de nem a felekezetiék!) vezetik a listát, hiszen válaszaik szerint 19%-uk gyakran, 39%-uk pedig néha (havonta) böngész a sajtó fent bemutatott termékeit a világháló segítségével a képernyőn. Íme egy fantasztikus eszköz! De mire is használják 15–17 éves diákjaink, tanáraik, könyvtárosaik és szülei?

Itt álljunk meg, és egyetlen adatpár szembesítésével tegyük még élesebbé a kontrasztot! A kódolási eljárás folyamatában ugyanis nem csupán kigyűjtöttük a leírt címeket, hanem a adatok egészét összevetve négy kategóriába soroltuk a válaszolókat: 1) sajtót nem olvasók, 2) szegényes választék (csak napilap, TV-újság, kommersz lapok), 3) közepes választék: kulturális, informatív szempontból közepesen értékes és kommersz lapok vegyesen), 4) kulturális és informatív szempontból értékes lapok széles választéka, dominanciája. A részleteket mellőzve: csak a közepes és az értékes kategóriába soroltak összesített arányát 10% kontra 41%-nak találtuk, ha kizárólag a 11. osztályosok állami, illetve felekezeti iskolákba járó csoportjaira figyeltünk.

Ki és hogyan egészíti ki az évente, havonta, hetente szükségképpen elavuló tankönyveinket? Ki, mikor, hol ébreszt középiskolásainkban érdeklődést a szórakoztatás és a számítógépek világa mellett még más, például a történelem, a művelődéstörténet, általában a természettudományok, a földrajz, a biológia, a kémia, a fizika, a csillagászat, a környezet- és a természetvédelem, netán a legfrissebb szépirodalom iránt?

Érdemes lenne pedig ilyen jellegű feladatokkal ellátni őket, hogy könyvtári, számítógépes kutakodások után kinyílják előttük egy sokkal érdekesebb világ, s közben észrevétlenül, az új, az izgalmas, az ellentmondásos, az újabb kérdéseket indukáló ismeretek megvitatása, beépítése közben még szövegértési készségeik is radikálisan fejlődjenek. (Az olvasási készség tudniillik éppen az ismeretlen szövegek rendszeres olvastatása révén csiszolódik a leghatékonyabban.)

Ezek hiányában pedig aligha lesznek erős középosztályi kultúrával, 2-3 idegen nyelv tárgyalási szintű ismeretével, továbbtanulási, szakmaváltási, továbbképzési esélyekkel felvértezett, az Európai Unióban magabiztosan, öntudatosan, egyenrangú félként tárgyaló és érdekérvényesítő polgáraink.

Nagy Attila

Mi a tudásmenedzsment? (II. rész)

Vállalati példák

A KPMG Hungária 2000 decemberében rendezett fórumán ismertették, milyen skála mentén osztályozzák a vállalatokat a tudáskezelés szempontjából:

1. kaotikus állapotok vannak,
2. felismerik a tudás szerepét,
3. támogatják a tudás létrehozását, megosztását,
4. a tudással mint erőforrással gazdálkodnak (menedzselik),
5. tudásközpontú vállalatként működnek.

Magyarországi felmérésük során 18 jelentős cégnél tájékozódtak (eredetileg ennél jóval több vállalatot kerestek meg, de a többség nem tudott volna érdemben válaszolni a kérdéseikre); a 18 cég között magyar, külföldi és vegyes tulajdonú intézmények egyaránt szerepeltek. A meginterjúvált cégek kevesebb mint egyharmada érte el a 2. szintet (2000 nyarán). Mindössze két vállalat kezdte megközelíteni a 3. lépcsőfokot. Ugyanekkor a KPMG nemzetközi felmérése szerint a megkérdezett külföldi cégek közül 32% tartott a 2–3. fázisban, 10%-uk pedig már a 4–5. szakaszban. Számottevő különbség, de nem tűnik behozhatatlannak.

Ugyanezen a rendezvényen idézték az 1999. évi MAKE (Most Admired Knowledge Enterprises) felmérés eredményeit. A MAKE toplistát több mint 200 elemző véleménye alapján állították össze. Európai székhelyű, ill. alapítású cégeket „versenyeztettek”. Az első öt helyen a *Nokia* (Finnország), a *Skandia* (Svédország), a *Siemens* (Németország), a *BP Amoco* (Anglia) és a *Celemi* (Svédország) végzett.

A Nokiát (www.nokia.com) olyan céggként írták le, mint ahol elsősorban a tanulásra koncentrálnak, és nagyon erősen ösztönzik a tudás megosztását. A két svéd vállalat, a *Skandia* (www.skandia.com) és a *Celemi* (www.celemi.com) – az egyik biztosító, a másik tanácsadó cég – arról nevezetes, hogy új utakat keresnek a szellemi tőke mérésére. Épp erről nyilatkozik egyébként Karl Erik Sveiby svédországi „KM pioneer” az *Information World Review* legutóbbi számában (McKenna, 2000). A vállalati tudástőke első elemét, az ügyfélkapcsolatokat például a rangos (image enhancing) ügyfelek számával, az ügyfélbázis stabilitásával mérik; a strukturális tőkét a két éven belül kinevezett vezetők és a többi szakember arányával; a tudástőke harmadik elemét, az alkalmazottak hozzáértését pedig többek között a szakemberek fluktuációjával és a „kompetencianövelő projektek” (továbbképzések?) számával. Az *Intangible Assets Monitor* (IAM) névre hallgató rendszerüket egy svéd bank például a vállalati hitelkérelmek elbírálásában hasz-

nosítja. Mert ahogyan Sveiby fogalmaz: „míg a hagyományos üzleti értékelés a vállalkozások múltjával foglalkozik, addig ők, a nem kézzel fogható értékek felmérése során, a cégek *jövőjével*”.

Az 1999. évi MAKE-díjas Siemens szerte a világon arra összpontosít, hogy alkalmazottai körében újrahasznosítsa a már meglévő tudást. Hasonló módon a szintén kiemelt BP Amoco is arról nevezetes, hogy – asztali számítógépekről kezdeményezett videokonferenciák segítségével – kontinenseket áthidaló virtuális munkacsoportokat működtet. Ez az a vállalat, ahol 12 ezer munkatárs készítette el a maga honlapját...

A KPMG-fórumon szóba került a *Xerox* példája is. A *Xerox* technikusai a világ több mint száz országában „meg tudják beszélni” egymással tapasztalataikat. Volt rá példa, hogy egy rendkívül drága berendezést vissza kellett volna venniük a vevőtől egy javíthatatlannak tűnő hiba miatt, de a szóban forgó műszerész megosztotta a problémát kollégáival a cég belső levelezőforumán, és egy távoli országból rögtön megírta valaki, melyik apró alkatrészt kell csupán kicserélni.

Ugyancsak a KPMG rendezvényén említették a *Dow Chemical* egyik „tudásmenedzsment-programját”. Az 1990-es évek elején felülvizsgálták összes szabadalmukat. Amiben nem láttak fantáziát, azt törölték. Ezzel óriási összegű szabadalmi díjat takarítottak meg. A maradékból kiválogatták azokat, amelyekkel nem tűnt gazdaságosnak foglalkozniuk. Ez utóbbiak nagy részét licencként sikerült értékesíteniük, s így jelentős bevételre tettek szert...

A KPMG-rendezvényen többször is szó esett a „competitive intelligence”, azaz a versenytárs cégekről gyűjtött információkat kezelő rendszerekről. Az ilyen rendszerek magától értetődő szolgáltatása például a hírek terítése cégen belül naponta, hetente vagy az automatikus figyelmeztetések szétküldése például megrázó hír, új konkurens termék felbukkanása stb. esetén... Utaltak a KPMG Hungária egy másik felmérésére, amelynek során azt vizsgálták, mennyire felkészültek a hazai vállalatok az elektronikus üzletre. Tapasztalatuk szerint gyakori hiányosság, hogy a cégeknél elmarad a versenytársak rendszeres értékelése.

A MOL tudásmenedzsment-programja

Szintén a KPMG fórumán ismerkedtem meg a *MOL* tudásmenedzsment-programjával. Mármarosi András ismertette két projektjüket. Az egyiknek az a célja, hogy külső-belső információkra támaszkodva „versenytárs-tudásbázist” építsenek ki és tegyenek elérhetővé kb. 130 illetékes munkatárs számára. A másik projekt a szabályozási környezet – ezen belül kiemelten az Európai Unió előírásainak – felmérését és nyomon követését, valamint a cég lobbitevékenységével kapcsolatos tudnivalók kézben tartását célozza. Fontos jellegzetessége ennek a rendszernek, hogy – a jogszabályokhoz kapcsolva a saját szakemberek kommentárjait – a belső elemzéseket és a témába vágó többi dokumentumot is tartalmazza. A lobbitevékenységhez kapcsolódó információk között az önkormányzatokkal, minisztériumokkal, szakmai szervezetekkel fenntartott kapcsolatokat, a fontos személyek elérhetőségi adatait említette az előadó. A második rendszerhez mintegy 200-an fognak hozzáférni, a két projekt által érintettek köre azonban részben átfedi egymást.

Mindkét projekt munkálatai 2000 nyarán kezdődtek (a stratégiaalkotás 1999 novemberében indult), az éles üzemű rendszerek 2001 januárjától működnek. Teljes munkaidőre átszámolva 14–15 fő dolgozik a projekteken, valójában jóval több,

mert a résztvevők nagy része csak legfeljebb munkaideje felét fordíthatja ezekre a munkákra. A rendszer alapjául Lotus Notes szoftvert választottak, elsősorban a webfelületű lekérdezés kedvéért. 2001 második félévére tervezik a vállalati Yellow Pages (szakértők nyilvántartása) kiépítését, a rákövetkező évekre pedig egy „konferencia-tudásbázis”, valamint a vállalati hálózaton megvalósuló oktatási rendszerek (online tréning) kialakítását.

A Knowledge Associates CE szemináriumi anyaga arról tanúskodik, hogy a jelentős hazai vállalatok közül jelenleg a MOL mellett csupán a *Magyar Postánál* fut hivatalos tudásmenedzsment-program. Ezenkívül a *Miniszterelnöki Hivatalban* dolgoznak még hasonló programon.

Gyógyszeripari példák

A gyógyszeripari példák ismertetése előtt fontosnak tartom kiemelni, hogy más iparágak ellátottságához képest a gyógyszergyárak valóságban tozódódnak a kiválóbbnál kiválóbb adatbázisokban mind a kémia, mind az élettudományok terén, de még ezek határterületein is. Olyan különleges információforrásokat birtokolunk, mint az IDRAC, a Pharmaprojects, az Ensemble vagy a Pharmaceutical Companies Analysis. Hihetetlen mennyiségű adatot vásárolunk meg ezekkel a rendszerekkel, s ami fő: feldolgozott, célszerűen elrendezett formában. Egészen más helyzetben vagyunk tehát, mint azok a vállalkozások, amelyek számára az internet előtti időkben alig voltak (elérhető) információforrások.

A Knowledge Associates CE szemináriumán a következő gyógyszergyárakat, ill. alkalmazásokat említették:

- Piaci információk, vásárlókról szóló információk – *Bristol-Myers Squibb*, *Hoffman La Roche* („Right First Time” a rendszer neve);
- Termékekkel kapcsolatos információk – *Zeneca* („Project CONCERT”);
- Strukturális tőke, „best practice” ismeretek – *Novartis* (Virtual Market Place), *Eli Lilly* Virtual Information Service (ELVIS);
- Az alkalmazották ismeretei – *Johnson & Johnson* (Knowledge Network, Knowledge Enabled Web).

Sally Drayton (1999) a Hoffman La Roche és a Glaxo Wellcome példáját ismerteti röviden. A *Hoffman La Roche* programját azzal a céllal indították, hogy lerövidítsék az új termékek törzkönyvezésének idejét. Ennek érdekében külső szakértők a cég legjobb szakembereivel együtt áttanulmányozták az FDA-hoz benyújtott 4 New Drug Application (NDA) összesen 60 ezer oldalnyi anyagát. Ezt követően átfogalmazták a házi „regulatory” irányelveket oly módon, hogy a legfontosabb követelményeket kiemelték, fastruktúrába rendezett kérdésesoportot állítottak össze, megvizsgálták az ezekre adott múltbeli válaszokat s hogy milyen ismeretekre lesz szükség a kérdések jövőbeni megválaszolásához. Ezután létrehoztak egy kapcsolatrendszert, amely megmutatja, hogy kinek mikor, miért, mit kell tudnia, valamint egy Yellow Pages nyilvántartást az elérhető szakismeretek birtokosairól. Mindez sokat segített abban, hogy feltárják a követelmények és a rendelkezésre álló tudás közötti hézagokat.

A *Glaxo Wellcome*-nál az öt stratégiai célkitűzés egyike az ún. *tanulószervezet* kialakítása lett. Az ismeretek vállalaton belüli áramlásában fontos szerepet tulajdonítottak az *informális* hálózatoknak. Az intranet kiépítése részben e hálózatok fel-

lendítését szolgálta. A tudás megosztása jutalmazási szemponttá vált a munkacsoportok és egyének teljesítményértékelése során. Ilyen módon ez a tevékenység alapvető készséggé fejlődött, beépült a szervezeti kultúrába, nem tekintik pluszfeladatnak. A Glaxo Wellcome példáját ismerteti Nick Langley is a Scrip Magazine-ben (2000). Ebből a cikkből kiderül: hangsúlyt fektettek arra, hogy a munkatársak maguk publikálják anyagaikat az intraneten. A K+F területén összesen 2500 ember publikál a belső hálózaton. A közzétett anyagok minősége okoz némi gondot, de fontosabbnak tartják, hogy ne lehessen néhány webmester szűk keresztmetszet a tartalom feltöltésében. Simon Evans, a cég illetékes vezetője elmondta, hogy megállapították: a cégen belül elérhető információszolgáltatások 95%-át *nem* veszik rendszeresen igénybe. Az ok: hiányzott az a célzott segítség, eligazítás (az intraneten), amely a megfelelő információkhoz elvezette volna az embereket...

Sajnos több gyógyszeripari példát egyelőre nem ismerek. Egymás után érkeznek viszont a postával – sok-sok példányban – a külföldi prospektusok különféle gyógyszeripari tudásmenedzsment-rendezvényekről. Nem tudom, vajon egy „Pharmaceutical R&D Knowledge Management” című konferencia programjában a „többdimenziós” nagy teljesítményű szkrínelés (HTS), a kombikémiai könyvtárak, az adatvizualizáció, az adatbányászat, a projekten belüli információáramlás, a kutatási infrastruktúra, a globális „Expertise Location System”, a vállalati portálok stb. stb. többet jelentenek-e pusztán amiatt, hogy „tudásmenedzsment” főcím alatt kerülnek terítékre. Egy biztos: az ilyen témájú programok tanúsága szerint a szereplésre vállalkozó nagy gyógyszergyárakban külön csapat foglalkozik a K+F informatikai kihasználásával.

További nagyvállalati példák

Alfredo Moreno Babiera (1999) tízoldalas írásban ismerteti az EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) egyik legfontosabb részlegének (Office of the Chief Economist, OCE) tudásmenedzsment-programját. Ami őket e program elindítására kényszerítette, az az előzetes ún. tudásaudit eredménye volt. A megkérdezettek jelentős része nem tudott a rendelkezésére álló információforrásokról. A felmérés után több mint kétszeresére ugrott e szolgáltatások használata. Annak érdekében, hogy fenntartsák és tovább fokozzák a szolgáltatások kihasználtságát, és hogy bátorítsák az intézményen belüli ismeretek cseréjét, létrehozták az OCE Central Knowledge Store nevű rendszert. Ez egyrészt a „fejek adatbázisából” állt (Map of Expertise), a következő szlogennel: „Ha az OCE tudná, amit tud...”. Másrészt adatbázist építettek a rendelkezésükre álló külső-belső adatbázisokról OCE Online Databases címen. Ezenkívül felépítették az ún. Knowledge Tree-t, Lotus Notes alapon, amely véleménycserére és az alkalmazottak megnyilvánulásaiban tetten érhető információk nyilvántartására, kategorizálására, visszakeresésére használható.

Stephen E. Arnold a *General Electric* egyik csoportjánál (GE Capital Structured Finance Group) kiépített vállalati portált ismerteti. Ez a SageMaker szoftverével működik. Nem egyszerűen ugrópontok (linkek) listája, hanem kapu az internetre és a cég vásárolt adatbázisaihoz, egyéb „branded” információkhoz, például drága pénzen beszerzett tanulmányokhoz, valamint a vállalati nyilvántartásokhoz, többek között az SAP-hez. A program elvégzi a számára elérhető információk indexelését, saját automatikus osztályozási rendszerében eltárolja az adatokat. Sok egyéb portálprogrammal szemben csaknem valós idejű hozzáférést biztosít a dokumentumok-

hoz, vagyis azonnal indexeli az új anyagokat. Mindemellett a szoftver naplózza, hogy ki mit, mikor használt, méri a használatot, a naplóállományokat további feldolgozásra alkalmas Excel-táblák formájában bocsájta rendelkezésre.

Sir Peter Bonfield, a *British Telecom* vezérigazgatója 1999 nyarán osztotta meg a BT tudásmenedzsment-stratégiáját a *Managing Information* olvasóival (Bonfield, 1999). Nick Langley a *Scrip Magazine*-ban ugyancsak foglalkozott nemrégén a BT intranetjével. A BT-intranet kiépítése 1994-ben azzal a céllal vette kezdetét, hogy visszaszorítsák a papír alapú dokumentációk előállítási, terjesztési, tárolási költségeit. A következő szakaszban interaktívvá tették a rendszert (levelezés, on-line tárgyalóterem-foglalás stb.), majd megoldották, hogy a vállalatnál futó ügyek adatai – köztük az ügyintéző neve – elérhető legyen a belső hálózaton. Így mód nyílt arra, hogy a hasonló gondokkal (ügyfelekkel) szembesülő dolgozók egymás tapasztalatát segítségül hívhassák. Az intranetet nap mint nap használják arra is, hogy legkülönbözőbb ötleteiket közzétegyék, megvitassák. A belső hálózat, amely immár több országon ível át, megnövelte, úgymond, az egyes emberek hatókörét. Nem hatáskörét, hanem annak az informális társaságnak a méretét, amelyen belül egy-egy munkatárs befolyással bír.

Tim Owen (1998) arról ír, hogy a vállalati étterem menüjén és a cég telefonkönyvéén felül milyen adatokat szerepeltetnek az intézmények belső hálózatukon. Számos alkalmazást említ, egészen röviden: belső kutatási jelentések (*British Gas*), a munkatársak szakmai jártasságáról szóló adatok (*EMI*), tartályhajók elérhetőségi adatai (*Shell*), házi tanfolyamok (*Lloyd's of London*), pénzügyi elemzések (*Nat-West*) és ipari kapcsolatokról szóló információk (*Natural History Museum*). Szó van a cikkben (végre!) egy könyvtárról is: a *News International* nevű hírügynökségnél az újságíróknak komoly gondot okozott az eligazodás az értékes és kevésbé értékes internethelyek között. A cég könyvtára hipertext adatbázist hozott létre, ennek segítségével mindezek a források – kattintható link formájában – tájékoztató megjegyzésekkel ellátva könnyen kézben tarthatók... Még egy valamit emelek ki ebből az írásból: gyakori intranet-alkalmazás, hogy valamely külső szolgáltató hírcsatornáját rákapcsolják a belső hálózatra.

A vállalati példák sorát a könyvtárak szerepéről szóló részben még folytatom. A fentiekhez még figyelmükbe ajánlom Balog Attilának és kollégáinak a *Byte*-ban megjelent cikkét, melynek témája a vállalati *helpdesk* (informatikai ügyfélszolgálat) munkája során felvett adatok – hibák és megoldások – tudásbázissá emelése (Balog et al. 1999).

2. KÖNYVTÁRUNK ÉS A TUDÁSMENEDZSMENT

Két kérdés sarkallt arra, hogy ezt az összeállítást elkészítsem. Az egyik: van-e a tudásmenedzsmentben olyasmi, amit a józan ész nem diktálna nekünk (itt vállalatunk egészére gondolok) amúgy is? A válaszom: ha van, akkor az a tudásmegosztás *szemlélete*. Csak hasznunkra válhat, hogy a tudásmenedzsment divatja a bizalom és a közös célok fontosságára irányítja figyelmünket. A többi: olyan dolog, amit találekony és céltudatos emberek előbb-utóbb felfedeznek maguknak, még ha csak rövid távban gondolkodnának is.

Mi a könyvtárak szerepe a tudásmenedzsmentben és mi lehet saját könyvtárunk szerepe? Ez volt a másik kérdés, ami arra ösztökélt, hogy elkészítsem ezt az irodalmi összefoglalót.

A könyvtárak szerepe

Visszatérek Rob Abbott (2000) cikkéhez. Azt fejtegeti, hogy bármiféle információ akkor válik könnyen hasznosíthatóvá – akkor alakul át tudássá –, ha nem szétszór, ha van szerkezete, vannak szövegösszefüggései, ha meghatározott céllal, bizonyos személynek vagy intézménynek szól s a kellő időben. Mindez csoportosítás, rendszerezés, szűrés, kivonatolás, a redundáns részek eltávolítása, az összefüggések felismerhetővé tétele stb. révén érhető el. Amit most felsoroltam, ősrégi *könyvtárosmunka*. A különbség a régi időkhöz képest az, hogy korábban a technika nem engedett meg annyi mindent, mint ma. S ami még ennél is fontosabb: a könyvtár nem volt annyira kifelé forduló, annyira olvasó-, akarom (?) mondani: használóközpontú, mint napjainkban.

(Ha már leírtam ezt a szót, bár sohasem szerettem: „használó”, elárulom, hogy olvasás közben rátaláltam a nekem tetsző kifejezésre, s ez nem más, mint a „játékos”. A „játékos” szó bevezetését David Nicholas (2000) ajánlja, mondván: annyi mindent kifejez, amit az elnyűtt „használó” nem tud. A „játékos”-nak egyénisége, lendülete van, interaktivitást, versengést, társas kapcsolatokat, látványos akciókat mind-mind beleérthetünk ebbe a szóba.)

Visszatérve az információ használhatóvá tételére: a könyvtárak igen sokat tettek és tehetnek továbbra is annak érdekében, hogy a korábban emlegetett internalizáció (az explicit információ átalakítása személyes tudássá) könnyebben, gyakrabban megtörténjen.

Stephen Abram (1997) nyersebben fogalmaz. Szerinte a tudás mint olyan nem menedzselhető, nem kezelhető. Ami kézben tartható, az a környezet, a folyamat, és ebben Abram a könyvtárosnak katalizátor szerepet tulajdonít. A könyvtáros az adatokat szabványos formára hozza, címkézi, az információkat indexeli, válogatja. Amikor pedig segíti, eligazítja, rávezeti valamire az olvasót vagy tolmácsolja a megtalált információt, akkor átadja neki saját tudását.

Hazel Hall és Alyn Jones (2000) angol könyvtárosok szembeszegülnek Davenport és Prusak világhírű tudásmenedzsment-szakemberekkel, akik 1993-ban cikket írtak „Robbantsátok fel a vállalati könyvtárakat!” címmel. Felrobbantani? De hát miért? „Mert a vállalati könyvtárakat messze maga mögött hagyta az információs forradalom. Közülük a legtöbben még mindig csak a dokumentumok tárolásával vannak elfoglalva. Nincs befolyásuk a folyamatokra. A munkatársaik általában vakvágányra siklott szakemberek.” – írta Davenport és Prusak 1993-ban. Mit mond ezzel szemben Hall és Jones 2000-ben? „Mutassátok meg, mit tudtok! Show off the corporate library!” 1998-ban felkeresték hat kaliforniai vállalat (mégiscsak létező) könyvtárait, és a 2000-ben publikált cikkükben összegzik, amit láttak. Sorolom:

- Az olvasók ragaszkodtak hozzá, hogy legyen egy hely, ahová beülhetnek olvasni. (Ezt csupán érdekességként említem meg.)
- Ami a könyvtárak által nyújtott számítógépes szolgáltatásokat illeti, nem az olvasók húzták maguk után a könyvtárosokat, hanem éppen fordítva.

- Mindegyik könyvtár jelen volt a vállalati intraneten, például személyre szabott hírszolgáltatással vagy internetcímek gyűjteményeivel (könyvjelzőkkel). A weboldalak készítését és frissítését rendkívül időigényesnek találták, ugyanakkor jólesett nekik, hogy úttörőnek számítanak cégen belül. Volt olyan könyvtár, ahol éppen az elektronikus könyvrendelést készültek bevezetni az olvasók körében a cég elektronikus kereskedelmi programja keretében.
- Az egyik könyvtár az új belépők által feltett leggyakoribb kérdések és a megfelelő válaszok gyűjteményével jelentkezett az intraneten. A másik a vállalati formanyomtatványok teljes készletével. A harmadik elkészítette a vállalati munkatársak képzettségéről és jártasságáról szóló nyilvántartást. Egytől-egyig mindnyájan fontos marketingeszköznek tartották a könyvtári honlapot, és gondoskodtak folyamatos frissítéséről.
- Levelező fórumot működtettek, hogy segítsék olvasóikat. Figyelemmel kísérték a cégben belüli levelezőlistákat, hogy elébe mehessenek az új igényeknek...!

Ahogy korábban már említettem, David Bawden és munkatársai (1999) alapos tanulmányt szentelnek az információs túlterheltség témakörének és annak, hogy a könyvtárosok miképp *védhetik meg* ettől olvasóikat. Például: a tanfolyamainkon átadhatjuk önfegyelmet és önnevelés terén szerzett tapasztalatainkat, rávezethetjük az olvasókat az információk józan értékelésére, a válogatás fontosságára, a rendszerezés mikéntjére. Tudatosíthatjuk bennük a túlterheltség okait, például, hogy engedünk a könnyen elérhető adatok és az önkiszolgálás csábításának, túlbecsüljük a sokféleség értékét stb. Végül, de nem utolsó sorban, az információk feldolgozásával, ill. technikai eszközök alkalmazásával csökkenthetjük az olvasóinkra zúduló információ mennyiségét.

Már e néhány hivatkozás alapján is csak azt mondhatom: nagyon sok fantáziát látok – továbbra is – a könyvtári munkában!

A Richter Gedeon Rt. műszaki könyvtára

Könyvtárunkban lassan három éve igyekszünk kiaknázni az intranet semmi más-hoz nem hasonlítható lehetőségeit. Kezdetől fogva az volt a célunk, hogy ami információ a kezünkben van, az legyen könnyen hasznosítható mások számára.

A könyvtárosok által írt cikkekben vissza-visszatérő figyelmeztetés, hogy amit az intraneten nyújtunk, azt az olvasók érdeklődési körének és igényeinek megfelelően rendezzük el. Mi éppen ezt próbáljuk megvalósítani akkor, amikor a vállalati szervezeti felépítéséhez hozzáfűzve ismertetjük, hogy milyen – vásárolt vagy saját – adatbázisokkal támogatjuk az egyes részlegek munkáját. Ugyanez a törekvés nyilvánul meg az internetkönyvjelzőink összeállításában és az újonnan beszerzett könyvek témakörönkénti csoportosításában.

Tudatosan törekszünk arra, hogy ugyanaz az információ többféle oldalról, valamint böngészéssel és célzott kereséssel egyaránt megtalálható legyen. Ami tehát gondolatban összetartozik, azt igyekszünk a weboldalainkon is összekapcsolni. Így például az általunk közzétett szervezeti felépítés-oldalakra hipertext linkek mutatnak a szintén általunk szerkesztett házi telefonkönyv megfelelő oldalaira. A folyóirat-katalógusunkból ki lehet ugrani a folyóiratok honlapjára stb.

Ha egy könyvtári nyilvántartás nehézkesen kezelhetőnek bizonyul, mint például a könyvkatalógusunk, átültetjük webfelületre. Igyekszünk a könyvtári honlapon is megjeleníteni mindazt, amit (ismeretet, jó tanácsot, tudást) tanfolyamainkon elmondunk vagy a telefonos segítségnyújtás során olvasóinknak átadunk.

Valahányszor azt tapasztaljuk, hogy olvasóink csak a töredékét tudják annak, amit *tudhatnának*, javítani próbálunk azon, amit nyújtunk, még ha csak apránként is.

Honlapkészítői tapasztalatainkat szívesen átadjuk azoknak, akik segítség nélkül nem tudnának kikerülni az intranetre. Honlapunkon helyet biztosítunk az olvasóktól kapott, az ő tudásukat tükröző dokumentumoknak (tudományos közlemények és útijelentések adatbázisai).

A közeli jövőre két újdonságot tervezünk: egy könyvtári levelezőfórumot azok számára, akik igénylik, hogy személyre szólóan tájékoztassuk őket az újdonságokról (Könyvtári Újdonságok LevelezőCsoport = KULCS lehetne a neve) és egy haladó tanfolyamot, amely az információkezelés fortélyairól szólna.

A távolabbi jövőt illetően szeretném, ha ahhoz a gondolathoz tartanánk magunkat, amely a Special Libraries Association tavalyi nemzetközi konferenciáján hangzott el: „Figyeljük magunkat! A változó igényekre válaszolunk? Vagy csupán minden megy a megszokott kerékvágásban?”

Befejezésül hadd idézzem fel olvasmányaimból, előadásélményeimből a számomra leginkább vonzó gondolatokat:

- A sikeres tudásmenedzsment olyasfajta versenyelőny, amely hosszú távon is fenntartható és megvalósítása elsősorban *nem pénzkérdés* – mondta Mármarosi András a KPMG fórumán.
- Minél inkább figyelembe tudjuk venni a *helyi* adottságokat, azaz minél kevésbé másoljuk a többi cég gyakorlatát, annál nagyobb lesz ez a versenyelőny.
- Céltudatosság. Bizalom. Értékes tartalom. Még ha a szót – „tudásmenedzsment” – nem is használjuk.
- Ha mégis használjuk, ne tekintsük célnak, csupán *eszköz*nek.
- Mit is mondott Clive Holtham? Clive Holtham (1998) azt merészelte mondani, hogy (ön)áltatás információs korról és tudás alapú társadalomról beszélni akkor, amikor még a puszta adatok kezelésével is annyi a gondunk. Azt ajánlotta, hogy ha változtatni próbálunk a helyzeten, ne törődjünk a bonyolult elméleti modellekkel, ne tökéletességre törekedjünk, hanem csupán *némi javulásra*, amit a meglévő források megengednek. Így talán sikerül elérnünk, hogy miközben egyre több adatunk és információnk lesz, a tudásunk sem csökken, hanem szintén gyarapodik, és újra képünk lesz az *egésztől*.

HIVATKOZÁSOK:

- Abbott, R., 2000. *Knowledge synthesis for innovation and competitive advantage*. AIOPI [Association of Information Officers in the Pharmaceutical Industry] Newsletter No. 56, 5–8. p.
- Abram, S., 1997. *Post information age positioning for special librarians: Is knowledge management the answer?* Information Outlook June 1997, 18–25. p.

- Arnold, S. E., 2000. *Intranet as management tool*. Information World Review December 2000, 24. p.
- Balogh A. et al., 1999. *Tanulószervezet*. Byte [magyarországi kiadás] 1999. augusztus, 34–36. p.
- Bawden, D. et al., 1999. *Perspectives on information overload*. Aslib Proceedings 51 (8) 249–255. p.
- Bonfield, P., 1999. *Knowledge management strategy at BT*. Managing Information 6 (6) 26–30. p.
- Bögel Gy., 2000. *Tudásmenedzsment*. In: Verseny az elektronikus üzletben. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 120–130. p.
- Broadbent, M., 1998. *The phenomenon of knowledge management – What does it mean to the information profession?* Information Outlook May 1998, 23–36. p.
- D'Arcy, S., 2000. *Getting into knowledge management* [interjú a következő szakemberekkel: Paul Quintas, Angus Codd, Gerry McGovern]. Information World Review December 2000, 38–39. p.
- Davenport, T. H. et al., 1999. *Is KM just good information management?* In: Knowledge Management, Mastering Information Management Part Six [a Financial Times melléklete], March 8 1999, 2–3. p.
- Dempsey, M., 1999. *Buzzword has already made a lot of enemies*. Financial Times April 28 1999, II. p.
- Detlor, B., 2000. *The corporate portal as information infrastructure: towards a framework for portal design*. International Journal of Information Management 20, 91–101. p.
- Drayton, S., 1999. *Knowledge management: a practitioner's perspective*. AIOPI [Association of Information Officers in the Pharmaceutical Industry] Newsletter No. 50, April 1999, 4–5. p.
- Foster, A., 1998. *Grasping the tacit knowledge nettle*. Knowledge Management April 1998, 32. p.
- Hannabuss, S., 2000. *Telling tales at work – Narrative insight into managers' action*. Library Review 49 (5) 218–229. p.
- Hannam, N., 1996. *Introducing an intranet – The management issues*. Managing Information 3 (10) 31–33. p.
- Hall, H. et al., 2000. *Show off the corporate library*. International Journal of Information Management 20, 121–130. p.
- Herrero, L., 2000. *Victor's leaving and his IQ goes with him*. Scrip Magazine April 2000, 31–32. p.
- Herrero, L., 2000a. *Knowledge management under siege*. Scrip Magazine October 2000, 77–80. p.
- Horne, N.: *Putting information on the board agenda*. Long Range Planning 31(1) 1998, 10–17. p.
- Horváth T., 1999. *Az információ fogalma*. In: Könyvtárosok kézikönyve (szerk. Horváth T. és Papp I.). Osiris Kiadó, Budapest, 68–71. p.
- Infield, N., 1997. *Capitalising on knowledge*. Information World Review November 1997, 22. p.
- Kelly, S., 2000. *Accolade for R&D support*. Information World Review December 2000, 10. p. <http://www.sopheon.com>
- Kersey, S. M., 1998. *Changing the corporate culture*. Knowledge Magazine June 1998, 11–14. p.
- Knowledge Management vezetői szeminárium*. A Knowledge Associates Central Europe tanfolyama. Budapest, 2000. november 30. (Résztevők a Richter Gedeon Rt. részéről: Pálné Aranyosi Katalin dr. és Szabó Zita)

- Koenig, M. E. D., 1997. *Intellectual capital and how to leverage it*. The Bottom Line: Managing Library Finance 10(3) 112–118. p.
- Langley, N., 2000. *Intra-networking to success*. Scrip Magazine November 2000, 34–35. p.
- Maitland, A., 1999. *In search of useful inside information*. Financial Times 15 July 1999, 21. p.
- Matheson, D. et al., 1998. *Smart companies need more than just smart people*. Scrip Magazine September 1998, 16–19. p. <http://www.smartorg.com/>
- McKenna, B., 2000. *Get a grip on your intangibles*. Information World Review December 2000, 51. p.
- Morcno Babiera, A., 1999. *Knowledge management and the EBRD: designing a Knowledge Management Programme for the Office of the Chief Economist*. Aslib Proceedings 51 (7) 233–242. p.
- Nicholas, D., 2000. *Comment: The information 'player': a new concept for information 'user'*. Aslib Proceedings 52 (5) 163–165. p.
- Oppenheim, C. et al., 2000. *Valuation of information assets in UK companies*. Managing Information 7 (3) 56–61. p.
- Owen, T., 1998. *Beyond the canteen menu*. Knowledge Management June 1998, 26. és 28. p.
- Pulic, A.: *An accounting tool for IC management* [on-line]. <http://www.measuring-ip.at/Papers/ham99txt.htm>
- Sándori Zs., 2000. *Pillanatfelvétel vállalati könyvtárakról és az intézmények információs átvilágításáról*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 47 (4) 151–157. p.
- Sellin, L., 1998. *How much do you really know about knowledge management?* Scrip Magazine November 1998, 37–39. p.
- Simons, C., 2000. *Are the latest second generation intranets the way forward in knowledge management?* Managing Information 7 (10) 48–51. p.
- Smith, G., 2000. *Knowledge management – Pragmatism and measurement. Part 1*. Managing Information 7 (9) 65–66. p.
- Snowden, D., 2000. *Telling stories out of school* [interjú]. Information World Review December 2000, 27. p.
- Time Archive: T. S. Eliot* [on-line]. http://www.time.com/time/time100/artists/profile/eliot_related3.html
- Tudásmenedzsment hazánkban*. A KPMG Hungária által végzett tudásmenedzsment felmérés eredményeit bemutató fórum. Budapest, 2000. december 12. (Résztevők a Richter Gedeon Rt. részéről: Árgyelán Anita és Sándori Zsuzsanna)
- Stevens, G. R. et al., 2000. *A qualitative study and model of the use of e-mail in organisations*. Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy 10 (4) 271–283. p.
- Willard, N., 1999. *Knowledge management – Foundations for a secure structure*. Managing Information 6 (5) 45–49. p.
- Willis, J., 2000. *Knowledge management must address information overload*. Scrip Magazine May 2000, 13. p.

Sándori Zsuzsanna

Tájékoztató a MOKKA-projekt OSZK-ba kerüléséről

A MOKKA-projekt szervezeti háttérének átalakítására az üzemeltetést folyamatosan biztosító finanszírozás miatt volt szükség. A projekt a fejlesztés, kialakítás időszakában még támogatható volt pályázati pénzekből, a jelenlegi készütségi fok azonban már meghaladta ezt a szintet. Az ötlet, azaz a projekt átköltöztetése az OSZK-ba, amely természetes intézményi háttérrel biztosíthat számára, már a projekt kialakításának időszakában is felmerült. Akkor azonban erre – úgy mond – még nem értek meg a körülmények. Ma, a finanszírozási szempontok mellett, szakmai érvek is szóltak a költöztetés mellett: az állandó szakértői háttér biztosítása, az OSZK utóbbi években tapasztalt gyors technológiai fejlődése stb.

Az első lépés az átalakulás felé a MOKKA Egyesület és az OSZK közötti átadási szerződés megfogalmazása volt. Ezen belül is a legfontosabb feladat a tulajdonjogok átruházásának a megoldása. Ehhez szükséges az egyesület és a szoftver szállítója közötti szerződés módosítása, illetve háromoldalú szerződés módosítás megkötése. Ez utóbbi biztosítja, hogy a szoftverlicenck tulajdonjoga átkerülhessen az OSZK-ba. Maga az adatbázis (annak szellemi tartalma) továbbra is az egyesület tulajdonában marad: a felhasználhatóságról a továbbiakban is az egyesület közgyűlése dönthet (az adatbázis egészének vagy részeinek további hasznosításra való átadása, rekordok letöltése). A tagkönyvtárak által a MOKKA központi adatbázisa számára szolgáltatott, a lokális adatbázisokban található rekordok a tagkönyvtárak tulajdonában maradnak.

Ugyanakkor az üzemeltetés és a további fejlesztés kivitelezése átkerült az OSZK hatáskörébe. Jelenleg a MOKKA nem épül be az OSZK szervezeti felépítésébe, hanem önálló projektként üzemel. Az egyesület által alkalmazott két fő (rendszergazda és rendszerkönyvtáros) ugyancsak átkerült az OSZK-hoz. A projektmenedzser személye változott: a munkakört én vettem át.

A tagkönyvtárak bővítéséről – tekintettel arra, hogy ennek anyagi vonatkozásai is vannak, amelyek a továbbiakban az OSZK-t terhelik (rekordok feltöltési költsége, licence és éves karbantartási díjak növekedése) – az egyesület és az OSZK együttesen fog dönteni. Szeretnék emlékeztetni arra, hogy a MOKKA-projekt végső célja az, hogy az Országos Dokumentumellátó Rendszerbe tartozó könyvtárak számítógépes katalógusai egy felületen keresztül (egy adatbázisban) legyenek lekérdezhetők a lelőhely-információkkal együtt. Ez önmagában is óriási feladat, amelynek jelentős anyagi és szervezési vonzatai vannak.

A projekt üzemeltetésének finanszírozását az új körülmények között a NKÖM vállalta (éppen a minisztérium ODR-támogatási kötelezettsége miatt). Reményeink szerint a fejlesztések finanszírozásában a MEH Informatikai Kormánybiztosága is szerepet tud vállalni. Természetesen nem szabad megfedkezni a tag-

könyvtárak szerepéről sem: az egyesületi tagdíjon túl is jelentős segítséget nyújtanak a projektnek.

Az elmúlt időszakban nagyon sok valós és valótlan hír is napvilágot látott a különböző fórumokon a projektről, sokan már le is írták magukban. Ennek oka az egyre húzóódó megvalósításon, végső átadáson túl a hiányos tájékoztatásban is kereshető. A továbbiakban az egyesület és az OSZK rendszeresen fogja tájékoztatni a könyvtáros szakmát, akár jó, akár rossz hírekről kell is beszámolnia.

A projekt január elsejével került át az OSZK-ba és én is ettől az időponttól vettem át a projekt vezetését. Januárban a legfontosabb feladatomban azt tekintettem, hogy – átanulmányozva a teljes dokumentációt, személyesen tárgyalva az érintettekkel (lényegében mindenkivel, aki a projektben részt vesz) – kiderítsem, hogy pontosan mi valósult meg az eddigiekben, mi nem, és mi valósult meg részlegesen vagy módosításokkal. A továbbiakban erről adok rövid áttekintést.

A MOKKA egyik legfontosabb alapelve az, hogy a magyar és nemzetközi könyvtári, informatikai szabványok, szabályozások tekintetében – a nemzeti könyvtár célkitűzéseivel összhangban, de a tagkönyvtárak érdekeit sem sértve – mintául szolgáljon a magyar könyvtárak számára.

A feldolgozási szabványok tekintetében a MARC II az ISBD-előírásoknak megfelelő adatszerkezet, csereformátum és megjelenítési formátumok kialakítására törekedett. A projekt a többkötetes művek, sorozatok feldolgozását illetően a rekordkapcsolatok alkalmazása mellett voksolt. Az adatszerkezet előírásai az egyesület szakértői által kidolgozott szintaktikai ellenőrzés során is érvényesülnek. Ugyancsak a fenti szabványokra épült a duplumellenőrzés, amelynek mind az adatbázis inicializálásakor, mind a folyamatos feltöltés során működnie kell. Az adatbázishoz való külső kapcsolódás, az abban való keresés, illetve az adatok letöltése a Z39.50 protokollra, illetve a CCL szintaktikára kell hogy épüljön. Mindebből nem minden valósult, valósulhatott meg.

A központi adatbázis inicializálása megtörtént, az eddigiekben a Dataware Kft. kétszer építette fel a tesztadatbázist – több kevesebb sikerrel. A tagkönyvtárak közel kétmillió rekordot adtak át, s a duplumellenőrzés után a központi bibliográfiai adatbázisban közel 1,5 millió rekord található. Az első adatbázis inicializálásakor kiderült, hogy az előbb említett szabványokon alapuló szintaktikai ellenőrzés nem, illetve csak módosításokkal alkalmazható: túlságosan sok rekordot „ejtett” (nagyjából az összes rekord 15%-át). Ennek oka az volt, hogy a tagkönyvtárak rekordjaiban sok helyi értelmezés, helyi sajátosság található, amelyek nem voltak megfeleltethetők az ideális szerkezetnek. A tesztadatbázis jelenleg a következő címen érhető el: <http://helka.iif.hu:8088/corvina/opac/wpac.cgi>. Tekintettel arra, hogy a program még a fejlesztés és tesztelés időszakában van, az adatbázis nem mindig használható.

Az adatbázis az NIIF hathatós segítsége révén a SZTAKI egyik szerverén kapott helyett – ellenszolgáltatás nélkül. Ez nem feltétlenül a legszerencsésebb megoldás, de sem az egyesületnek nem volt, sem az OSZK-nak nincs pénze, sem személyzete saját szerver üzemeltetésére. Így azt mondhatjuk, hogy – a gyakori megakadások ellenére – még mindig ez a legjobb megoldás.

Az adatbázis belső adatformátuma a tenderben leírtak alapján a HUNMARC kellett volna legyen, de ez az eddigiekben nem valósult meg. A jelenlegi

belső adatszerkezet a USMARC-hoz áll közelebb: ez gondokat jelenthet a HUNMARC csereformátum maradéktalan használatában (sajnos azonban az egyesület ezt a megoldást akceptálta). A tagkönyvtáraknak különben a fele tud rekordokat adni HUNMARC formátumban, a másik fele USMARC formátumot használ. A központi rendszernek mindkét formátumban kell rekordokat fogadnia, illetve letöltésre szolgáltatnia. Jelentős problémát jelent, hogy a MOKKA előírta a rekordkapcsolatok kezelését. Az inicializálás során kiderült, hogy a sorozati művek esetében a rekordkapcsolatok nem kezelhetők. A többkötetes művek esetében egyrészt az jelent problémát, hogy csak két tagkönyvtár használ rekordkapcsolatokat (a többieknél az egy rekordban található kötetadatokat konvertálni kell), másrészt az, hogy a MOKKA központi adatbázisába bekerülő rekordok saját MOKKA-azonosítót kapnak, s így mintegy „clromlik” a rekordkapcsolatokban meglévő természetes kapcsolati elem.

Jelentős gondot okoz az is, hogy a tenderben előírtaknak megfelelően a besorolási rekordokat együtt kell mozgatni a bibliográfiai rekordokkal, amely megoldás például az azonos alakú nevek esetében problémás lehet. Különben a tagkönyvtáraknak csak mintegy a fele készíti valódi besorolási rekordokat – így lehet, hogy fontosabb lenne egy önálló adatbázis építése a jónak elfogadott besorolási rekordokból. Ez lehetőséget nyújtana arra, hogy a könyvtárak az egyszer már feloldott, utalózott neveket felhasználhassák a katalogizálás során. Az ilyen jellegű koncepcionális változtatásokhoz azonban az egyesülettel való egyeztetés szükséges.

A közös katalogizálási funkciókat illetően viszonylag jó a helyzet: mind a bibliográfiai rekordok feltöltése, mind a letöltésük jól kidolgozott. Ez persze korántsem jelenti azt, hogy az eljárás teljességében megvalósult volna. A HUNMARC/USMARC és USMARC/HUNMARC konverzió megfelelően működik. A végleges tesztelés most van folyamatban. A feltöltő szoftvert ugyancsak most tesztelik a tagkönyvtárak.

A rendszer közös katalogizálási funkciója akkor valósul meg maradéktalanul, ha a központi adatbázis mellett egy jól konfigurált, a Z39.50v3-nak megfelelő Z-szerver működik, amely lehetővé teszi az adatbázis Z-klienssel való lekérdezését, illetve a rekordok letöltését. Várhatóan ez is elkészül a következő két hónap során.

A szállítóval (debis ITS Dataware Kft.) kötött szerződés értelmében a tagkönyvtárak mindegyike megkapja a Corvina-rendszer Javas OPAC modulját, amelynek segítségével kereshet a központi adatbázisokban, rendezheti a találati halmazokat, HUNMARC és USMARC formátumban letöltheti a rekordokat stb. Ugyanakkor a WebPAC felületen is biztosítani kell a lehető legteljesebb funkcionálitást. A dokumentáció átnézése után úgy vélem, hogy a MOKKA által megfogalmazott funkciók túlzottnak mondhatók egy webes felülettel kapcsolatban: nyilvánvaló, hogy a megvalósításnál ésszerű kompromisszumokat kell kötni.

A WebPAC lényegében elkészült, bár még nem minden funkció érhető el a fenti URL-en található felületen. A következők használhatók: egyszerű és összetett kulcsszavas keresés, böngésző keresés, CCL keresés; a találati halmazok megjelenítése egysoros, cédula, címkézett hosszú és HUNMARC-formátumban; a találati halmazok rendezése szerző, cím és a megjelenés éve szerint.

Igény lenne még a keresőkifejezés módosításának lehetőségére, a találati halmazok mentésére is, de tekintetbe véve a várható nagy forgalmat ez nem feltét-

lenül szerencsés megoldás. Ennél fontosabb, hogy a megjelenített rekordok esetében lehetőség legyen a státuszinformációk lekérdezésére a helyi adatbázisokban. A központi adatbázis oldalán ennek a lehetősége megvan, azonban nem minden lokális adatbázis tudja biztosítani a lekérdezhetőséget (pl. az OSZK Amicus esetében ehhez logininformáció is szükséges).

Annak ellenére, hogy még jó néhány hiányossága van a központi rendszer inicializálásának (pl. a besorolási rekordok és a rekordkapcsolatok kezelése), elmondhatjuk, hogy a MOKKA-projektnek jó esélye van a közeli megvalósulásra, az üzemelés megkezdésére. Természetesen ehhez még jó néhány feladatot meg kell oldani.

A technológiai problémák megoldásán túl én a legfontosabb feladatnak a tagkönyvtárak érdekeltségének a tisztázását, bizalmuk visszaállítását tekintem. Ennek jegyében a közeljövőben több figyelmet szeretnénk szentelni problémáink megoldására, a helyi közös katalogizálási funkciók megvalósításának megsegítésére.

Bakonyi Géza

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

„Az év fiatal könyvtárosa” elismerő cím elnyerésére

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete, valamint az Informatikai és Könyvtári Szövetség a pályakezdő könyvtárosok kiemelkedő szakmai teljesítményének jutalmazására ismét meghirdeti *Az év fiatal könyvtárosa* pályázatot. Az elismerést minden évben *egy* harminchárom év alatti (az idén az 1969-ben vagy később született), felsőfokú végzettséggel rendelkező gyakorló könyvtáros kapja meg, egyéni pályázatok alapján.

A pályázatok benyújtásának határideje: **2002. április 30.**

Helye: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnöksége (Budapest, Hold u. 6. 1054)

A pályamunka tartalmazza a jelölt szakterületének gyakorlatából származó valamely téma írásbeli, még nem publikált kidolgozását, a szakmai önéletrajzot és három támogató írásbeli ajánlását. Az előző évben nyeretlen pályázatokat újabb három ajánlással ismét be lehet nyújtani.

Az elismerő cím odaítéléséről az IKSZ és az MKE elnöksége által megbízott kuratórium dönt. Az elismerés ünnepélyes átadására az MKE vándorgyűlésének plenáris ülésén kerül sor.

A címmel jár: elismerő oklevél, ötvenezer forint jutalom, a vándorgyűlésen vagy az MKE és az IKSZ valamely szakmai rendezvényén bemutatkozó előadás lehetősége, a kuratórium ajánlása a szaklapoknak a dolgozat közzétételére. A cím birtokosai előnyt élveznek a külföldi tanulmányokra benyújtott pályázatok elbírálásánál.

Az MKE elnöke

Az IKSZ elnöke

Visszaemlékezés egy megcsonkított VKM-pályafutásra

Aki az ismertetés címében szereplő „pályát megfutotta”, és aki a visszaemlékezést megírta, ugyanaz a Farkas László, aki 1960-tól fogva az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként minősített érdemeket szerzett, hogy másokat ne is említsünk, az intézmény várbeli otthonának elkészültében. Ez volt a szerző harmadik „pályafutása”.

De kezdjük az elsővel. Azzal, amelyről a visszaemlékezés szól. Az egykori ifjú jogász 1933 közepén a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóságról indult el a VKM – a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium – felé, és csakhamar, 1934 szeptemberében ott is találja magát. Ezután 1946 szeptemberéig egyre komolyabb beosztásokat (távozásakor ő volt a jogi osztály vezetője) és egyre diszkrétebb megbízásokat (közülük a nemzetiségi problémák következtében két erdélyi tanügy-igazgatási küldetése volt a legérzékenyebb) kiérdemelve dolgozik ebben a főhatósági keretben. A kommunista „nyomulás” miatt az elsők között távolítják el addigi munkahelyéről.

Az említett főhatósági keret Farkas László számára tehát „Hómantól Ortutayig” tartott. Ezt visszaemlékezésében olyan pozitív és negatív eseményekkel–folyamatokkal tölti ki, amelyek nagyon láttatóan, találóan jellemzik a kort. Szerzőnk nem hagy kétséget afelől, hogy tehetségét és szorgalmát a mintaszerű köztisztviselő etalonjának megfelelően igyekezett hasznosítani, amit a kormányzat életkorához képest gyorsabb előmenetelével, kitüntetésével–jutalmazásával honorált is. Mindazonáltal korántsem mindig egyezett meg a jogi anyag és köztisztviselő szerzőnk társadalmpolitikai „ízlése”, különösen amikor az évek „mind történelmibek” lettek, s az ország baljós végkifejlet felé sodródott. Farkas László az ellentmondást úgy enyhítette–tompította, hogy intézkedéseit, amennyire csak lehetett, saját humanizmusával filtrálta. De nem volt tőle idegen a jogászi furfang sem. Ennek legerőteljesebb példája két zsidó – egy fiú- és egy leány- – gimnázium alapításának kezdeményezése Kolozsvár magyar impérium alá kerülése után, ami által helyileg sikerült megkerülni a „numerus currens” alkalmazását.

Farkas László mérvadó polgárságát szépen dokumentálja visszaemlékezésének egyik passzusa: „Én még Keresztury minisztersége idején is bíztam benne, hogy fennmarad a koalíció. Most már [1949 elején] világossá vált, hogy aki sokat kiabál, azt egyszerűen elviszik. Ezzel lezártuk a demokráciát, amiben eleinte sokan bíztunk, hogy előbb–utóbb talán igazibb demokrácia lesz, mint amiben felnőttünk. Bíztunk a magyar parasztság felzárkózásában, bíztunk a magyar középosztálynak a magyar parasztsággal való összefonódásában. Bíztunk a feudális maradványoknak a felszámolásában – mert ezek valóban léteztek, s nyugati szemmel tekintve sem számítottak korszerűnek. Egyszóval minket három évig ez a bizalom tartott meg a demokrácia hívének. Akkor rájöttünk arra, hogy itt mindennek vége. Tu-

domásul kell vennünk, hogy olyan proletárdiktatúra következik, amelyen a Szovjetunióban is van, s ez azt csinál velünk, amit akar. Nagy lelkielő kellett... mindennek az elviseléséhez. Mert annál bizony szebben, jobban indultak a dolgok, mint ahogy folytatódtak.”

Farkas Lászlót a VKM-ból második „pályafutására” a református egyház mentette ki a sárospataki teológiára, illetve levéltárba helyezve őt 1949 május elsejével. Indulásáról a visszaemlékezés leszögezi: „Egy napig sem maradtam ... kenyér nélkül a családommal. Sokan ezt nem mondhatták el akkoriban magukról.” Ez a „pályafutás” is eltartott úgy tiznegy évig, róla azonban már nem számol be a szerző, mint ahogy a korábban említett harmadik, OSZK-beli „pályafutásról” sem.

Meglehet, hogy Farkas László visszaemlékezésének tartalmáról a szokásosnál kevesebbet beszéltem. Készakarva. Csak a kíváncsiságot szerettem volna felkelteni, mivel azt szeretném, ha minél többen elolvassák a kisdéd, ám annál érdekesebb, szép, sallangtalanul tiszta nyelvezetű művet. Hadd kötnének Farkas Lászlóval ismeretséget, akit jómagam a magyar polgár egyik lehetséges–kívánatos típusa képviselőjének tartok. Esetében a magyar jelző nem zár ki a „népek polgári republikájából”, nem degradál le, hanem csak specifikálja hordozója polgár erényeit, azt, hogy nála ezek az erények – mint értékalkotásra, értékhasznosításra és értékmegőrzésre való törekvések – a hazai történelemben–előzményekben beágyazódva, belőlük kicsírázva–kibontakozva jutnak kifejezésre.

Noha Farkas Lászlót csak bizonyos idő- és térbeli kerüléssel üdvözölhetjük kollégaként, vele kapcsolatban is érdemes feltenni azt a leghatározottabban Papp Istvántól hallott–olvasott (tulajdonképpen nem is) kérdést: ugyan nem lett volna-e az ország, a nemzet számára hasznosabb, ha a könyvtárügybe hatalmas szellemi potenciált és (nem utolsósorban) dolgos kezeket hozó politikai proskribáltak eredeti helyükön folytathatják munkájukat. „Nélkülük – mondja Papp István – aligha jött volna létre az, amit ma könyvtárügynek nevezünk, vagy ha mégis, erősen másképpen festene.” (KF, 2000. 1–2. sz., 71. p.)

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum felettebb dicsérendő tettet hajtott végre azzal, hogy Bassola Zoltán önéletírásának közzététele után Farkas László visszaemlékezését is kiadta. Tartsa meg jó szokását, biztatnám az intézményt, hiszen – sajnos – minden bizonnyal található még rajtuk kívül számos akkoriban proskribált tanügyi szakérteű, sőt szakértő is, akinek van mire visszaemlékeznie. Tekintse ezt a gyakorlatot az OPKM olyan misszióknak, amely figyelmeztet: magyar értelmiségi „ebek harmincadjára” ideológiai elmarasztalásokkal soha többé ne kerülhessen.

Futala Tibor

(Farkas László: Hómantól Ortutayig. Történelmi évek egy magyar minisztériumban 1934–1949. Bp., 2002. OPKM. 121 p.)

Egyetemes könyv- és könyvtártörténeti szöveggyűjtemény

Minden tantárggyá, vagyis szervezett oktatás keretében átadandó, megtanítandó és elsajátítandó ismeretkörre való diszciplína esetében időről időre szükséges, hogy újragondolják a képzésben betöltött célját, tartalmát, tanításának módszereit, számba vegyék eszközeit. Mindez elkerülhetetlennek látszik a könyv- és könyvtártörténet esetében is, ugyanis helyzete a felsőfokú könyvtárosképzésben egyáltalán nem problémamentes (igaz egyik tárgye sem); különféle okok nehezítik tanítását és tanulását. Ezek között említhető az egyre csökkenő óraszám, a túlzottan prakticista, csak a gyorsan felhasználható és konvertálható gyakorlati, technikai ismereteket méltányló és elfogadó szemlélet, valamint a hallgatók sokszor nem megfelelő mélységű és színvonalú irodalmi- és történelmi ismereteiből következő motívátlanság. Ide kapcsolódik a tárgy némileg leértékelődött és bizonytalanná vált helye a könyvtári stúdiumok között. Természetesen mindez összefüggésbe hozható a könyvtárrosság mint foglalkozás, pálya megítélésének és presztízsének változásával mind a könyvtárosok, mind a társadalom részéről. Ha ugyanis a könyvtárrosságot hivatásnak fogjuk fel, a „hívatus” fogalom eredeti, tehát teológiai konnotációjával és a hozzá kapcsolódó etikai dimenzióval, akkor a történeti stúdiumoknak fontos – ne féljünk a szótól – nevelő funkciója is van; ha viszont sajátos szolgáltatás nyújtására specializálódott és professzionalizálódott értéksemleges szakmának, akkor a könyv- és könyvtártörténet a képzés tárgyainak sorában jószerint nem lesz több, mint a dokumentumok formai fejlődéstörténetének, illetve könyvtári jelenlétük, kezelésük és szolgáltatásuk múltjának vázlatos bemutatása, egyike a közvetlen gyakorlati hasznot nem hozó és így alapvetően érdektelen tantárgyaknak.

A 3K 2001. októberi számában megjelent kitűnő írásában *N. Mandl Erika* éppen ezeket a kérdéseket járta körül. Gondolatmenete szerint a tárgynak tág művelődés- és eszmetörténeti beágyazottsággal és szemlélettel elsősorban a könyv és könyvtár értékörző, a kulturális áthagyományozásban betöltött szerepét kell tudatosítani a hallgatók számára. Nincs elegendő idő arra – és nem is lehet az alapképzés célja –, hogy a részletkérdésekbe elmerülve speciális ismeretekkel vértesse fel a főiskolásokot, egyetemistákat. Szemléletet kell inkább formálni, értékrendet kialakítani a diszciplínában rejlő lehetőségekkel. Nyilvánvalóan ebből a szempontból célszerű újragondolni a tárgy helyzetét a könyvtárosképzés egészén belül, és a célhoz rendelve kell megkeresni a megfelelő módszereket és eszközöket.

Utóbbiak, vagyis az eszközök a tan- és a megfelelő, az oktatásban is használható szakkönyvek. A magyar könyv- és könyvtártörténet tanításához – jobbára azért csak a XIX. század előtti időszakra vonatkozóan – az utóbbi években alapvető munkák láttak napvilágot; rendelkezésre áll egy meglehetősen régi, de kiválóan használható forrásgyűjtemény is (a még *Kovács Máté* szerkesztésében megjelent *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* két kötete) az 1945-ig

terjedő korszakról. Az egyetemes könyv- és könyvtártörténet tanításához–tanuláshoz használható segédletek száma azonban jóval korlátozottabb: alapvetően *Fülöp Géza* és *Tóth Gyula* jegyzetei állnak rendelkezésre, továbbá Szegeden tettek közzé a koraujkori könyv- és olvasástörténet angol és német szakirodalmából fordításgyűjteményt. A XX. századi történések megismeréséhez azonban gyakorlatilag nincs sem szakkönyv, sem jegyzet vagy forrásgyűjtemény. Ezért különösen nagy jelentőségű *Bényei Miklós* most megjelent munkája.

Bényei Miklós a terjedelmes, 139 korabeli forrást tartalmazó chrestomatiát egy nagyívű, saját szavaival „esszé”-nek nevezett írással indítja. Érdekes ezzel a szükségyszerűen vázlatos, ám mégis jelentős és gondolatgazdag bevezetővel bővebben foglalkozni, mert felvillantja a szerző átgondolt koncepcióját a könyv- és könyvtártörténet tanításáról, a tárgy tartalmáról, összefüggéseiről. Implicit felfogása szerint a könyv- és könyvtártörténet egy olyan modell segítségével érzékelhető és tanítható, amelybe egyrészt a különféle jelenségek, vagyis az ismeretkört alkotó elemek horizontálisan és vertikálisan kapcsolódnak egymáshoz, másrészt ez az összetett struktúra megfelelő történeti, művelődéstörténeti szemlélettel és erudícióval integrálható tanítható tantárggyá. A könyv- és könyvtártörténet eseményeit, történéseit, mindenkori helyzetét, fejlettségét determinálja a technikai, politikai és a társadalmi környezet. Bényei a francia forradalommal kezdődő „hosszú” XIX. századtól napjainkig a technikai, gazdasági, politikai és kulturális tényezőktől meghatározott, ugyanakkor azokra vissza is ható könyv- és könyvtári kultúra fejlődésrajzát adja. (Nem véletlen, hanem felfogásából törvényszerűen következik, hogy az általa közölt első dokumentum az 1789-es Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, jobban mondva annak megfelelő, a sajtószabadságról szóló része.) Alapvetően három gondolati elem – a könyv- és könyvtári kultúra alkotórészei – köré csoportosítja mondánivalóját. Az információrögzítés technikai feltételeit veszi számba elsőként, ezek sorában természetesen csak vázlatosan, de tárgyalja a nyomdászat, papírgyártás, fényképezés fejlődését, kialakulását éppúgy, mint a hangrögzítés és a számítástechnika megjelenését. Az új technológia új szervezeti formák megjelenését kényszerítette ki a XIX–XX. században; a létrejött új struktúra természetesen kötődik a társadalom és a gazdaság egészének modelljéhez. A szerző bemutatja a polgári társadalom és a kapitalista gazdaság könyv- és könyvtári kultúrájának intézményi és jogi formáit, kereteit, többek között kitér a sajtószabadságra, a cenzúrára, a szerzői jogra, a könyv- és lapkiadásra, -terjesztésre. Ismerteti a polgári-kapitalista gyakorlatot meghaladni hivatott, „igazi alternatívát” jelentő szocialista könyv- és könyvtári kultúra főbb jellemzőit. A felvetett szempontok mindenképpen továbbgondolásra érdemesek. Célszerű azonban a centralizált szerkezetű szocialista sajtót – főleg annak sztálini, szovjet változatát – nem kizárólag belpolitikai jellegű propagandaeszköznek látni és láttatni, hanem a hitlerihez hasonlóan a nagyhatalmi, imperialisztikus törekvéseket a maga eszközeivel támogató intézménnyel is.

A bevezető tanulmány gerince a szűkebben vett könyvtártörténet. Bényei a két évszázad egyetemes könyvtárügyében bekövetkezett változásokat a dokumentumtermelés mennyiségi növekedéséből következő szemlélet- és gondolkodásbeli tényezőkkel magyarázza; viszonylag részletesen taglalja a gyűjteménycentrikus helyett a használati, a szolgáltatási koncepció előtérbe kerülését és a paternalista könyvtárügyet felváltó demokratikus könyvtári rendszer kialakulását. Őt könyvtártípus (nemzeti, tudományos, iskolai, közművelődési, házi) funkcionális válto-

zását elemzi, érinti a könyvtárirányítás centralizált és decentralizált felépítését, tisztázza a kettő közötti különbséget. A könyvtári munkafolyamatok sommás bemutatása mellett a szerző kitér a nemzetközi kapcsolatok bővülésére, az együttműködésre, felveti a képzés és a könyvtáros szervezetek létrejöttének kérdését. Vagyis a mintegy húsz (nagyalakú, A/4-es) lap terjedelmű bevezető írás vázolja az egyetemes könyv- és könyvtártörténet gyakorlatilag valamennyi lényegi problémáját, és mint vázlat vezérfonalul szolgálhat az oktatás folyamatában.

Hiszen a bevezető alapvetően a közölt dokumentumok értelmezését és történelmi összefüggésbe helyezését könnyíti meg. A chrestomatiában közzétett szakirodalmi válogatás természetesen csak jelezni tudja a könyv- és könyvtártörténet sokszínű gazdagságát, ugyanakkor alkalmas arra, hogy egy-egy forrást szemináriumi keretek között lehessen feldolgozni. Alapvetően a bevezetőben érintett témák zöméről található dokumentum a kötetben, egy-két esetben azonban hiányérzete van az olvasónak (bár nyilván a rendelkezésre álló terjedelem korlátokat szabott). A könyvtárelmélet jelentős képviselői közül a szerző megemlíti *Panizzi*, *Delisle*, *Schrettinger*, *Ebert*, *Harnack*, *Dewey*, *Putnam* és *Ranganathan* nevét, munkásságát. Közülük azonban Ebertről csak mellékesen esik szó két helyen, Schrettinger és Harnack működéséről viszont egyik közölt dokumentumban sem olvashatunk. Célszerű lett volna e két utóbbi német tudóstól való vagy tudósról szóló írást is beválogatni a gyűjteménybe. Annál is inkább, mert bár zömmel magyarul már megjelent írásokat tartalmaz a kötet, két tucat angol, francia és német dokumentum először itt olvasható magyarul.

A közölt dokumentumok elrendezése kronologikus, a bevezető írásé viszont tematikus szerkezetű, így bizonyos ellentét feszül a két rész között. A használatot megkönnyítette volna az azonos szerkesztési elv választása. Következő, átdolgozott, bővített kiadásában célszerű lenne a kötet felépítését ilyen értelemben újragondolni, és a bevezető részben a tárgyalt kérdéseknél a kapcsolódó források tételszámát is megadni. A közreadott dokumentumok többnyire szemelvényesen jelentek meg, néhány azonban teljes terjedelmében. A források végén szerepel a lelőhely, értelmező, magyarázó jegyzetek azonban csak néha járulnak a szövegekhez.

Kitűnő kiegészítés a kötet végén található részletes kronológia. A könyvtártörténeti események kurzív szedéssel különülnek el a könyvtörténetiektől. Használatát személynév, földrajzi és intézményi mutató is támogatja.

A szöveggyűjteménnyel a könyv- és könyvtártörténet tanításának és tanulásának nélkülözhetetlen és fontos segédlete került a használókhoz. Jó lenne a bevezetőben röviden vázolt kérdéseket részletesen kifejtve egy valódi és a XIX–XX. századi egyetemes könyv- és könyvtártörténeti fejlődést taglaló könyvvé fejleszteni. És ha már az óhajoknál és a vágyaknál tartunk, a hazai könyv- és könyvtártörténeti kutatások egyik immár évtizedek óta fájó hiánya a fentebb már említett Kovács Máté-féle dokumentumgyűjtemény harmadik kötete. Csak bízni lehet benne, hogy egyszer az 1945 utáni korszak hazai fejlődését dokumentáló chrestomatia is elkészül. Talán éppen Bényei Miklós révén.

(Egyetemes könyv- és könyvtártörténet. 19–20. század. Szöveggyűjtemény. Összeállította és szerkesztette Bényei Miklós. Debrecen, 2001, Debreceni Egyetem Matematikai és Informatikai Intézete. 312 p.)

Pogány György

MINŐSÉGMENEDZSMENT A KÖNYVTÁRBAN

– Akkreditált továbbképzési tanfolyam –

A Katona József Könyvtár továbbképzést indít az Informatikai és Könyvtári Szövetség akkreditált programja alapján.

A tanfolyam célcsoportja: az ODR-tagkönyvtárakban minőségbiztosítással és fejlesztéssel foglalkozó felsőfokú végzettségű munkatársak.

A továbbképzés négy, egyenként 30 órás modulból áll. Az első modul elvégzése után szabadon választhatók a további modulok.

A modulok tantervi egységei:

- I. Bevezetés a minőségmenedzsmentbe. Hazai és külföldi könyvtárak. Változások menedzselése. Stratégiai tervezés. A TQM módszerei, eszközei.
- II. Szolgáltatásmenedzsment: Szolgáltatásszintek, irányelvek, előírások. Szolgáltatások minőségének fejlesztése, biztosítása, értékelése. Törődés a használókkal, igényfelmérés. Teljesítménymérés és értékelés. Állománymenedzsment. Információmenedzsment: 1. Információfeldolgozás.
- III. Információmenedzsment: 2. Információszolgáltatás. Tudásmenedzsment. Humán erőforrás-menedzsment. Szervezetmenedzsment. Gazdálkodásmenedzsment.
- IV. Marketing. Projektmenedzsment. A minőségmenedzsment dokumentációja. Jog, etika és minőség.

A tanfolyam előadói: Alföldiné Dán Gabriella, Barátné dr. Hajdu Ágnes, Ramháb Mária, dr. Skaliczki Judit, dr. Téglási Ágnes, dr. Tószegi Zsuzsanna, Zalai dr. Kovács Éva.

A 2002. évben a tanfolyam második, harmadik és negyedik moduljára lehet jelentkezni mindazoknak a célcsoportba tartozóknak, akik az elmúlt években az Informatikai és Könyvtári Szövetség által meghirdetett 30 órás minőségmenedzsment tanfolyamot Kecskeméten elvégezték. A jelentkezéshez csatolni kell az erről szóló oklevél másolatát.

A tanfolyam II. moduljának időpontja: 2002. május 6–10.

A jelentkezés határideje: 2002. április 2.

A tanfolyam helyszíne: Katona József Megyei Könyvtár
Kecskemét, Piaristák tere 8.

A tanfolyam résztvevőinek száma: legalább 15, legfeljebb 22 fő

A tanfolyam részvételi díja: 33 ezer Ft

A TANFOLYAM SZERVEZŐJE MEGRENDELÉSRE SZÁLLÁST ÉS ÉTKEZÉST
KÜLÖN TÉRÍTÉS ELLENÉBEN BIZTOSÍT.

A tanfolyamra való felvételét 2002. április 15-éig írásban visszaigazoljuk.

További információ kérhető: Tanács Lászlóné oktatásszervező

Tel.: 76/500-558

e-mail: eva@kjm.k.hu

A felhívás és a jelentkezési lap letölthető: www.kjm.k.hu

Hírek a Könyvtári Intézetből

A MANCI könyvtártudományi cikkadatbázis továbbfejlesztése és bővítése

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár 1989 óta építi MANCI (MAGyar és Nemzetközi CIkkek) nevű könyvtártudományi cikkadatbázisát, amely a magyar könyvtári témájú cikkek bibliográfiai adatait teljességre törekvően, a külföldi cikkeket pedig válogatva tartalmazza. Évente mintegy háromezer tétellel gyarapodik (1800–1900 magyar és 1100–1200 külföldi cikk). Az adatbázist az 1990-es évek elején visszamenőlegesen bővítettük az 1986-os tárgyévig.

2000 elejétől az addig csak helyben (illetve az OSZK helyi hálózatán) használható – és mágneslemezen terjesztett – adatbázist a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával sikerült az interneten is elérhetővé tenni. Az adatbázisnak azt a szolgáltatását, hogy a hozzákapcsolt tezaurszból is kiválaszthatók a tárgyszavak, összeállítható a keresőkérdés, majd automatikusan futtatható a bibliográfiai adatbázisban, a hálózati verzióban is sikerült megőriznünk. 2001 végén ezt a webfelületű adatbázis-változatot két új szolgáltatással bővítettük:

- 1) A találatokból válogatni lehet, és akár az összes találatot, akár a kijelölteket a használó letöltheti, lemezre mentheti további feldolgozás, pl. bibliográfia-készítés céljából. A letöltéskor háromféle formátum, illetve karakterkészlet között lehet választani.
- 2) A MANCI adatbázisban található külföldi cikkek mintegy 35–40%-áról magyar nyelvű referátum, illetve annotáció, autoreferátum is készül, amelyeket 1991-től a *Könyvtári Figyelő Külföldi folyóirat-figyelő* rovata nyomtatásban is közöl. Mostantól az 1991 óta készített referátumok és annotációk elektronikus formában is rendelkezésre állnak. A szolgáltatások használatának tudnivalóit az adatbázis súgója részletesen leírja.

Az adatbázis-szolgáltatások fejlesztése mellett a MANCI bővítését is megkezdjük. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár hozzálátott a magyar könyvtári szakirodalom retrospektív feldolgozásához. Célunk, hogy a könyvtári lapokat indulásuktól kezdve feltárjuk. A feldolgozás párhuzamosan két területen indult meg:

- 1) Mivel a *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájához* készült címfelveteli lapokat 1974-től kezdve megőriztük, ezekről folyik az 1974 és 1985 közötti időszak anyagának adatbázisba vitele.
- 2) Az 1974 előtti időszakban megjelent forrásokat kézbe véve készítjük el a cikkek bibliográfiai rekordjait.

A feldolgozott anyagot – ellenőrzés után – betöltjük a MANCI adatbázisba. Az adatbázis ilyen bővülésének már van nyoma: ez év elejétől az 1985-ben feldolgozott magyar cikkek bibliográfiai rekordjai kereshetők a hálózaton.

A MANCI elérhető a Könyvtári Intézet honlapján keresztül a www.ki.oszk.hu címen, az OSZK honlapjáról a www.oszk.hu címen, illetve közvetlenül a <http://w3.oszk.hu/manci.htm> címen is.

Kérjük, hogy észrevételeiket és javaslataikat írják meg Novák István szerkesztőnek a novak@oszk.hu címre.

Megjelent

és megvásárolható az **Új Könyvek** című könyvtári állománygyarapítási tanácsadó folyóirat hét évfolyamának (1994–2000) anyaga **CD-ROM változatban**. A Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési Információs Osztályának (Új Könyvek szerkesztősége) közreműködésével elkészült munkát az Arcanum Kiadó adta ki. A hazai könyvtáros társadalomnak nem szükséges bemutatni a kéthetenként megjelenő kiadványt, amely ma a legteljesebb hazai könyvismertető folyóirat. Indulása, 1964 óta segíti a könyvtárosokat a megjelenő magyar nyelvű könyvekről (kisebb részben CD-ROM-okról, térképekről, hazai kiadású idegen nyelvű könyvekről, határon túli magyar nyelvű irodalomról) való tájékozódásban, a könyvtári állomány rendszeres és szakmai szempontok alapján történő gyarapításában.

Ez a CD-ROM az Új Könyvek 1994–2000 között kéthetenként megjelent számainak teljes anyagát dolgozza fel adatbázis formájában. (182 folyóiratszámot, összesen 37 837 tételt tartalmaz.) Az elektronikus kiadvány segítségével nem csupán a könyvtárakban helyhiány miatt sok esetben megőrizni nem tudott vagy hiányosan meglévő folyóiratszámok válnak ismét teljes egészében hozzáférhetővé, de a sokféle keresési lehetőséget biztosító adatbázis kitűnő tájékoztatási eszköz és tájékoztatói forrás a hét esztendő könyvkiadásáról. Az adatbázisban többek között az ismertetett művek szerzőjére, címére, sorozati címére, megjelenési adataira (pl. egy kiadó műveire, egy adott évben egy adott kiadónál megjelent és az Új Könyvekben ismertetett művekre stb.), nagyobb témakörökre, az Új Könyvekben használatos tárgyszavakra, a könyvtári állománygyarapítást segítő ajánló jelzetekre (pl. egy-egy könyvtártípusba – községi, városi, általános és középiskolai könyvtárakba, gyerekkönyvtárakba – tartozó könyvekre, kézikönyvekre stb.), a könyvismertetések minden szavára lehet keresni, de leválogathatók pl. a CD-ROM-ok, a hasonló kiadások is. A keresett művek listája vagy egy-egy könyv adatai, valamint a hozzá tartozó ismertetés teljes szövege kinyomtatható és vágólapra helyezhető további szerkesztés céljából. Az adatbázis használatáról, a keresés módjáról a CD-ROM súgójának Tartalomjegyzékéből, ott pedig a Bevezetésből, illetve Az adatbázis című fejezetből tájékozódhatnak a használók. Reméljük, hogy a következő évfolyamok anyagaival évente felfrissíteni szándékozott elektronikus kiadvány elnyeri a használók, a könyvtárosok, a könyvkiadók, a könyvkereskedők, a média, az oktatás, a művelődés különböző területein a könyvekről tájékozódni kívánók tetszését.

Az elektronikus kiadvány használatához szükséges rendszerkövetelmény: Windows 3.1/95/98/ME/NT/2000, CD-olvasó. A kiadványt a könyvtárak rövidesen megrendelhetik a Könyvtárellátó Közhasznú Társaságnál, illetve kapható az Arcanum Adatbázis Kft-nél (1115 Bp., Fejér Lipót u. 12. Postacím: 1507 Budapest, Pf. 99. Internet: www.arcanum.hu, E-mail: arcadat@axelero.hu). A CD-ROM ára: 5600,- Ft (átfával).

Minőségmenedzsment Műhely

kezdi meg rövidesen működését a Könyvtári Intézet kezdeményezésére, melynek legfőbb célja összefogni azokat a munkálatokat és erőforrásokat, amelyek a különböző könyvtárakban fellelhetőek. Az intézet olyan fórumot kíván teremteni, ahol lehetőség nyílik az elméleti ismeretek és a gyakorlati tapasztalatok ötvözésére, valamint a továbblépés lehetőségének kiépítésére.

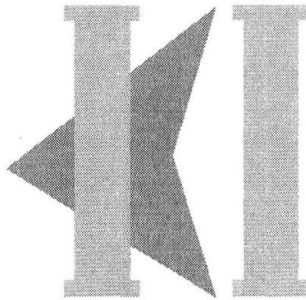
Első lépésként az Informatikai és Könyvtári Szövetség által Kecskeméten szervezett tréningeken részt vevő személyeket kerestük meg egy rövid kérdéssorral, melynek segítségével szeretnék felmérni a tréning óta eltelt időszak történéseit, az ott elsajátítottak hasznosítását, illetve azt, hogy milyen támogatásra, együttműködésre lenne szükségük a továbbiakban. A műhely munkájához természetesen bárki csatlakozhat, aki fontosnak tartja a könyvtári minőségmenedzsment ügyét, és ennek érdekében szívesen vállalja a közös munkában való részvételt. (A részvételi szándékot a vidra@oszk.hu e-mail címre kérjük jelezni.)

A státustörvény könyvtári alkalmazásáról

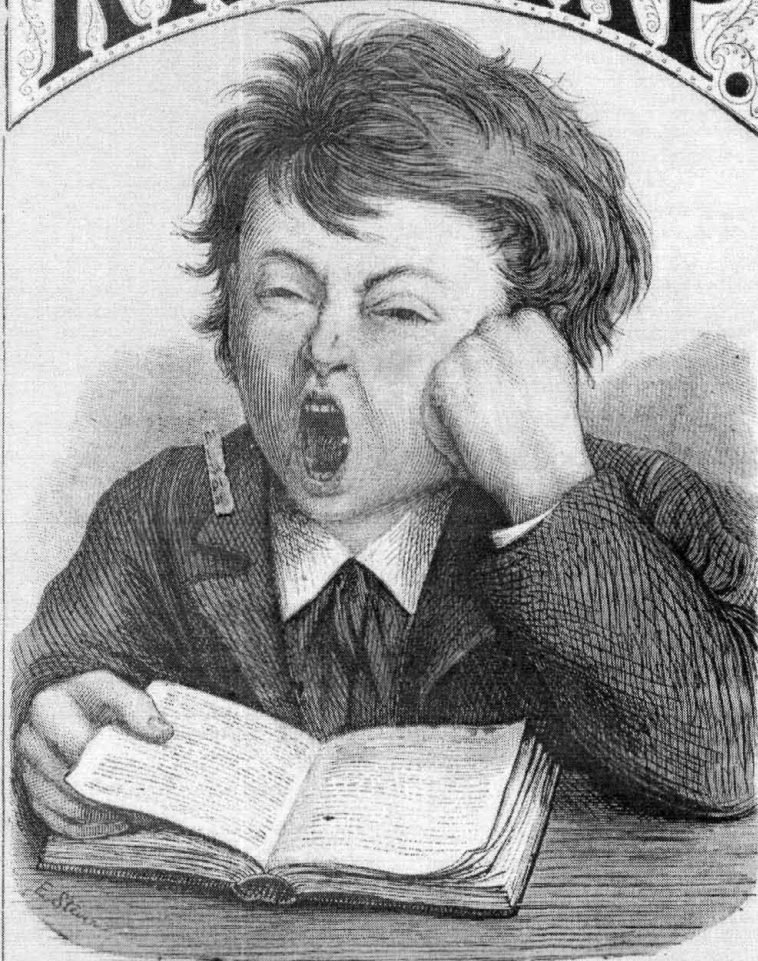
Az Országgyűlés 2001. június 19-ei ülésnapján elfogadta a **2001. évi LXII. törvényt a szomszédos államokban élő magyarokról** (státustörvény). A törvény 2002. január 1-jén hatályba lépett. Az NKÖM miniszteri rendeletet adott ki [23/2001. (XII. 29.) NKÖM rendelet] **a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó személyeket megillető kulturális kedvezményekről.**

A könyvtárak a törvényben, illetve a rendeletben foglaltak alkalmazása érdekében helyi döntéseket kell, hogy hozzanak. Információink szerint a közeljövőben várható a miniszteri rendelet módosítása. Kérjük, hogy helyi döntéseik meghozásakor legyenek figyelemmel a közeljövőben módosuló jogszabályra is.

A témára közelesem részletesebben visszatérünk.



KIS LAP



RESTHÁZI ÁLMOSKA. (Lásd a 430. lapon.)

27. szám. — 1875.

Ara negyedévre 1 frt. 20 kr.

IX. kötet.

